

Reactienota | Fryslân Klimaatbestendig 2050+

Versie definitief, 20 juni 2023

1. Inleiding

Proces tot nu toe

Gedeputeerde Staten van de Provincie Fryslân en het Dagelijks Bestuur van Wetterskip Fryslân hebben op resp. 14 maart en 14 februari 2023 de ontwerpvisie Fryslân Klimaatbestendig 2050+ (FK2050) behandeld en vrijgegeven voor inspraak. Gedurende de wettelijk verplichte periode van zes weken, van 17 maart tot en met 28 april 2023, heeft de visie ter inzage gelegen en is iedereen de gelegenheid geboden een zienswijze in te dienen. Tijdens de inspraakperiode is op 28 maart in een webinar eenieder geïnformeerd over de ontwerpvisie. Er zijn 27 reacties ontvangen en die zijn opgenomen in voorliggende reactienota.

Omgang met de zienswijzen

Er zijn 52 zienswijzen ingediend, waarvan 10 buiten de termijn. Hieruit hebben we 150 individuele reacties gefilterd. In deze inspraakreactienota zijn deze zienswijzen zo goed mogelijk samengevat en voorzien van een reactie. Daarbij is getracht dit zo zorgvuldig mogelijk te doen en zo goed mogelijk recht te doen aan de strekking van de zienswijzen. De zienswijzen van individuele inwoners zijn geanonimiseerd opgenomen, en organisaties noemen we bij naam. Bij elke reactie is aangegeven of deze wel (ja) of niet (nee) leidt tot aanpassing van de visietekst. De zienswijzen die leiden tot aanpassing zijn voor de leesbaarheid lichtgroen gemarkeerd. De zienswijzen die geleid hebben tot verduidelijking van de visie, maar niet leiden tot aanpassing van de tekst zijn lichtblauw gemarkeerd.

De aanpassingen in de tekst van de ontwerpvisie hebben op enkele punten ook geleid tot aanpassing van de managementsamenvatting. De aanpassingen in de samenvatting zijn niet bij de reacties opgenomen. Wel zijn deze zichtbaar gemaakt in de ontwerpvisie.

In een aantal zienswijzen zijn reacties gegeven met dezelfde strekking. In de reactienota zijn deze zoveel mogelijk samengevoegd. Ook zijn zienswijzen samengevat om tot de kern van de zienswijze en tot een leesbare reactienota te komen.

Structuur reactienota

We hebben de verschillende onderdelen van elke zienswijze 'toegekend' aan het hoofdstuk uit de visie waar ze betrekking op hebben. Dat betekent dat de verschillende reacties van de meeste sprekers op meerdere plaatsen in deze reactienota terugkomen. Per hoofdstuk hebben we een verdere onderverdeling gemaakt naar thema's waar de reacties betrekking op hebben. In de lijst van sprekers kan iedere inzender de verwijzing naar de eigen ingediende reacties vinden, zie hiervoor hoofdstuk 2.

Veel voorkomende reacties

Diverse individuen en organisaties geven complimenten voor de visie FK2050. Zij geven aan dat de visie goed leesbaar is en noodzakelijk gezien de opgaven waar we in Fryslân voor staan. Men waardeert de concrete vertaling met het toepassen van 'water en bodem sturend' en het inzicht in de effecten van de te maken keuzes. Enkele partijen roepen op om niet te wachten met uitvoering tot 2050, maar dat daarvoor een duidelijk pad naar 2050 voor alle betrokkenen essentieel is. Voor ieder deelgebied geldt dat door verschillende reacties vanuit gebiedskennis aanvullingen en zorgpunten zijn gedeeld.

Meermaals is gevraagd naar de sociaal-economische gevolgen van het nodige toekomstbestendig water- en bodemsysteem, de samenhang tussen de deelgebieden, en de doorwerking van de leidende principes op beleidsterreinen zoals landbouw, gastvrijheidseconomie en wonen. Ook wordt gevraagd naar het afwegingskader, in geval er tussen de verschillende beleidsvelden frictie ontstaat. Er zijn zorgen geuit hoe de uitwerking van de ambities in de lopende gebiedsprocessen / in het Fries Programma Landelijke Gebied gaat landen, en wie regie houdt op de uitvoering en de afhankelijkheden tussen deelgebieden.

Er zijn, met name vanuit de agrarische sector, ook zorgen geuit over de geformuleerde ambities in FK2050. Dit geldt met name voor de reacties op / vanuit het veenweidegebied. Enerzijds wordt voor het veenweidegebied

verwezen naar het opvolgen van het Veenweideprogramma en of partijen zich aan de bestaande afspraken kunnen houden, en tegelijkertijd wordt gevraagd naar meer onderbouwing van de effecten van de maatregel om het grondwaterpeil te verhogen.

Tot slot wordt meermaals opgeroepen om het genoemde partnerschap toe te passen en partijen te betrekken bij de verdere uitwerking van de visie.

Verdere proces

De reactienota wordt samen met het aangepaste visiedocument Fryslân Klimaatbestendig 2050+ voorgelegd aan Provinciale Staten van de Provincie Fryslân en het Algemeen Bestuur van het Wetterskip Fryslân. De zienswijzen worden daarmee betrokken bij de politieke besluitvorming over en vaststelling van de definitieve visie.

2. Lijst van insprekers

Zaaknummer	inzender	Reactie nummers
405407	Agrarisch belang Terschelling, LTO Noord, afdeling Terschelling, campinghouders vereniging Terschelling	12, 13, 80, 81, 89
406792	De Friese Milieu Federatie, It Fryske Gea, Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten	20, 27, 31, 32, 40, 42, 51, 52, 66, 71, 74, 88, 90, 91, 99, 103, 115, 127
407683	De Gebiedscommissie Aldeboarn-De Deelen	5, 43, 60, 63, 98
406363	De gebiedscommissie Beekdal Linde	141, 144, 151
407254, 407320, 407321, 407324, 407326, 407420, 407518, 407519, 407651, 407980, 408013, 408446, 408475, 408508, 408574, 408575, 408610, 408674, 408706, 408742, 410092, 412468	De stuurgroep* landbouw van het veenweideprogramma, ondersteund door 21 particulieren uit veenweidegebied	6, 7, 8, 9, 21, 62, 114, 134, 149
406165	Friese gemeenten	33, 35, 37, 106, 131, 135, 136, 137, 142
408112	Gemeente Ameland	22, 23, 25, 26, 83, 86, 97, 110
406167	Gemeente Heerenveen	34, 36, 41, 45, 105, 108, 133
406627	Gemeente Ooststellingwerf	50, 54, 56, 102
411941	Gemeente Opsterland	53, 100, 148
407093	Gemeente Súdwest-Fryslân	44, 101, 109, 122, 123, 124, 125, 128, 132, 140, 143 153
409498	Gemeente Terschelling	75, 79, 84, 87, 92
397783	Gemeente Vlieland	24, 82, 85, 93, 94, 96, 104
408772	Gemeente Weststellingwerf	68, 119, 145, 146, 150
412204	Gemeenten Noardeast- Fryslân, Opsterland, De Fryske Marren en Dantumadiel	14, 107, 126, 147
399930	Individuele reactie 1	121
407287	Individuele reactie 2	111
407353	Individuele reactie 3	67
407523	Individuele reactie 4	55, 58, 59
405276	Individuele reactie 5	61
408376	Klankbordgroep landbouw in Idzegea	70
405276, 406693, 404121, 401281, 407287, 407322	LTO Noord ondersteund door 5 particulieren	15, 28, 30, 64, 73, 78, 95, 113, 138, 154
408443	LTO Noord Opsterland	47, 49, 65, 117
407947	Nederlandse Akkerbouw Vakbond	38, 46, 48, 72, 76, 77
401710	Stichting Farmers Defence Force	10, 16, 39, 57, 69, 112, 116, 129, 130, 139, 152
367662	Studio Ronald van der Heide	19
407323	Vereniging De Princenhof	18, 29, 118, 120
412238	Waterschap Noorderzijlvest	11, 17
n.v.t.	Ambtelijke reacties (4 stuks)	1 t/m 4
n.v.t.	Luisteraars webinar (27 stuks)	155 t/m 181

3. Reacties op de zienswijzen

1. Ambtelijke reacties (nr. 1 t/m 4)

Nr. 1	
Inzender:	Ambtelijk
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 2.3 (Figuur 14)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja aanpassen figuur 14 in Hoofdstuk 2

Reactie

In hoofdstuk 2 staat een onjuiste kaart opgenomen. Hier staat de huidige maaiveldkaart i.p.v. het kaartbeeld bij verdwenen veen.

Antwoord

Deze constatering klopt. Het juiste kaartbeeld wordt ingevoegd in de visie.

Nr. 2	
Inzender:	Ambtelijk
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 5.1 (Figuur 24)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja aanpassen figuur 24 in Hoofdstuk 5

Reactie

De termen Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie en Deltaprogramma Waterveiligheid zijn verwisseld in figuur 24.

Antwoord

Deze constatering klopt. Het plaatje wordt aangepast en opnieuw ingevoegd in de visie.

Nr. 3	
Inzender:	Ambtelijk
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Visiekaart
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja aanpassen visiekaart

Reactie

Kloppen de zandgebieden op de visiekaart? Het lijkt alsof het deel rondom Oenkerk niet als zandgebied staat aangemerkt, en wel een zandbodem heeft.

Antwoord

Deze constatering klopt. De gebiedsindeling is op hoofdlijnen gemaakt, waardoor wij het deel rondom Oenkerk hebben gemist. Wij zullen op basis van de bodemkaart de visiekaart aanpassen.

Nr. 4a	
Inzender:	Ambtelijk
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Visiekaart
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja aanpassen visiekaart

Reactie

Een aantal opmerkingen bij visiekaart:

- In de tekst bij rondje 5 mist het woordje 'te'.
- In de legenda staat 'bestaand gemaal: aan en afvoer'. Behalve gemaal Hoogland zijn het allemaal afvoergemalen. Klopt de legenda?
- Afvoerpeilen bij Zoutkamp missen, terwijl daar wel afvoer plaatsvindt.
- Vismigratieroute boven Dokkum. Dit is niet logisch want vanaf hier is nu helemaal geen afvoer richting zee. Het is logischer om de vismigratieroute te verplaatsen naar gemaal De Heining.
- Op de kaart komt op verschillende plaatsen het teken voor dun veen voor. Ook in de zand en kleigebieden en in het dik veen. Graag de locaties voor dun veen checken.
- Wat betekenen de 2 peilen aan de zuidkant bij de beekdalen (beperken afstroom). Gaat dit over stroming richting NO-polder? Dat is grondwater, terwijl dit vaak gekoppeld wordt aan grondwater.
- Het veen in de beekdalen lijkt mij dezelfde kleur te hebben als de klei op veengebieden. Bij Gaarkeuken staat nog een peil, die lijkt op beperken afstroom, maar dan zonder streep (er staat niet in de legenda wat hier mee bedoeld wordt).

Antwoord

Wij zullen de genoemde opmerkingen verwerken in de kaart.

Nr. 4b	
Inzender:	Ambtelijk
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Bijlage 1
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja, tabel in bijlage 1 verduidelijkt

Reactie

In de tabel bijlage 1 met belangrijkste punten uit de WaBoS brief is het onderdeel "Vraagt dit om veranderingen in beleid" niet actueel conform de (beoogde) doorwerking van WaBoS en FK2050 in het PPLG, NOVEX, POVI en de actualisatie van zowel het RWP en het WBP.

Antwoord

Wij zullen de genoemde opmerkingen verwerken in de tabel.

Nr. 4c	
Inzender:	Ambtelijk
Onderwerp / hoofdstuknummer:	3.3.2 veengebieden, diepe veenpolders
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja, weghalen bullit strategische grondwatervoorraad

Reactie

De bullit Strategische grondwatervoorraad over drinkwaterwinning is een feit en geen toekomstbeeld, staat al in het analysedeel en achtergronddocument.

Antwoord

Deze constatering klopt. Wij zullen de bullit hier weghalen.

2. Zienswijzen met betrekking tot het Achtergronddocument (nr. 5 t/m 10)

Nr. 5	
Inzender:	de Gebiedscommissie Aldeboarn-De Deelen
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Achtergronddocument
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

In de bronnenlijst zien wij terug dat de, in opdracht van LTO Noord door Deltares uitgevoerde review op de strategische grondwaterstudie als bronbestand voor de inhoudelijke analyse is gebruikt. In de toekomstvisie zien we dit echter niet altijd terug, bijvoorbeeld door het zoeken van een oplossing voor verzilting in het veenweidegebied, terwijl dat in de review ontkracht wordt. Daarnaast vinden wij de wetenschappelijke onderbouwing van de ontwerp-visie mager en ontoereikend. We zouden graag zien dat er bij de ontwerp-visie Fryslân klimaatbestendig 2050+ een onafhankelijke wetenschappelijke review plaatsvindt.

Antwoord

De peer review op de strategische grondwaterstudie geeft een aantal aanbevelingen over de berekeningen van de instroom van zout water en het zoutgehalte in het grondwater. De review ontkracht niet het proces van een zoute grondwaterstroom richting de lagere gebieden in Fryslân, waardoor ook daar op langere termijn verzilting optreedt. De aanbevelingen uit de peer review zijn inmiddels opgevolgd en er zijn nieuwe berekeningen uitgevoerd met de aanbevolen rekenmethodiek van Deltares. Die berekeningen laten zien dat het beeld van de instroom van zout water richting het veenweidegebied op grote lijnen hetzelfde blijft. Van verzilting in het veenweidegebied is daarbij (in beide berekeningsmethodieken) op korte en middellange termijn nog geen sprake, zie antwoord bij nr. 10 (derde alinea).

U vraagt om een onafhankelijke wetenschappelijke review op de ontwerpvisie. In het kader van de vaststelling van FK2050 zullen wij geen wetenschappelijke review laten doen, omdat het hier een visie betreft. In de verdere uitwerking en planvorming kunnen we dat wel doen. Ook houden we rekening met (kennis)ontwikkelingen, zoals nieuwe klimaatscenario's. Nieuwe ontwikkelingen kunnen leiden tot herziening van de visie.

Nr. 6	
Inzender:	De stuurgroep* landbouw van het veenweideprogramma, ondersteund door 21 particulieren uit veenweidegebied
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Achtergronddocument
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Wij wijzen u erop dat er nog veel onderzoeken lopen door het u wel bekende NOBV naar de effecten van peilverhoging en bodemmaatregelen op beperking van broeikasgasuitstoot. Hieruit tekent zich af dat een grondwaterstand van 20 cm-mv de meeste reductie oplevert, hoger of lager leidt tot meer uitstoot, zo ook het volledig onder water zetten van gebieden waarbij veel methaan vrijkomt en er per saldo geen reductie van broeikasgassen ontstaat t.o.v. het huidige landbouwkundige gebruik. Wat maakt dat u wel stuurt op hogere peilen vanuit het klimaatakkoord, maar bij extreme vernatting dit argument terzijde legt?

Antwoord

In de ontwerpvisie FK2050 ligt vooral de focus op behoud van veen ten behoeve van de functie van het veen in het watersysteem op weg naar een klimaatbestendig Fryslân. Wat betreft uitstoot CO₂ en klimaatmitigatie volgen we het Veenweideprogramma en het nationale klimaatbeleid incl. methaan en lachgas. Vanuit onderzoeken hebben we wel geleerd dat door vernatting het vrijkomen van methaan tijdelijk voor een piek zorgt en daarna weer afneemt.

De focus in de ontwerpvisie FK2050 ligt op stapsgewijze peilverhoging. We volgen eerst het

Veenweideprogramma, voor de herijking van het Veenweideprogramma en de langere termijn zullen we moeten kijken welke volgende stappen we moeten nemen voor behoud van het veen. Dit wordt samen met het gebied opgepakt en heeft een belangrijke samenhang met het FPLG. In FK2050 geven we de richting aan om stapsgewijs ongewenste gevolgen later (2050 e.v.) te voorkomen.

Nr. 7	
Inzender:	De stuurgroep* landbouw van het veenweideprogramma, ondersteund door 21 particulieren uit veenweidegebied
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Achtergronddocument
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Wij delen niet uw mening dat het veen in twee generaties verdwenen is als gevolg van centimeters bodemdaling per jaar (wat feitelijk niet zo is) en dat landbouw dan niet meer mogelijk is.

Antwoord

Analyses in de ontwerpvisie FK2050 maken duidelijk dat het veen in Fryslân een belangrijke rol vervult in het watersysteem en het klimaatbestendig houden van Fryslân, inclusief de zoetwatervoorziening. Om die rol in de toekomst te kunnen blijven vervullen, is behoud van een bepaalde veendikte essentieel. Met een gemiddelde maaiveldddaling van zo'n 1 cm per jaar (bron: [MKBARapport_Friese_Venen.pdf \(witteveenbos.com\)](#)) is in de dikkere veenpakketten nog "ruimte" (en daarmee tijd) voor enige oxidatie en daarmee vermindering van de laagdikte, maar maaiveldddaling heeft wel consequenties voor andere functies zoals bebouwing en infrastructuur en de kosten van het waterbeheer. Voor de dunnere veenpakketten ligt die kritische grens dichterbij, het veen is daar binnen 40 tot 80 jaar verdwenen. Om de dunne veenlaag in stand te houden is op korte termijn actie benodigd.

Maar we houden ook rekening met het effect van klimaatverandering. Drogere zomers en dalende grondwaterstanden versnellen de maaiveldddaling. In het project 'Waarheen met het Veen' (Jansen et al., 2007) is berekend wat de effecten zijn van klimaatverandering op de veenoxidatie en daarmee op de maaiveldddaling in veenweidegebieden. Dat is gedaan voor twee klimaatscenario's. Het minst extreme scenario (G) gaat uit van een matige opwarming en lijkt verder grofweg op het huidige klimaat. In het meest extreme scenario (W+) loopt de gemiddelde temperatuur op met 2°C in 2050 en 4°C in 2100, en zijn de zomers veel droger door overheersend oostenwinden. Hogere zomertemperaturen veroorzaken een snellere veenoxidatie en meer verdamping. Bij het W+ scenario zal de zomergrondwaterstand lager zijn dan nu, als gevolg van hogere verdamping (+15%), minder neerslag (-19%) en onvoldoende toevoer van water vanuit de sloten tot midden onder de percelen. Deze processen leiden tot een toename van de maaiveldddaling, die kan oplopen tot een toename met 70% in 2100 t.o.v. nu.

De relatief geringe veendikte in Friesland maakt dat ruim voor 2100 het veen op veel plaatsen al zal zijn verdwenen. Het oxideren van de laatste veenresten verloopt weliswaar langzamer, via een venige naar moerige en vervolgens minerale bodem, maar bij een veendikte van minder dan 40 cm wordt al niet meer van een veenbodem gesproken. (Bron: [Microsoft Word - Eindverslag project HSOV3.2 rev publ \(wur.nl\)](#))

Nr. 8	
Inzender:	De stuurgroep* landbouw van het veenweideprogramma, ondersteund door 21 particulieren uit veenweidegebied
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Achtergronddocument
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Uw onderbouwing dat het peil in kleigebieden met een veenondergrond omhoog moet om het veen nat te houden (deksel op de pan) wordt bestreden door de onderzoeken die er al plaatsgevonden hebben.

Antwoord

U noemt niet welke specifieke onderzoeken u bedoelt, dat maakt het formuleren van een inhoudelijk antwoord lastiger. We geven een algemene reactie: in de gebieden met een kleidek van minimaal 40 cm op veen, zien we in de huidige situatie bodemdaling. Bodemdaling heeft negatieve effecten, zoals schade aan funderingen en infrastructuur en toenemende waterbeheerkosten. Ook komt er CO₂ vrij bij de veenafbraak. In FK2050 stellen we dat in de gebieden met minimaal 40 cm kleidek op veen een verhoging van het grondwaterpeil een beperktere negatieve impact heeft op het bovengrondse agrarische gebruik dan in andere veengebieden, door de aanwezigheid van het kleidek. De beperkte doorlatendheid van de kleilaag maakt daar dat de vernattingseffecten aan maaiveld beperkter blijven. Daarom stelt de visie dat het verstandig is om hier op korte termijn te starten met een uitwerking naar concrete maatregelen.

Nr. 9	
Inzender:	De stuurgroep* landbouw van het veenweideprogramma, ondersteund door 21 particulieren uit veenweidegebied
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Achtergronddocument
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Wij zouden graag in beeld krijgen welke wetenschappers op basis van welke informatie en modellen de onderbouwing geleverd hebben voor uw ontwerp-visie. Daarnaast zouden we graag het review-verslag van u ontvangen van de onafhankelijke wetenschappelijke review die u voor een dergelijk ingrijpend ontwerp -met aanzienlijke economische en sociale schade- onzes inziens genoodzaakt bent uit te voeren.

Antwoord

De ontwerpvisie FK2050 betreft een onderbouwde visie om te komen tot een klimaatbestendig Fryslân op de langere termijn. In de visie wordt geschetst welke gevolgen klimaatverandering heeft op het water en bodemsysteem en op welke wijze we ook op lange termijn deze problemen het hoofd kunnen bieden. Voor het opstellen van de visie is gebruik gemaakt van reeds bestaande onderzoeken die zowel de provincie als Wetterskip Fryslân hebben laten uitvoeren. De gebruikte onderzoeken vindt u in de literatuurlijst in bijlage 3 van de visie en een nadere toelichting vindt u in het achtergronddocument. In het kader van de vaststelling van FK2050 zullen wij geen wetenschappelijke review laten doen, omdat het hier een visie betreft. In de verdere uitwerking en planvorming kunnen we dat wel doen. Ook houden we rekening met (kennis)ontwikkelingen, zoals nieuwe klimaatscenario's. Nieuwe ontwikkelingen kunnen leiden tot herziening van de visie.

Nr. 10	
Inzender:	Stichting Farmers Defence Force
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Achtergronddocument
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja wij zullen de toelichting op verzilting conform antwoord verduidelijken in hoofdstuk 2 en 3 in de ontwerpvisie FK2050 en in achtergronddocument

Reactie

De boer is verantwoordelijk op perceel niveau en het Wetterskip heeft als kerntaak om voor voldoende zoet water te zorgen. Het verhaal dat het waterpeil in het veenweidegebied omhoog zou moeten vanwege het tegen gaan van de verzilting is nogal discutabel, omdat dit totaal geen invloed zal hebben op de zoetwaterlens in de akkerbouwpercelen. Is het Wetterskip het eens met de conclusie onder? Zo nee, welk wetenschappelijk veldonderzoek spreekt dit tegen met feiten?

Antwoord

Er zijn twee grondwaterstromingen die verzilting veroorzaken. De eerste is een ondiepe grondwaterstroming die onder de zeedijk door gaat en in het noordelijk zeekleigebied naar boven komt in bijvoorbeeld sloten en op sommige plekken ook als zoute kwel in de percelen omhoog komt. Deze ondiepe grondwaterstroming bedreigt

de zoetwaterlens in de percelen en het zoet water in de sloten. Het peil in het veenweidegebied heeft inderdaad geen invloed op deze ondiepe grondwaterstroming.

De tweede is een diepe grondwaterstroming die vanuit de Waddenzee Fryslân instroomt. Dit proces is al eeuwen gaande, maar wordt versterkt door de veranderingen in Fryslân. Het midden van Fryslân is in de loop der eeuwen gezakt, waardoor het diepe, zoute water sneller Fryslân intrekt. Hoe meer het midden van Fryslân zakt, hoe sneller we het zoute water aantrekken. Dit is een erg langzaam proces, maar heeft op den duur invloed op onze zoetwatervoorraad en onze drinkwaterwinningen.

Het is van belang hierbij op te merken dat het tegengaan van de instroom van zout grondwater niet de belangrijkste reden is om de peilen in het veenweidegebied te verhogen. Belangrijke redenen om peilen te verhogen, zijn het verminderen van de CO₂ uitstoot, het beheersbaar houden van kosten van het waterbeheer en het tegengaan van schade aan infrastructuur en bebouwing. Een andere belangrijke reden is dat tegengaan van maaiveldddaling in het veengebied voorkomt dat het zandgebied te veel zoet grondwater verliest richting het lage midden van Fryslân. Daarnaast heeft het veen een belangrijke hydrologische functie van "deksel op de pan". Veengrond van een bepaalde dikte voorkomt dat kwel vanuit de ondergrond en kwel vanuit de boezem toeneemt.

3. Zienswijzen met betrekking tot Hoofdstuk 1 (nr. 11 t/m 18)

Nr. 11	
Inzender:	Waterschap Noorderzijlvest
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 1 (totstandkoming)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Klimaatbestendigheid en "water en bodem sturend" zijn opgaven waaraan een waterschap of provincie niet alleen invulling kan geven. Daarom juichen wij toe dat u samen deze visie heeft opgesteld en hiermee een gezamenlijk basis legt voor het aanpakken van deze opgaven. Wij lezen dat u een concrete vertaling heeft gemaakt van het toepassen van 'water en bodem sturend'. U heeft hiermee goed inzichtelijk gemaakt wat de effecten van de te maken keuzes zijn.

Antwoord

Wij waarderen dat u de visie hebt gelezen en zijn verheugd te lezen dat u het waardevol vindt. Hartelijk dank voor het compliment.

Nr. 12	
Inzender:	Agrarisch Belang Terschelling, LTO Noord, Afdeling Terschelling, Campinghouders Vereniging Terschelling
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 1 (totstandkoming)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Als campinghouders vinden we het onacceptabel dat er via een dergelijke visie, nog zonder ondersteunend gemeentelijk lokaal beleid of overleg met de sector, wordt bepaald dat er "grenzen aan toerisme" worden gesteld.

Antwoord

Onder het kopje "De stem van de jongeren" wordt door de jongeren de oproep gedaan om in gesprek te gaan over de grenzen van het toerisme op de Waddeneilanden, in relatie tot een klimaatbestendig watersysteem op de Waddeneilanden. Dit is het resultaat van de jongerenavond, die in het kader van participatie georganiseerd is. In de visie worden geen uitspraken gedaan over het stellen van grenzen aan toerisme op de eilanden.

Nr. 13	
Inzender:	Agrarisch Belang Terschelling, LTO Noord, Afdeling Terschelling, Campinghouders Vereniging Terschelling
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 1 (totstandkoming)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Als agrariërs vinden wij het onbehoorlijk om in deze periode van bestuurlijke onzekerheid naast stikstof uitdagingen nog beleid over ons uit te storten, zonder dat er uitzicht wordt geboden hoe dit kan worden geïntegreerd in een reële bedrijfsvoering.

Antwoord

In de visie wordt geschetst welke gevolgen klimaatverandering heeft op de eilanden en op welke wijze we op lange termijn deze problemen het hoofd kunnen bieden. Het is van groot belang om de gevolgen van

klimaatverandering en de stip op de horizon nu te benoemen. Zo kunnen bewuste keuzes worden gemaakt over de route naar een toekomstbestendige landbouw op de eilanden zonder dat deze keuzes en mogelijk investeringen achteraf onjuist blijken te zijn. In de ontwerpvisie staan toekomstbeelden benoemd voor de verschillende deelgebieden, waaronder de Waddeneilanden. De uitwerking naar maatregelen en het bepalen van het tempo gebeurt samen met gemeenten en alle belanghebbenden per Waddeneiland.

Nr. 14	
Inzender:	Gemeenten NoardEast- Fryslân, Opsterland, De Fryske Marren en Dantumadiel
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 1 (totstandkoming)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja, wij voegen in hoofdstuk 1 en de management samenvatting een duidelijkere paragraaf over samenwerkingskader in.

Reactie

Bij het Provinciaal Bestuurlijk Overleg Water van donderdag 13 april jl. mochten wij kennis nemen van de uitwerking van de WaBoS brief in de BOVI/Blauwe Drager. FK2050 is in het PBOW gepresenteerd als sturende onderlegger die via PS onderdeel gaat worden van het FPLG en NOVEX, dat baart ons zorgen. Dat wij als gemeenten op de hoogte zijn gebracht van deze visie betekent niet per definitie dat wij hier ook achter staan. De visie zal grote impact op ons hebben. Wij hebben grote moeite met het zowel het proces als de verwachte uitwerking van de visie FK2050.

Antwoord

We betreuren het dat u de samenwerking zo heeft ervaren, we hebben er alles aan gedaan om u te betrekken. Vanaf augustus vorig jaar heeft dit onderwerp op iedere agenda van het Provinciaal Bestuurlijk Overleg Water (PBOW) gestaan, waar uw gemeente in is vertegenwoordigd. Daarnaast heeft u uitnodigingen ontvangen om deel te nemen aan één van de achtgebiedsbijeenkomsten en de beide webinars.

In FK2050 is niet alleen een toekomstvisie op het watersysteem beschreven, maar zijn ook de leidende principes en uitgangspunten uit de Kamerbrief 'water en bodem sturend in de ruimtelijke inrichting' (WaBoS, november 2022) vertaald naar onze provincie. Deze uitgangspunten vormen voor het FPLG één van de drie structurende keuzes en voor de NOVEX is het 'de tafel waarop wordt gepuzzeld'. Bij de processen van deze twee programma's bent u ook betrokken; in gezamenlijkheid hebben we in januari een bijeenkomst georganiseerd voor de wethouders Water, RO en Landbouw. En een vertegenwoordiging van de Friese gemeenten is lid van de Stuurgroep FPLG.

De visie op het klimaatbestendig watersysteem heeft impact, niet alleen op uw gemeente maar op de gehele Mienskip. In de ontwerpvisie hebben we geschetst hoe onze provincie er in de toekomst uit zal gaan zien, als we niet tijdig anticiperen op autonome en klimatologische ontwikkelingen. In de ontwerpvisie staan toekomstbeelden benoemd voor de verschillende deelgebieden. De uitwerking naar maatregelen en het bepalen van het tempo gebeurt samen met gemeenten, belanghebbenden en belangstellenden in de gebiedsprocessen.

Nr. 15	
Inzender:	LTO Noord ondersteund door 5 particulieren
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 1 (totstandkoming)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja, wij schrijven de tekst 'totstandkoming' aan zodat er duidelijker naar voren hoe wat hebben wij hebben gedaan met de ingebrachte inbreng.

Reactie

Wij herkennen onze inbreng van werksessies en gebiedsbijeenkomsten niet terug in onderhavige visie, zoals reeds aangegeven in de PCLG in februari dit jaar.

Antwoord

In de periode september en oktober 2022 hebben we acht gebiedsbijeenkomsten georganiseerd, en in alle bijeenkomsten hebben we gesproken met agrariërs, en/of een vertegenwoordiging daarvan. In alle gebiedsbijeenkomsten was er sprake van herkenning en erkenning: herkenning van de toename van verdroging en verzilting en erkenning dat we daar gezamenlijk aan moeten werken. In alle gebieden was ook

overeenstemming over de opgave om meer gebiedseigen water vast te houden. Deze overeenstemming hebben we verwerkt in onze visie per deelgebied. Waar wel discussie over is gevoerd in de bijeenkomsten, is de manier waarop en het tempo waarin. Deze inbreng is minder goed terug te vinden, omdat deze visie nog niet op maatregelniveau is. Deze inbreng zal zijn plek krijgen in de uitwerking van visie naar maatregelen, in een gebiedsgerichte aanpak.

Nr. 16	
Inzender:	Stichting Farmers Defence Force
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 1 (totstandkoming)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

U heeft geen enkele moeite genomen om de praktische expertise van de landbouw mee te nemen. Hoe denkt u draagvlak voor deze visie binnen de landbouw te krijgen?

Antwoord

We hebben met acht gebiedsbijeenkomsten, twee webinars en drie bijeenkomsten voor zowel PBOW als PCLG getracht een zo breed mogelijke groep belanghebbenden en geïnteresseerden mee te laten denken. De praktische expertise van de landbouw willen we ook zeker gaan benutten in de uitwerking van de gebiedsgerichte aanpak. Maatregelen die bijdragen aan het meer vasthouden van gebiedseigen water, ook ten behoeve van de agrarische sector en waar door landbouwers nu al aan wordt gewerkt, zullen we in de gebiedsprocessen stimuleren.

Nr. 17	
inzender	Waterschap Noorderzijlvest
Onderwerp / hoofdstuknummer	Hoofdstuk 1 (totstandkoming)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja, wij voegen in hoofdstuk 1 en de management samenvatting een duidelijkere paragraaf over samenwerkingskader in.

Reactie

Doorgaans weten we elkaar zowel in het veld als in beleid goed te vinden. Daarom valt het ons juist op dat wij bij deze visie, als buurwaterschap en als waterbeheerder van delen van Fryslân, niet betrokken zijn geweest. In de visie zijn een aantal opgaven, principes en keuzes genoemd waar wij ook een rol in spelen, onder andere het aanvoeren van IJsselmeerwater, de opgaven in het Lauwersmeergebied en de kustzone en het toekomstbestendig maken van de afvalwaterketen. Ook over hoe we gezamenlijk invulling kunnen geven aan het principe 'niet afwentelen' gaan wij graag met u in gesprek. Wij gaan graag met u om tafel om onze gezamenlijke uitdagingen in de uitwerking van de visie te borgen. Nadat de nieuwe colleges gevormd zijn, nemen wij contact op voor een bestuurlijke kennismaking. Deze kennismaking grijpen wij graag aan om onze samenwerking voort te zetten en te verstevigen.

Antwoord

Wij hebben zorgvuldig nagedacht over de participatie tijdens de totstandkoming van FK2050. Tijdens de totstandkoming van de visie hebben we u proberen te betrekken via het Provinciaal Bestuurlijke Overleg Water (PBOW) waarin de totstandkoming van de BOVI/Blauwe drager meerdere malen op de agenda heeft gestaan. Ook bij de gebiedsbijeenkomsten die we in september 2022 hebben georganiseerd, was Noorderzijlvest uitgenodigd. Daarom betreuren wij dat u zich niet betrokken heeft gevoeld. Vanzelfsprekend blijven wij graag met u samenwerken aan de genoemde opgaves zoals het Lauwersmeergebied. De toepassing van het principe 'niet afwentelen' werken we graag samen met u nader uit. Wij zien uw uitnodiging daarvoor, nadat de nieuwe colleges gevormd zijn, graag tegemoet.

Nr. 18	
Inzender:	Vereniging De Princenhof

Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 1 (verwijzing bijlagen / samenvatting)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Wij zullen in hoofdstuk 1 beter verwijzen naar de bijlagen en de verklarende woordenlijst.

Reactie

De visie is met de 78 pagina's en bijlagen veelomvattend en degelijk. Voor niet dagelijks betrokkenen is het echter een lastig te doorgronden materie. Met name wordt veel gespecialiseerde terminologie gebruikt en staan er veel afkortingen (als voorbeeld staan op pagina 55 al 6 afkortingen). Is het mogelijk een korte samenvatting van de visie in een voor burgers meer toegankelijke taal toe te voegen?

Antwoord

Bedankt voor deze suggestie. In onze visie staat reeds een managementsamenvatting opgenomen die in negen pagina's op hoofdlijnen de opgave, de visie en de nadere ruimtelijke doorwerking van de visie beschrijft en in beelden laat zien. Wij zullen overwegen om na vaststelling van de visie een publieksvriendelijke samenvatting te maken. In bijlage 2. hebben wij reeds een verklarende woordenlijst en een lijst van afkortingen opgenomen.

4. Zienswijzen met betrekking tot Hoofdstuk 2 (nr. 19 t/m 29)

Nr. 19	
Inzender:	Studio Ronald van der Heide
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 2.1 (Beeldrechten figuur 8)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja Afbeelding wordt opnieuw ingevoegd met kenmerk en de juiste verwijzing wordt opgenomen: bron 'Studio Ronald van der Heide in opdracht van Raad voor de leefomgeving en infrastructuur'.

Reactie

Graag juiste beeldrechten vermelden bij figuur 8.

Antwoord

Onze excuses voor het vergeten te vermelden van de beeldrechten. Wij zullen dit aanpassen in de visie.

Nr. 20	
Inzender:	de Friese Milieu Federatie, It Fryske Gea, Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 2.1 (huidige systeem)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja, aanvullen in de tekst waarom het belangrijk is het watersysteem aan te passen en klimaatbestendig te maken.

Reactie

In hoofdstuk 2, op blz. 18 geeft de visie aan dat bij het watersysteem het vele aan- en afvoeren op dit moment goed werkt. Dit kan naar onze mening zo niet gesteld worden (zie ook blz. 28, Houdbaarheid van het systeem). Het huidige watersysteem geeft nu al schade aan de natuur en biodiversiteit, omdat niet gewerkt wordt volgens het principe van water en bodem sturend bij natuurlijke systemen. Denk hierbij aan schade aan natuur door droogte en verdwenen grondwaterstromen en aan koolstofvoorraden in de veenbodem. Deze treedt elk jaar op en is vaak onomkeerbaar. Hoe eerder deze problemen worden aangepakt hoe beter.

Antwoord

Vanuit de mogelijkheden die we hebben qua waterbeheer komen we tot de constatering dat het aan- en afvoeren goed werkt. Het huidige waterbeheer kent daarbij echter consequenties en leidt soms tot ongewenste gevolgen voor een aantal belangen en functies, waaronder natuur. Het huidige waterbeheer is evenmin in staat voldoende in te spelen op de gevolgen van klimaatverandering (zoals droge zomers, piekbuien, extra neerslag in de winter) en is daarmee niet toekomst- of klimaatbestendig. We zijn het met u eens dat het huidige watersysteem daardoor nog niet werkt volgens het principe water- en bodem sturend. Dit was een belangrijke aanleiding voor het opstellen van deze visie.

Nr. 21	
Inzender:	De stuurgroep* landbouw van het veenweideprogramma, ondersteund door 21 particulieren uit veenweidegebied
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 2.1 (peilverlagingen)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

U schetst naar ons oordeel een onjuist beeld over peilverlagingen als gevolg van veenoxidatie ten behoeve van het behoud van drooglegging. Sinds de jaren '90 / ruilverkavelingen zijn peilen niet of nauwelijks meer door het Wetterskip naar beneden bijgesteld. Verzoeken van boeren voor deze zogenaamde peilindexatie werden doorgaans door het Wetterskip afgewezen. Inmiddels is er in het huidige veenweideprogramma afgesproken om

in ieder geval tot 2030 geen peilindexatie meer toe te staan ter compensatie van bodemdaling. Er is dus feitelijk sprake van peilfixatie in het gehele veenweidegebied.

Antwoord

Sinds de ruilverkavelingen (jaren zeventig en tachtig vorige eeuw) heeft peilverlaging niet of nauwelijks meer plaatsgevonden. In veel peilbesluiten na uitvoering van de ruilverkavelingsplannen werd de verwachte maaiveld daling in de jaren nadien reeds ingecalculleerd. Dat heeft geleid tot lagere peilen dan noodzakelijk. In het peilbeheer werden in delen van het veengebied lagere peilen gehanteerd dan opgenomen in het peilbesluit. In de jaren daarna ontstond steeds meer aandacht voor de gevolgen van de diepontwatering in veengronden. Dat leidde tot een veenweidenvisie in 2015, waarin het streven naar een drooglegging van 90 cm was opgenomen. Deze werd gevolgd door het veenweidenprogramma 2021-2030 waarin het streven naar een grondwaterstand van 40 cm onder maaiveld is opgenomen. Verzoeken van boeren voor zogenaamde peilindexatie werden doorgaans door Wetterskip Fryslân afgewezen op grond van het in ontwikkeling zijnde peilbeleid als gevolg van deze beleidswijzigingen. In het veenweideprogramma is opgenomen tot 2030 geen peilindexatie toe te staan totdat het nieuwe peilbesluit is genomen hierover is het volgende opgenomen: *“dat gericht is op dit via maatwerk streven naar een grondwaterstand van gemiddeld 40 cm onder maaiveld. Geen peil aanpassingen zal in de meeste gebieden de komende 10 jaar geen direct probleem opleveren.”*

In FK2050 werken we stapsgewijs toe naar verhoging van de grondwaterpeilen in het veenweidegebied. De eerste fase is peilverhoging naar een grondwaterstand van 40 cm en valt voor de dikke veengronden samen met het Veenweideprogramma '21-'30. Bij de herijking van het Veenweideprogramma willen we toewerken naar een geleidelijke peilverhoging in de klei-op-veen gebieden en de gebieden met dun veen. In de fase daarna volgen we de Water- en bodem sturend lijn om uiteindelijk naar een peil toe te werken waarbij veenoxidatie nagenoeg stopt, zoals ook als doel geformuleerd is in het Veenweideprogramma.

Nr. 22	
Inzender:	Gemeente Ameland
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 2.1 (Waddeneilanden)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja, hoofdstuk 2.1 aanpassen naar: "De vier Friese ...karakteristieke landschap, met zeekering, polders, duinen en kwelders"

Reactie

Op pagina 10 wordt gesproken van de Friese Waddeneilanden en hun eigen karakteristieke landschap met zeekering, polders en duinen. Wij zouden willen toevoegen dat de kwelders ook deel uitmaken van het karakteristieke landschap van de eilanden.

Antwoord

We hebben niet de intentie gehad volledig te zijn bij het noemen van de verschillende landschappen. De kwelders behoren tot het beheergebied van het Rijk. Echter, het is geen probleem om hier de kwelders toe te voegen.

Nr. 23	
Inzender:	Gemeente Ameland
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 2.1 (Waddeneilanden)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja, hoofdstuk 2.1 aanpassen naar: "...van zeeniveau waar landbouw plaatsvindt."

Reactie

Op pagina 20 worden de bijzonderheden van de Friese Waddeneilanden beschreven. In de omschrijving van Ameland (punt 3) ontbreekt het feit dat in de polders van Ameland landbouw wordt bedreven.

Antwoord

We voegen landbouw toe aan de omschrijving

Nr. 24	
Inzender:	Gemeente Vlieland
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 2.1 (Waddeneilanden)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja, Hoofdstuk 2.1 aanpassen naar "Vlieland bestaat uit hoofdzakelijk natuurgebieden en hoge duinen. Er is een klein oppervlaktewatersysteem op Vlieland met een beperkt aantal peilvakken. Er vindt geen landbouw plaats.

Reactie

In hoofdstuk 2 in de opsomming over de Waddeneilanden, bullit Vlieland het verzoek om het woord 'met peilvakken' hier weg te laten.

Antwoord

Er zijn enkele peilvakken op Vlieland, waar ook een peilbesluit voor genomen is, zoals de 1^e en 2^e Kroonspolders. We zullen in de tekst aanvullen dat het om een beperkt aantal peilvakken gaat.

Nr. 25	
Inzender:	Gemeente Ameland
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 2.1 en Hoofdstuk 3.4.4. (verhogen grondwaterstanden Wadden)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Op pagina 5 en 46 wordt ook gesproken van het stapsgewijs verhogen van de grondwaterstanden in de duinen en binnenduinrand. Hierbij moet vernatting in de duinen en in de binnenduinrand geaccepteerd worden. Met het oog op het in stand houden van de zoetwaterbel en de drinkwatervoorziening op het eiland is het wenselijk om water vast te houden in de duingebieden op het eiland. Vernatting in de binnenduinrand is hierbij echter niet wenselijk. In deze gebieden bevinden zich veel recreatieve functies, waaronder campings en recreatiewoningen. Vernatting in deze gebieden zal leiden tot wateroverlast en zal dergelijke recreatieve activiteiten hinderen.

Antwoord

Het klopt dat het verhogen van de grondwaterstanden in de duinen op termijn kan gaan leiden tot vernatting en toename van wateroverlast van de binnenduinrand. Het is niet mogelijk om de grondwaterstanden in de duinen te verhogen zonder dat dit effect heeft op de binnenduinrand. Deze verhoging kan echter geleidelijk plaatsvinden, waardoor de huidige recreatieve functies tijd hebben om zich aan te passen aan de nieuwe omstandigheden. De uitwerking naar maatregelen en het bepalen van het tempo gebeurt samen met gemeenten en alle belanghebbenden per Waddeneiland.

Nr. 26	
Inzender:	Gemeente Ameland
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 2.1 en Hoofdstuk 3.4.4. (wateroverlast accepteren Wadden)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja, we passen de laatste zin in het groene blokje aan naar: In de polders moeten we soms plaatselijk wateroverlast accepteren.

Reactie

Op pagina 5 en 46 wordt gesproken van het plaatselijk accepteren van wateroverlast en verzilting in de polders. In de polders op Ameland wordt landbouw bedreven. Wateroverlast en verzilting zijn bij deze agrarische functie niet wenselijk. Het geheel tegengaan van verzilting en wateroverlast is met het oog op de ontwikkelingen in het klimaat niet realistisch, maar het accepteren van verzilting en wateroverlast is niet het uitgangspunt op Ameland.

Antwoord

Door de grotere kans op extreme buien als gevolg van klimaatverandering is extra ruimte voor water nodig in de polders, omdat niet al het water in korte tijd naar zee afgevoerd kan worden. Dit betekent dat er extra berging nodig is in de polders. Dit kan gerealiseerd worden door het graven van extra waterberging, maar ook door het accepteren van tijdelijke lokale wateroverlast. Het graven van waterberging betekent dat landbouwgrond verloren gaat, terwijl alleen incidenteel ruimte voor water nodig is, waardoor het efficiënter is deze extra wateroverlast te accepteren. Door de zeespiegelstijging neemt de verzilting in de polder toe. Deze toename is niet te voorkomen, en zullen we moeten accepteren. Accepteren betekent echter niet dat we ons niet kunnen voorbereiden. Er kunnen maatregelen worden genomen om de effecten voor landbouw te beperken door het vasthouden van zoetwater in de percelen. Hiermee kan niet de hele toename van de verzilting worden voorkomen, waardoor een deel van de verzilting geaccepteerd moet worden.

Nr. 27	
Inzender:	de Friese Milieu Federatie, It Fryske Gea, Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 2.3 (ontwikkelingsrichtingen)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

In hoofdstuk 2.3 zijn vier verschillende ontwikkelingsrichtingen in beeld gebracht. Dit is wel verhelderend, maar noch in de hierop volgende acht leidende principes, als in de visie in 3.2, wordt duidelijk voor welk scenario gekozen wordt. In welke mate wordt water en bodem sturend? Wordt het meer sturend dan in de huidige situatie of wordt het maximaal sturend (derde scenario) ? De termijn is niet duidelijk.

Antwoord

De verschillende ontwikkelingsrichtingen die in hoofdstuk 2.3 zijn benoemd zijn niet bedoeld als scenario's waarbinnen een keuze wordt gemaakt. Het schetst de consequenties als we niks doen of als we deels actie ondernemen. In onze ontwerpvisie hebben we oplossingsrichtingen benoemd om water- en bodem meer sturend te laten zijn. De uitwerking naar maatregelen en het bepalen van het tempo gebeurt samen met partners en alle belanghebbenden per gebied.

Nr. 28	
Inzender:	LTO Noord ondersteund door 5 particulieren
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 2.3 (veenoxidatie)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja Pag. 25, 1ste bolletje: "Al het veen is verdwenen" vervangen door "Bijna al het veen is verdwenen"

Reactie

In het hoofdstuk 2 De opgaven in het water en bodem systeem staan met plaatjes de houdbaarheid van het systeem beschreven. Hierin geeft een rode pijl de verzilting richting het lage midden weergegeven, dit is gebaseerd op de brede grondwaterstudie. Beleidsmatig gezien kan de strategische grondwaterstudie niet simpelweg vertaald worden in peilverhogingen om verzilting tegen te gaan, omdat anders het veenweidegebied niet langer houdbaar is. Het plan weet stellig te melden dat al het veen is verdwenen ergens tussen het jaar 2100 en 2150 (overigens schrijft het achtergronddocument 2200).

Antwoord

Er zijn twee grondwaterstromingen die verzilting veroorzaken. De eerste is een ondiepe grondwaterstroming die onder de zeedijk door gaat en in het noordelijk zeeleigebied naar boven komt in bijvoorbeeld sloten en op sommige plekken ook als zoute kwel in de percelen omhoog komt. Deze ondiepe grondwaterstroming bedreigt de zoetwaterlens in de percelen en het zoet water in de sloten. Het peil in het veenweidegebied heeft geen invloed op deze ondiepe grondwaterstroming.

De tweede is een diepe grondwaterstroming die vanuit de Waddenzee Fryslân instroomt. Dit proces is al eeuwen gaande, maar wordt versterkt door de veranderingen in Fryslân. Het midden van Fryslân is in de loop der eeuwen gezakt, waardoor het diepe, zoute water sneller Fryslân intrekt. Hoe meer het midden van Fryslân zakt, hoe sneller we het zoute water aantrekken. Dat heeft op den duur invloed op onze zoetwatervoorraad en onze drinkwaterwinningen.

Het is van belang hierbij op te merken dat het tegengaan van de instroom van zout grondwater niet de belangrijkste reden is om de peilen in het veenweidegebied te verhogen. Belangrijke redenen om peilen te verhogen, zijn het verminderen van de CO₂ uitstoot, beheersbaar houden van kosten van het waterbeheer en het tegengaan van schade aan infrastructuur en bebouwing. Een belangrijke reden voor het watersysteem is, dat tegengaan van maaiveldddaling in het veengebied voorkomt dat het zandgebied te veel zoet grondwater verliest richting het lage midden van Fryslân. Daarnaast heeft het veen een belangrijke hydrologische functie van "deksel op de pan". Veengrond van een bepaalde dikte voorkomt dat kwel vanuit de ondergrond en kwel vanuit de boezem toeneemt.

2e deel reactie: Het klopt dat er een verschil is tussen het achtergronddocument en de visie. Het betreft hier een analyse van de gevolgen voor het watersysteem als het huidige beleid wordt voortgezet. De mate van veenoxidatie en het jaartal waarin al het veen is verdwenen, is sterk afhankelijk van de maatregelen die in de komende decennia worden genomen. Voor de analyse maakt het niet uit of het veen helemaal of bijna helemaal is verdwenen. De effecten voor het watersysteem zijn hetzelfde.

Nr. 29	
Inzender:	Vereniging De Princenhof
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 2.3 (vernatten)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

De Âlde Feanen is binnen het lage midden al een 'nat' terrein. Klopt het dat verdere verhoging van het waterpeil daar ter voorkoming van veenoxidatie en daarmee bodemdaling niet noodzakelijk is en er dan niet meer hinder te verwachten is? Op pagina 28 wordt inunderen als optie genoemd en pagina 29 heeft het over een stijging tot 40 cm. In beide gevallen veranderd de Alde Feanen in een binnensee van 4.000 hectare. Petgaten, rietlanden, ruigten, struwelen en moerasbossen zijn dan verdwenen. Het is een understatement dat deze vergaande consequentie aandacht verdiend in de definitieve visie.

Antwoord

Het klopt dat vernatting van reeds nat terrein niet noodzakelijk is. Daar waar de grondwaterstand al tussen de 20 en 40 cm onder maaiveld staat zijn in de eerste fase geen verdere peilverhogingen nodig. Om de veenoxidatie uiteindelijk geheel te stoppen is waarschijnlijk wel verdere peilverhoging noodzakelijk, maar dit kan ook bereikt worden door na maaiveldddaling geen peilaanpassingen meer te doen.

Het mogelijk inunderen van gebieden wordt in de visie alleen benoemd voor de diepe veenpolders. Dit zijn de gebieden/polders, die in het verleden verveend zijn. Dit geldt dus niet voor de Âlde Feanen.

5. Zienswijzen met betrekking tot Hoofdstuk 3 (30 t/m 102)

Nr. 30	
Inzender:	LTO Noord ondersteund door 5 particulieren
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3 (visie algemeen)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Het lijkt in de visie alsof de landbouw de enige partij is waar men water kan bergen. De vele natuurterreinen, overheidsgronden (buiten en binnen de bebouwde kom) en particulieren blijven veelal buiten beschouwing. LTO Noord wil dat dit ook serieus wordt bekeken en meegenomen in de plannen. Een visie op de verschillende sectoren ontbreekt in de visie.

Antwoord

Zoals verwoord in hoofdstuk 4.4: Iedereen zal zijn steentje bij moeten dragen om wateroverlast zoveel mogelijk te voorkomen. Dat geldt net zozeer voor natuurterreinen, overheidsgronden en het bebouwd gebied als voor landbouwgronden. Ter illustratie: Op blz. 48 staat de visie op bebouwd gebied. Hierin wordt onder andere gesteld dat nieuwe bebouwing niet ten koste mag gaan van het waterbergend vermogen van een gebied en een bijdrage moet leveren aan het vergroten van het waterbergende vermogen en infiltratie van regenwater met het oog op klimaatadaptatie. Ook wordt hier aandacht gevraagd voor het niet afwentelen op bijvoorbeeld landelijk gebied. Gemeenten zijn primair aan zet om maatregelen (o.a. klimaatadaptatie, grondwater, riolering en ruimtelijke ordening) in het bebouwde gebied te nemen. In verschillende gebiedsprocessen wordt ook waterberging gerealiseerd in natuurgebieden, zoals in het beekdal Linde.

Nr. 31	
Inzender:	de Friese Milieu Federatie, It Fryske Gea, Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3, algemeen (gebiedsprocessen)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Afsluitend over hoofdstuk 3: Per deelgebied staat aldor genoemd dat de toekomstbeelden de komende tijd in gebiedsprocessen nader worden uitgewerkt. Omdat veelal meerdere gebiedsprocessen per deelgebied uitgevoerd worden, lezen we graag op welke wijze en in welke mate de leidende principes en vooral de optelling per deelgebied als totaal doel gehaald gaat worden.

Antwoord

FK2050 betreft een onderbouwde visie op een klimaatbestendig Fryslân op de langere termijn metaangrijpingspunten om daar stapsgewijs naar toe te werken.. Het sturen op de doelen per deelgebied en over het geheel, is onderdeel van de uitwerking. Die uitwerking vindt onder andere plaats door het vertalen van de visie in het Waterbeheerprogramma en in het gebiedsprogramma FPLG, waarvan de Gebiedsgerichte aanpak een onderdeel is.

Nr. 32	
Inzender:	de Friese Milieu Federatie, It Fryske Gea, Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.1 (Building with nature)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja wij zullen building with nature opnemen in hoofdstuk 3.1.

Reactie

“Building with nature” is tijdens de gebiedsavonden meerdere keren ingebracht (zie ook figuur 18). Denk hierbij aan het invangen van slib om de Waddenkust van Fryslân mee te laten stijgen met de zeespiegel en aan de regulerende functie van natuur bij het opvangen van neerslagtekorten en -overschotten. Natuurlijke oplossingen dienen vaak meerdere doelen en zijn toekomst vast. We zien graag dat bij de acht leidende principes op blz. 3 het principe van “Building with nature” wordt toegevoegd als negende principe of aangevuld bij principe 6 (waterveiligheid) of 7 (Circulair en energietransitie, waarbij CO₂ vastleggen onderbelicht is in de visie).

Antwoord

Het klopt dat building with nature meermaals is genoemd in de gebiedsgesprekken. Wij zien raakvlakken met onze leidende principes bodemvitaliteit en circulariteit. Bij het leidend principe bodem staat namelijk benoemd dat CO₂ wordt vastgelegd in de bodem bij verhogen van organische stof. Dit is tevens onderdeel van het bodembeleid. Daarnaast zien wij raakvlakken met circulariteit. Wat betreft natuurlijk oplossingen is permanente vastlegging van koolstof bijvoorbeeld aan de orde bij veenvorming, veenmosgroei, aanleg moerasbos en uitbreiding kwelders.

Nr. 33	
Inzender:	Friese gemeenten
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.1 (samenhang)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

In de ontwerpvisie wordt de sleutelrol voor het veenweidegebied benoemd. Uit de analyse van het water- en bodemsysteem blijkt dat voor het gehele systeem in Fryslân, met naast veen- ook zand- en kleigronden, samenhangende maatregelen moeten worden genomen voor een toekomstbestendig Fryslân. Het vraagt om een evenwichtige aanpak die ook moet toezien op een voldoende toekomstbestendige landbouwaanpak en de ontwikkeling en het herstel van biodiversiteit en natuurwaarden. Wij verzoeken u de visie zodanig aan te passen dat het cruciale belang van aanpassing van het gehele systeem beter naar voren komt.

Antwoord

Dank voor deze opmerking voor uw evenwichtige aanpak. Wij onderschrijven dat en hebben daarom niet afwentelen als belangrijke pijler in de ontwerpvisie FK2050 benoemd. Het gaat daarbij ook om niet af te wentelen op andere gebieden of functies. Een actie op de ene locatie mag niet leiden tot een onbedoeld effect elders. Wat betreft de doorwerking en integrale afweging zetten we na vaststelling van FK2050 in op doorwerking in het beleid. De provincie Fryslân gaat de een Provinciale Omgevingsvisie (POVI) actualiseren. De ontwerpvisie FK2050 vormt daarvoor een belangrijke bouwsteen. Op basis van de visie zal de bestaande verordening worden herijkt, en waar nodig aangepast. Conform beleid zal de POVI doorwerking vinden naar de Gemeentelijke Omgevingsvisies (GOVI) waarmee Water en Bodem Sturend integrale doorwerking krijgt in regionale overheidslagen.

Nr. 34	
Inzender:	Gemeente Heerenveen
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.1 (water en bodem sturend)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja, toevoegen aan hoofdstuk 3.1.8.: “Daarnaast hanteren we het principe ‘pas toe of leg uit’. De leidende principes en structurerende keuzes in FK2050 zijn het uitgangspunt. Hierbij hechten we veel waarde aan het benutten van beschikbare kennis in de gebiedsprocessen, en daarbij is ruimte voor meerwerk. Wanneer wordt afgeweken geldt dat dit expliciet uitlegbaar en toetsbaar moet zijn en dat doelen nog steeds wel gehaald worden.”

Reactie

Hoe denkt u invulling te geven aan (voldoende) balans in uw afwegingen tussen enerzijds de (ontwerp)visie en het ordenend principe “water en bodem sturend” en anderzijds de andere urgente noodzakelijke opgaven?

Antwoord

Op het moment dat de visie onderdeel wordt van het FPLG-en NOVEX-pakket, en in de gebiedsgerichte aanpak de visie wordt vertaald naar concrete doelen en maatregelen, kan een integrale afweging plaatsvinden. Dit vergt goede afstemming tussen overheden. In reactie op uw – en andere zienswijzen – hebben we er wel voor gekozen om het principe ‘pas toe of leg uit’ steviger te accentueren in hoofdstuk 3.1.8.

Nr. 35	
Inzender:	Friese gemeenten
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.1 (water en bodem sturend)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja, toevoegen aan hoofdstuk 3.1.8.: “Daarnaast hanteren we het principe ‘pas toe of leg uit’. De leidende principes en structurerende keuzes in FK2050 zijn het uitgangspunt. Hierbij hechten we veel waarde aan het benutten van beschikbare kennis in de gebiedsprocessen, en daarbij is ruimte voor meerwerk. Wanneer wordt afgeweken geldt dat dit expliciet uitlegbaar en toetsbaar moet zijn en dat doelen nog steeds wel gehaald worden.”

Reactie

Tussen de verschillende opgaven en het principe water en bodem sturend zal op onderdelen frictie ontstaan. Hoe ziet het afwegingskader en het proces in deze eruit?

Antwoord

Zie antwoord bij nr. 34.

Nr. 36	
Inzender:	Gemeente Heerenveen
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.1.2 (peilopzet veengebieden)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Het opzetten van peilen in veengebieden leidt ook tot negatieve effecten op onze assets in deze gebieden (wegen, fietspaden, bruggen, oevers/kaden, groen/bomen, etc.) en daarmee op onze opgaven voor beheer, onderhoud en vervanging. Wij verzoeken u bij nadere uitwerking ook rekening te houden met onderzoek naar deze effecten. Uiteraard zullen wij als onderdeel van werken als één overheid onze kennis, ervaring en inzet hierin graag inbrengen.

Antwoord

Het betreft hier een visie. Na het vaststellen van de visie worden de uitgangspunten van de visie verwerkt in beleid en worden de uitgangspunten ingebracht in gebiedsprocessen. Maatregelen om peilen te verhogen zullen wij altijd in samenspraak met grondeigenaren en eigenaren van assets oppakken. Het uitvoeren van de maatregelen zal in samenspraak met gebiedspartners en medeoverheden gebeuren, en waar nodig worden effecten van maatregelen verder onderzocht.

Nr. 37	
Inzender:	Friese gemeenten
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.1.3. (Afwenteling)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja, toevoegen aan hoofdstuk 3.1.8.: “Daarnaast hanteren we het principe ‘pas toe of leg uit’. De leidende principes en structurerende keuzes in FK2050 zijn het uitgangspunt, maar er is ruimte voor maatwerk. Hierbij hechten we veel waarde aan het benutten van beschikbare kennis in de gebiedsprocessen. Wanneer wordt afgeweken geldt dat dit expliciet uitlegbaar en toetsbaar moet zijn en dat doelen nog steeds wel gehaald worden.”

Reactie

Eén van de uitgangspunten van de visie is het voorkomen van afwenteling. Hier zijn we het mee eens en tegelijkertijd weten we dat door klimaatverandering extremere weersomstandigheden vaker zullen voorkomen. Overlast kan niet altijd worden voorkomen. We vragen daarom in de visie aandacht te geven aan de strategie om het acceptatieniveau te verhogen of binnen beleidskeuzes meer aandacht te geven aan alternatieve verdienmodellen en het toepassen van meerlaagsveiligheid.

Antwoord

Uitgangspunten voor niet afwentelen zijn benoemd in de WABOS brief en zijn overgenomen in de ontwerpvisie FK2050. In reactie op uw – en andere zienswijzen – hebben we er wel voor gekozen om het principe ‘pas toe of leg uit’ steviger te accentueren in hoofdstuk 3.1.8.

Niet alles kan overal. In de ontwerpvisie FK2050 wordt ingegaan op de noodzakelijke verandering van grondgebruik, geredeneerd vanuit water en bodem als sturend principe. Dat impliceert dat vasthouden aan huidige grondgebruik en het daarop afgestemde waterbeheer in diverse gebieden leidt tot grotere schaderisico's (als gevolg van weersextremen) en toenemende kosten voor waterbeheer. Het is dan nodig om te zoeken naar een meer passend grondgebruik, met een meer natuurlijk waterbeheer en het ontwikkelen van nieuwe verdienmodellen. Goede voorbeelden zijn er met de teelt van Lisdodde o.a. als grondstof voor isolatiemateriaal in de bouw.

In het regionaal waterprogramma van de Provincie 2022-2027 wordt ingegaan op waterrobuust bouwen en zijn richtlijnen meegegeven voor voldoende hoog bouwen, passend bij het principe van meerlaagsveiligheid.

In lopende en toekomstige gebiedsprocessen vanuit het FPLG en het veenweideprogramma, staat het niet afwentelen principe, een meer natuurlijk waterbeheer en daarbij passend grondgebruik en ook acceptatie van toenemend risico op overlast en schade centraal.

In het Fries Bestuursakkoord Water en Klimaat 2021-2025 (de samenwerkende Friese overheden + Vitens), is aandacht gegeven aan het vergroten van het waterbewustzijn, door o.a. het opstellen van een Friese klimaatatlas (www.frieseklimaatatlas.nl), waarmee inzicht wordt gegeven in risicogebieden voor weersextremen. Ook in de Friese klimaatadaptatiestrategie is aangegeven dat acceptatie en het aanpassen van je gedrag een belangrijke vorm van adaptatie is. De Friese klimaatatlas en de Friese klimaatadaptatiestrategie zijn producten van de samenwerkende partners binnen het FBWK en vormen de basis voor borging in eigen (klimaatadaptatie)beleid door de afzonderlijke Friese overheden.

Via communicatiekanalen van Wetterskip Fryslân maar ook andere overheden en Vitens wordt blijvend aandacht gevraagd voor de effecten van klimaatverandering en hoe we ons daarop kunnen aanpassen.

Nr. 38	
Inzender:	Nederlandse Akkerbouw Vakbond
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.1.5 (waterkwaliteit)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Het perspectief van waterkwaliteit is niet enkel terug te voeren op de landbouw. In de eerste plaats is chlorideverontreiniging een direct gevolg van verzilting, zowel de natuurlijke als de door menselijk ingrijpen veroorzaakte (zoet/zout overgangen). Ten tweede is fosfaatverontreiniging in slootbodems primair een gevolg van de kweldruk. Bij stijgende zeespiegel zal dit fenomeen zich uitbreiden. Ten derde is de verontreiniging van oppervlaktewater door de uitstoot van rioolwaterzuiveringsinstallaties en riooloverstorten een significante factor.

Antwoord

Problemen met te hoge chlorideconcentraties worden inderdaad met name veroorzaakt door de NAV genoemde oorzaken. In het noordelijke kleigebied speelt fosfaatrijke kwel een belangrijke rol bij de concentratie fosfaat in de waterbodem en ook in het water zelf. Om deze reden zijn er voor dit gebied ook minder strenge doelstellingen voor fosfaat in het oppervlaktewater. In de rest van het beheergebied speelt fosfaatrijke kwel geen of een beperkte rol. Als het gaat om stikstof en fosfaat, vormen rioolwaterzuiveringsinstallaties (en in mindere mate riooloverstorten) naast uitspoeling uit het landelijke gebied de belangrijkste bron van verontreiniging van het oppervlaktewater. Rioolwaterzuiveringsinstallaties leveren ongeveer 10-15% van de totale belasting van het oppervlaktewater met stikstof en fosfaat. Vanuit de uitspoeling uit het landelijk gebied is dit ongeveer 70%. Zie voor meer informatie de website www.emissieregistratie.nl.

Nr. 39	
Inzender:	Stichting Farmers Defence Force
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.1.5. (waterkwaliteit)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Vanuit de Kader Richtlijn Water hanteert Nederland boezemwaternormen welke 2x zo streng zijn als in de buurlanden Duitsland en België, waar ons water vandaan komt. M.a.w. het water is al "vervuild" als het ons land binnenkomt.

Tel daar bij op dat het stedelijk gebied via de rioolzuiveringsinstallaties de nodige hoeveelheid Pfas, PAKs en medicijnresten aan het oppervlakte water toevoegt aangevuld met vuil water door de riool overstorten, welke bij inlaat terecht komt in de boerenslootjes in het landelijke gebied ten faveure van de woonkernen.

Bij Earnewald ligt nog de oude vuilstort van Leeuwarden. Komt de uitrijging van deze oude situatie ook via de achterdeur waterkwaliteit op het bordje van de boeren?

Hoe denkt u deze gezonde basis te realiseren zonder de boeren daarmee lastig te vallen c.q. zaken in deze op hun bordje te droppen? Graag uw reactie

Antwoord

1. Er is door de waterbeheerders in Nederland in beeld gebracht waar verschillen in normen tussen landen in grensoverschrijdende wateren tot problemen leiden in Nederland. Voor ons gebied vormt dit geen knelpunt; wij ontvangen geen water (rechtstreeks) vanuit Duitsland en België. Het water dat wij inlaten vanuit het IJsselmeer is schoner dan het eigen boezem- en polderwater. Voor waterschappen die water ontvangen vanuit België en Duitsland vormt dit echter wel een knelpunt. Naar aanleiding hiervan is het rapport 'Vergelijking KRW-normen Nederland en buurlanden' uit 2022 opgesteld. Het beeld hierbij is dat voor stromende wateren met name België, en in mindere mate Duitsland, ruimere normen voor N en P hanteert. De normen voor bijvoorbeeld polderwateren en meren liggen heel dicht bij elkaar. Conform de werkwijze van de KRW kunnen de waterbeheerders waarvoor dit relevant is, de buurlanden hierop aanspreken.

2. Via de afvalwaterketen komen inderdaad de genoemde microverontreinigingen zoals medicijnresten en bestrijdingsmiddelen in oppervlaktewater terecht. De grootste knelpunten qua toxiciteit zien we van bestrijdingsmiddelen (deels vanuit de stedelijke afvalwaterketen en deels vanuit gewasbeschermingsmiddelen-gebruik). We werken aan het terugdringen van deze verontreinigingen. Dat doen we onder andere via het KRW-maatregelenpakket, en daarbij is zowel aandacht voor de stedelijke bronnen als de agrarische sector.

3. Uitloging vanuit verontreinigingen vanuit oude vuilstorten is een landelijk bekend probleem (niet alleen in Earnewald). Waar nodig, bijvoorbeeld vanuit de wet bodembescherming, worden maatregelen genomen. Het is niet logisch om maatregelen die rondom een vuilstort genomen moeten worden, 'op het bordje' van de agrarische sector te schuiven. Overigens staat in FK2050 op geen enkele plek aangegeven dat om de waterkwaliteit te verbeteren verplichtende maatregelen voor de agrarische sector nodig zijn.

4. De gezonde basis voor waterkwaliteit leggen we in Fryslân door de uitvoering van het KRW-maatregelenpakket. Voor de agrarische sector voorzien we maatregelen op basis van een aantal vrijwillige sporen: het agrarisch natuur- en landschapsbeheer, de maatregelen op het vlak van o.a. kennisontwikkeling, samenwerking en innovatie binnen de delta-aanpak agrarisch waterbeheer en de verschillende regelingen voor een bijdrage voor fysieke investeringen in bedrijven voor milieuvriendelijker landbouwpraktijken. Bij al deze maatregelen werken we op basis van vrijwilligheid en gebiedsgericht maatwerk. Het rijk en Europa hebben de bevoegdheid om verdergaande verplichtingen op te leggen, niet Wetterskip en provincie. Hoe beter we de gezonde basis gezamenlijk in Fryslân weten te realiseren, hoe minder aanleiding er is voor verdergaande verplichtingen. We vinden de uitspraken zoals 'lastig vallen' en 'op hun bordje droppen' dan ook allesbehalve herkenbaar.

Nr. 40	
Inzender:	de Friese Milieu Federatie, It Fryske Gea, Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.2, tweede alinea (uitvoering)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

In 3.2 tweede alinea staat dat het watersysteem “van de toekomst” een systeem moet zijn dat gebaseerd is op de natuurlijke principes van water en bodem. Graag zien we aangegeven wanneer begonnen gaat worden met de visie en resultaten in 't veld substantieel merkbaar zijn (en niet pas in de toekomst).

Antwoord

FK2050 betreft een visie. Na het vaststellen van de visie worden de uitgangspunten van de visie verwerkt in beleid en worden de uitgangspunten ingebracht in gebiedsprocessen. Daarbij hanteren we een stapsgewijze aanpak. Ons huidige beleid biedt al ruimte om een start te maken. Zo beginnen we bijvoorbeeld de komende 4 jaar bijvoorbeeld al met water vasthouden op de zandgronden door het openstellen van een subsidieregeling waterconservering, en werken we voor het veenweidegebied verder aan de uitrol van het Veenweideprogramma 2021-2030.

Nr. 41	
Inzender:	Gemeente Heerenveen
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.2.4 (duurzaam watergebruik)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja tekst aanpassen dat we werken aan het verduurzamen van het watergebruik, onze ambitie is dat in 2050 het watergebruik in balans is met de aanvulling van de zoete grondwater voorraad. We hebben de omvang van grondwateronttrekkingen in beeld gebracht.

Reactie

Op pagina 33 (par. 3.2.4) van de ontwerpvisie staat de tekst “In 2050 en daarna gaan we duurzaam om met ons watergebruik”. Wij stellen voor deze tekst aan te scherpen en meer de transitie om te komen tot verduurzaming in het watergebruik te duiden. Immers actie hierop is reeds nu al urgent en gewenst/noodzakelijk.

Antwoord

Klopt, het verduurzamen van het watergebruik kan niet wachten tot 2050. We passen de tekst aan.

Nr. 42	
Inzender:	de Friese Milieu Federatie, It Fryske Gea, Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.2.5

Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee
---------------------------------------	-----

Reactie

Het verontrust dat in 3.2.5 aangegeven staat dat de visiekaart een stip op de horizon is. Dat voorspelt niet veel ambitie voor de noodzakelijke aanpassingen de komende 5 tot 10 jaar. Ook nu al moeten maatregelen getroffen worden. Daarvoor is het nodig dat tussendoelen met mogelijkheden voor bijsturing worden opgenomen. Dat maakt dat voorkomen wordt dat maatregelen waarmee nu begonnen kan worden onnodig worden uitgesteld.

Antwoord

Het betreft hier een visie. Na het vaststellen van de visie worden de uitgangspunten van de visie verwerkt in beleid en worden de uitgangspunten ingebracht in gebiedsprocessen. De uitwerking van de visie vindt onder andere plaats door het vertalen van de visie in het Waterbeheerprogramma en het gebiedsprogramma FPLG, waarvan de Gebiedsgerichte aanpak een onderdeel is. Daarbij hanteren we een stapsgewijze aanpak. Deze processen zijn al gestart of starten binnen twee jaar.

Nr. 43	
Inzender:	de Gebiedscommissie Aldeboarn-De Deelen
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3 (samenhang gebieden)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

In de toekomstvisie wordt meermaals benadrukt dat zonder de maatregelen in het veenweidegebied, maatregelen in andere gebieden geen of minder effect zullen hebben. In onze ogen moet elk gebied op haar manier een bijdrage leveren aan een oplossing voor de problematiek in Fryslân. Wij vinden dat dit uit de visie moet spreken. Doet zij dat onvoldoende dan werkt dat demotiverend voor de mensen die momenteel vanuit het Veenweideprogramma 2021-2030 bezig zijn of gaan met het maken van een gebiedsplan zoals in ADD.

Antwoord

Het klopt dat elk deelgebied een bijdrage moet leveren aan de oplossing van de problematiek in Fryslân. Dit is de reden dat er ook een visie per deelsysteem is opgenomen. Hierin wordt de bijdrage per deelsysteem beschreven. Voor de zandgronden ligt de nadruk vooral op het vasthouden van water en het vergroten van de grondwatervoorraad. Voor de kleigronden ligt de nadruk op het tegengaan van de zoute kwel door peilverhoging en het vergroten van de eigen zoetwatervoorraad. Wel blijkt uit de analyse van het grondwatersysteem van Fryslân dat het verdwijnen van het veen grote invloed heeft op het functioneren van het totale grondwatersysteem van Fryslân.

Nr. 44	
Inzender:	Gemeente Súdwest-Fryslân
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3 (samenhang gebieden)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

De omstandigheid dat regio's (zand, veen en klei) en deelgebieden onderling op elkaar inwerken betekent wat ons betreft ook dat er een zekere solidariteit tussen de verschillende deelgebieden moet zijn, met een zekere afgewogen verdeling van lusten en lasten. Het zal de onderlinge inzet in de verschillende deelgebieden versterken en bevorderen. Hierdoor kan er ook meer ruimte ontstaan voor een voldoende fasering van maatregelen binnen de verschillende gebieden. Wij vragen ons af hoe u dit ziet.

Antwoord

Dit is inderdaad een belangrijk thema binnen de ontwerpvisie FK2050. De deelgebieden hebben een sterke onderlinge samenhang. Dat betekent dat in alle gebieden inzet moet worden gepleegd. De ontwerpvisie FK2050

zal verder vertaald moeten worden in de juiste fasering en prioritering, waarbij steeds de samenhang tussen de gebieden moet erkent worden.

Nr. 45	
Inzender:	Gemeente Heerenveen
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3 (samenhang gebieden)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

U beschrijft een "sleutelrol voor de veengebieden". Een aanzienlijk deel van de gemeente Heerenveen is gelegen in deze veengebieden. De maatschappelijke en economische effecten in deze gebieden zijn daarmee groot, maar tevens van evident belang voor het mitigeren van maatschappelijk en economische effecten elders in Fryslân en het klimaatbestendig maken van Fryslân als geheel. Bovenstaande constatering leidt ertoe dat "lasten en lusten" over Fryslân niet evenredig worden verdeeld bij invulling van de visie. Graag vernemen wij van u of u deze constatering deelt en hoe u met deze verschillen denkt om te gaan en/of compensatie biedt voor die gebieden die meer "last dan lust" ondervinden als gevolg van een klimaatbestendig Fryslân 2050?

Antwoord

Zoals FK2050 beschrijft zijn de maatregelen in de deelgebieden van algemeen belang voor alle inwoners in Fryslân. De urgentie geldt voor alle deelgebieden en ook ieder gebied zal een steentje moeten bijdragen in de uitvoering. Dit volgt ook uit de acht leidende principes die ten grondslag liggen aan de visie. Bijvoorbeeld het principe niet afwentelen, niet tussen gebieden, maar ook niet tussen generaties is daarin een belangrijke. Wij delen uw constatering daarom niet, omdat alle deelgebieden in Fryslân aan de slag moeten en daardoor lusten en lasten verdeeld worden.

Nr. 46	
Inzender:	Nederlandse Akkerbouw Vakbond
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Vanuit het perspectief van de hoogteligging als ook de aard van de gewasschade pleit de NAV er voor om retentiegebieden louter in te richting op weiland.

Antwoord

In het hele beheergebied is ruimte nodig om water tijdelijk op te slaan in natte perioden. Dit betekent dat ook in akkerbouwgebieden extra ruimte nodig is voor water. Doen we dit niet, dan zal het water zelf de ruimte innemen bij extreme buien of langdurige regen. Ruimte voor water kan gezocht worden door het breder maken van bestaande waterlopen (flauwere taluds), het inrichten van een bergingsgebied op een laaggelegen plek of het accepteren van water in de laagste delen van een polder of perceel. Voor het ontlasten van het boezemsysteem zijn ook bergingsgebieden nodig. Een effectief bergingsgebied heeft een lage ligging, zodat er veel water op een relatief kleine oppervlakte kan worden opgeslagen.

Nr. 47	
Inzender:	LTO Noord Opsterland
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3 (Algemene bezwaar peilverhoging)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Wij maken bezwaar op uw ontwerp-visie omdat wij als boeren van Opsterland (zowel op zand als veengronden en langs het Koningsdiep/n2000 gebieden) geen hogere waterpeilen willen, met nadien nadelige gevolgen voor onze gronden. Wij willen onze gronden nu en in de toekomst kunnen bewerken, de koeien kunnen weiden, kwaliteit gewassen telen en die goed kunnen oogsten. Ons gebied (ruilverkaveling "Het Koningsdiep") is 60 jaar geleden al ingericht om water vast te houden met vele stuwtjes, opmalingen enzovoort. Toen was de insteek dat bij elk perceel de koeien uit de sloot moesten kunnen drinken. Daardoor is het grondwater gemiddeld 3 cm hoger dan zonder deze inrichting.

Antwoord

De visie is erop gericht om ook met een veranderend klimaat in grote delen van het zandgebied nog landbouw mogelijk te maken, zonder dat dit negatieve uitstraling heeft naar de omliggende natuurgebieden. Door het veranderende klimaat is het van groot belang om meer zoet water in de zandgronden vast te houden. Dit kan alleen door hogere grondwaterstanden te accepteren. Door de toenemende droogte kunnen we steeds minder vertrouwen op de zoetwatervoorraad in het IJsselmeer. Dit betekent dat niet altijd meer water naar de zandgrond kunnen aanvoeren vanuit het IJsselmeer. Om droogteschade voor landbouw en natuur te voorkomen moet in de winter meer water infiltreren naar het grondwater, waardoor in de zomer de grondwaterstanden minder snel uitzakken en langer water voor de groei van gewassen beschikbaar is. We moeten dus streven naar een balans tussen water vasthouden voor droge perioden en water bergen in natte perioden.

Nr. 48	
Inzender:	Nederlandse Akkerbouw Vakbond
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3 (algemene opmerking)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

In de ontwerpvisie wordt gesproken over hogere peilen, bredere watergangen en natuurvriendelijke oevers als 'tool' om verzilting te voorkomen. In dit rijtje ontbreekt de maat van de percelen. Bij instandhouding van het oppervlaktewater, biedt vergroting van de percelen de kans om een robuustere zoetwater lens in de akker te behouden. Voor al deze maatregelen zijn dan 'verkavelingswerken 2.0' nodig die zowel vergunning technisch als financieel ondersteund moeten worden. Bij hogere peilen in de poldergebieden moet dan vanwege de hoogteligging het peilbeheer gedifferentieerd worden, wat dan leidt tot uitbreiding van het aantal peilvakken.

Antwoord

In de ontwerpvisie worden bredere watergangen en natuurvriendelijke oevers niet genoemd als tool om de verzilting te voorkomen. De bredere watergangen en de lagere delen zijn nodig om extra ruimte voor water te creëren, zodat de schade als gevolg van extreme neerslag beperkt wordt. De natuurlijke oevers zijn nodig om stabiele natuurlijke oevers te krijgen die bijdragen aan de ecologie en biodiversiteit. Het vergroten van percelen door slootdempingen kan in sommige gevallen bijdragen aan het realiseren van een robuustere zoetwaterlens, maar dit is zeker geen algemeen toepasbare oplossing. Op perceelsniveau is de aanleg van anti-verziltingsdrainage wel een tool om de zoetwaterlens te vergroten.

Nr. 49	
Inzender:	LTO Noord Opsterland
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3 (overlast)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

U noemt dat de kans op overstromingen en wateroverlast toeneemt. Dit komt nu ook voor en daarnaast kunnen we juist door lagere slootpeilen meer water bergen. Een voorbeeld is het buiten de oevers treden van het Koningsdiep.

Antwoord

Wij noemen inderdaad dat de kans op overstromingen en wateroverlast toeneemt ten opzichte van de huidige situatie. Tegelijkertijd neemt de kans op droogte(schade) ook toe, waardoor het belangrijk is om in te zetten op zoetwaterbeschikbaarheid. Bij lagere slootpeilen ontstaat inderdaad extra bergend vermogen, echter leidt het ook tot extra verdroging (verlaging van de grondwaterstanden). Daarom zet de ontwerpvisie FK2050 in op het opslaan van meer zoetwater in ons systeem. Bij water vasthouden ontstaat soms sneller wateroverlast, , daarvoor moet ruimte voor berging gereserveerd worden of moeten we wateroverlast op de lage delen accepteren.

Nr. 50	
Inzender:	Gemeente Ooststellingwerf
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3 (Visiekaart)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja wij zullen de visiekaart aanpassen.

Reactie

Op de kaarten op pagina 34 en 39 lijkt het dorp Oosterwolde in een veengebied te liggen. Er zijn in onze gemeente veenpakketten in de beekdalen, maar het dorp Oosterwolde ligt niet in het veen.

Antwoord

Op basis van de bodemkaart zullen wij de visiekaart aanpassen.

Nr. 51	
Inzender:	de Friese Milieu Federatie, It Fryske Gea, Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.1
Leidt tot wijziging in FK2050:	Wij voegen in 3.3.1 bij verdroging van natuur (o.a. veenontwikkeling Hoogveen) toe in de bullit verhogen grondwaterstanden.

Reactie

Het is opmerkelijk dat het Fochteloërveen in de gehele visie amper genoemd wordt. Het zo goed mogelijk vasthouden van water in dit voedselarme en regenwater afhankelijke landschap is ontzettend belangrijk, ook door het bieden van tegendruk in de overgangszone rondom om verdroging te voorkomen.

Antwoord

Wij benoemen in de visie geen natuurgebieden bij naam, en hebben er voor gekozen om natuur in algemene zin te benoemen daar het ook een visie voor een groot gebied betreft. Wij zullen het Fochteloërveen dus niet apart gaan benoemen in de visie. Wel staat bij de deelgebied zandgebieden benoemd dat we 'de grondwaterstanden geleidelijk verhogen, om verdroging van natuur en droogteschade voor landbouw tegen te gaan en de zoetwatervoorraad te vergroten'. Hier zullen we hoogveen bij benoemen.

Nr. 52	
Inzender:	de Friese Milieu Federatie, It Fryske Gea, Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.1 (Hoogveen als landschapstype)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja wij passen hoofdstuk 3.3.1 aan door bij de hoge zandgronden 'We gaan de grondwaterstanden geleidelijk verhogen, om verdroging van natuur (o.a. veenontwikkeling Hoogveen)' te benoemen. Wij passen de visiekaart zodanig aan dat de locatie van Hoogveen ook te herkennen is op de zandgronden.

Reactie

In 3.3.1. visie op de zandgronden ontbreekt het landschap hoogveen. Graag toevoegen:

- verhogen grondwaterstanden rondom overgangsgebieden
- gebruik 'overgangsgebieden' i.p.v. bufferzone natuur cf. NPLG terminologie
- hoogveen is een door regenwater gevoed voedselarm systeem
- veenontwikkeling bevorderen: tevens vastlegging CO₂.

Antwoord

Wij begrijpen dat u hoogveen mist in de visie en kunnen hier wel in meegaan door Hoogveen te benoemen bij het zandgebied in hoofdstuk 3.3.1. Wij zullen de locatie van het Hoogveen ook opnemen in de visiekaart.

Wat betreft uw tweede bullit over bufferzones hebben wij hiermee aangesloten op de terminologie bij de kamerbrief WaBoS. Evenzo hebben wij het beperken van grondwateronttrekkingen reeds benoemd in onze visie.

Nr. 53	
Inzender:	Gemeente Opsterland
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.1
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

In uw visie staat beschreven dat we in 2050 op zandgronden water langer vast moeten houden. Wettelijk hebben wij als gemeente de zorgplicht om eventuele nieuwe structurele grondwateroverlast binnen ons grondgebied te voorkomen. In onze gemeente ligt onder de zandlaag een keileemlaag, vlak onder de oppervlakte, waardoor het verhogen van de grondwaterstand kan leiden tot wateroverlast en - schade bij onze inwoners. Voordat u over gaat tot maatregelen. vragen wij u om zorgvuldig en gedetailleerd onderzoek te doen en wij vinden het belangrijk om vanuit onze lokale kennis, een inhoudelijk bijdrage te leveren.

Antwoord

Maatregelen om water vast te houden zullen wij altijd in samenspraak met grondeigenaren of partners als gemeente oppakken. Gebieden waar keileem ondiep voorkomt, zullen andere maatregelen vragen dan gebieden waar de zandlaag dikker is. Toch behoeven de gebieden met ondiepe keileem wel de aandacht, omdat daar in de zomer de grondwaterstanden diep uitzakken. Fijn dat uw gemeente met zijn lokale kennis een inhoudelijke bijdrage wil leveren aan dit vraagstuk.

Nr. 54	
Inzender:	Gemeente Ooststellingwerf
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.1 (zandgronden)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

In de gemeente Ooststellingwerf komt keileem in de bodem voor, wat infiltratie van water lokaal bemoeilijkt. Voordat u overgaat tot maatregelen zoals het verhogen van grondwaterpeilen vragen wij u om uitgebreid en gedetailleerd onderzoek te doen naar de haalbaarheid en/of het ontstaan en voorkomen van eventuele schade en overlast (zorgplicht gemeenten). Wij vinden het belangrijk om vanuit onze lokale kennis een inhoudelijke bijdrage te leveren.

Antwoord

Zie antwoord bij nr. 53.

Nr. 55	
Inzender:	Individuele reactie 4
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.1 (beekdalen)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Ik bezit landbouwgrond pal naast het Koningsdiep. Ik lees in het ontwerp en zie op de kaarten in de visie dat de beekdalen moeten worden vernat. De percelen, die ik gebruik en bezit naast het Koningsdiep bevatten nauwelijks veen en zijn gewoonlijk vrij nat. Bij vernatting van deze landbouwgrond zijn deze gronden niet meer fatsoenlijk te gebruiken als landbouwgrond met de nodige financiële consequenties.

Het verbaast mij ook, dat ik nergens iets lees over de financieel consequenties van het beperken van het landbouwkundig gebruik.

Antwoord

Het betreft hier een visie. Na het vaststellen van de visie worden de uitgangspunten van de visie verwerkt in beleid en worden de uitgangspunten ingebracht in gebiedsprocessen. Maatregelen om water vast te houden zullen wij altijd in samenspraak met grondeigenaren oppakken. Of en in welke mate de peilen daadwerkelijk verhoogd gaan worden rond uw percelen, zal volgens een nader onderzoek met peilbesluit(procedure) worden gedaan. Zoals gezegd betreft het een visie, die niet ingaat op financiële consequenties.

Nr. 56	
Inzender:	Gemeente Ooststellingwerf
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.1 (beken)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja korte termijn en haarvaten toevoegen in paragraaf 3.3.1, bullit verhogen van grondwaterstanden.

Reactie

Het hermeanderen van beken is één van de genoemde maatregelen voor het herstel van de beekdalen. Er zit op de korte termijn ook winst in de haarvaten door daar water vast te houden alvorens het in de beek terecht komt.

Antwoord

Klopt, op korte termijn is het goed om in te zetten op het vasthouden van water, zeker in de haarvaten van het systeem. We doen dat onder andere door het openstellen van de subsidieregeling waterconservering, die loopt tot en met 2027.

Nr. 57	
Inzender:	Stichting Farmers Defence Force
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.1 (hogere gebieden)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Is de provincie bereid om serieus na te gaan denken over wateropslag binnen de hooggelegen gebieden en daartoe werkelijk een opslagplaats aan te leggen?

Antwoord

Voor de hooggelegen gebieden zetten we inderdaad in op het vertragen van de afvoer en het langer vasthouden van water. Zo wordt benedenstrooms de boezem minder belast in natte perioden en stijgen de grondwaterstanden in de hooggelegen gebieden. Het hele zandgebied moet eigenlijk een ondergrondse opslag

zijn van water, om in droge perioden voldoende voorraad te houden. Er wordt dus niet gezocht naar ruimte voor bovengrondse opslag van water.

Nr. 58	
Inzender:	Individuele reactie 4
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.1 (peilverhoging)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja verduidelijken in paragraaf 3.3.1, bullit Verhogen van grondwaterstanden

Reactie

In de visie wordt benoemd: Het verhogen van grondwaterstanden door het peilbeheer niet meer af te stemmen op de laagste delen in het gebied (betreft hoge zandgronden blz. 36 visie). Dit kan ik niet geheel volgen. Ik neem dus aan, dat het verhogen van de grondwaterstanden in zo'n gebied peilwijzigingen, verondiepen van sloten e.d. dus hier niet van toepassing is, maar het staat er niet. Dus graag deze toevoeging in de visie.

Antwoord

Het peilbeheer niet meer afstemmen op de laagste delen in het gebied is een manier om grondwaterstanden te verhogen, net als sloten verondiepen en water vertraagd afvoeren. Maar deze maatregelen sluiten elkaar niet uit. In een laag gebied kunnen bijvoorbeeld sloten verondiept worden in combinatie met een peilverhoging.

Nr. 59	
Inzender:	Individuele reactie 4
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.1 (wateraanvoer)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja uitleggen waarom het eindbeeld geen wateraanvoer is, bij toekomstbeelden, bullit "Verhogen van grondwaterstanden" in paragraaf 3.3.1.

Reactie

In de visie wordt genoemd dat we in de zomer geen water naar de hoge zandgronden meer aanvoeren. Dit lijkt mij een slecht idee, immers door het handhaven van water in de sloten in de zomer wordt het handhaven van grondwaterpeil bevorderd en zoals ik lees is dit de bedoeling op hoge zandgronden. Als in een bepaalde droge zomer het water in het IJsselmeer schaarser wordt kan altijd nog worden gedacht aan een beregeningsverbod met oppervlaktewater en als er echt geen water meer is in het IJsselmeer houdt natuurlijk de aanvoer van water naar de hoge zandgronden ook zo wie zo op. In hoeverre dit in de toekomst voor komt is natuurlijk nu m.i. nog niet duidelijk en het lijkt mij voorbarig om nu al te stellen om geen water aan te voeren in de zomer.

Antwoord

De leveringszekerheid van zoet water vanuit het IJsselmeer neemt steeds verder af (zie paragraaf 2.2, waterbeschikbaarheid IJsselmeer). Met het opmalen van zoetwater naar de zandgronden, zijn we op dit punt kwetsbaar. We moeten ons juist minder afhankelijk maken van deze aanvoer, zodat we bij tekorten op het IJsselmeer nog voldoende eigen zoetwatervoorraad op de zandgronden hebben. Het eindbeeld is dus inderdaad dat er geen wateraanvoer meer nodig is. Om dit te bereiken moeten we werken aan het vasthouden van water en het verhogen van de grondwaterstanden.

Nr. 60	
Inzender:	de Gebiedscommissie Aldeboarn-De Deelen
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.2
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

In de ontwerp-visie wordt duidelijk aangegeven dat er een forse opgave ligt voor het veenweidegebied. De sociaaleconomische en maatschappelijke gevolgen van het realiseren van deze opgave, en een bijbehorende visie op de toekomst van het veenweidegebied, zien wij echter onvoldoende terug. Het roept bij ons de vraag op of er na 2050 nog wel perspectief is, zeker voor de landbouw in het veenweidegebied. Daarbij: in het Veenweideprogramma 2021-2030 is één van de vier doelen juist dat de landbouw een duurzaam toekomstperspectief heeft. Wij vragen meer aandacht voor het bovenstaande.

Antwoord

Het Veenweideprogramma heeft 4 hoofddoelen: verminderen CO₂-emissie, vertragen maaiveld- (bodem-)daling, duurzaam toekomstperspectief voor de landbouw en klimaat. De ontwerpvisie FK2050 richt zich op de gevolgen van klimaatverandering op het water en bodemsysteem en hoe we Fryslân klimaatbestendig kunnen houden en maken. Hierbij speelt het behoud van het veen een belangrijke rol. Een visie is nooit bindend is en is juist agenderend en richtinggevend. Wij zien dat de ambities uit FK2050 juist nodig zijn om perspectief te blijven bieden. Zoals beschreven in hoofdstuk 5 krijgt de ontwerpvisie FK2050 doorwerking in de huidige beleidscyclus en ruimtelijk beleid van zowel Provincie Fryslân en Wetterskip Fryslân, waardoor het ook doorwerking krijgt in de ruimtelijke ordening van Fryslân.

Nr. 61	
Inzender:	Individuele reactie 5
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.2
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Er wordt niet gesproken over de (economische) gevolgen voor de landbouw, omgeving en regio. Met name het doorgaan met de peilverhoging van 40 tot 20 cm beneden maaiveld zal het onmogelijk maken om een landbouwbedrijf uit te oefenen.

In HAKLAM zijn al afspraken over peilen gemaakt, waarbij intensief overleg tussen de verschillende partijen de basis is en waarbij al vorderingen worden gemaakt.

De beide kanten zijn van belang: droogte en natheid. Aan beide kanten in hun extreemheid moet aandacht geschonken worden.

Dat men verder gaat met de peilverhoging dan wat landelijk voorgeschreven wordt. Dan komt men juist in het kritische gebied waarbij het voor de landbouw onmogelijk wordt om een bedrijf uit te oefenen.

Ga met alle partijen die het betreft in overleg vanaf de basis, het begin. Kom tot reële plannen.

Ook andere grondeigenaren dan de boeren/landbouw hebben belangen en verantwoordelijkheid: natuurgebieden, particulieren, bebouwing.

Onderzoeken met een groot onzekerheidsgehalte in de toekomst worden als basis voor deze vergaande plannen genomen. Beter is een stappenplan in onderling overleg (zoals in HAKLAM) waarbij de visie concreet wordt gemaakt in kleine stappen en met een reële, kortere tijdsplanning en meting en bekendmaking van resultaten.

Deze punten worden uitgewerkt in de zienswijze van LTO-Noord, die wij hierbij onderstrepen.

Antwoord

Zoals u zelf aangeeft zijn uw punten uitgewerkt in de zienswijze van LTO-Noord. Deze punten hebben wij beantwoord in voorliggende reactienota, zie antwoorden bij nummers 15, 28, 30, 64, 73, 78, 95, 113, 138, 154.

Nr. 62	
Inzender:	De stuurgroep* landbouw van het veenweideprogramma, ondersteund door 21 particulieren uit veenweidegebied
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.2 (Bodemmaatregelen in veengebieden)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja

Reactie

Waarom maken bodemaatregelen zoals overlagen en profielkeren geen deel uit van uw ontwerp-visie? Ik wijs u erop dat het beproeven van bodemaatregelen een belangrijk onderdeel is van ons veenweideprogramma en van het nationale Veenweide Innovatie Programma (VIP NL).

Antwoord

In de Kamerbrief Water en Bodem Sturend zijn structurende keuzes voor bodem opgenomen en een uitwerking van de inzet op vitale bodems en enkele maatregelen benoemd. De lijnen hierin zijn gericht op zo min mogelijk vergraven, verstoren of veranderen aan de bodemopbouw en duurzaam behoud, herstel en versterking van vruchtbare en vitale bodems voor toekomstige generaties. Citaten: *“Er is nog onderzoek en ontsluiting van kennis nodig om vitale bodems geheel te definiëren, dit wordt samen met kennisinstellingen uitgevoerd”*. In de lopende onderzoeken zal de beleidslijn van de Kamerbrief worden betrokken.

“De inzet is dat natuurlijk kapitaal (de levende bodem) niet onnodig wordt weggegraven en vernietigd. Ook wordt door minder transport van grond minder CO2 uitgestoten en voorkomen we het verspreiden van verontreinigde grond. Herstel van de bodem en duurzaam bodembeheer helpen bij een toekomstbestendige landbouw en leefbare steden. Dat is nodig om te voldoen aan de grote opgaven op het gebied van klimaatadaptatie en -mitigatie, biodiversiteit, (grond)waterkwaliteit en stikstof.”

FK2050 is de doorvertaling en concretisering van de kamerbrief Water en Bodem Sturend naar Fryslân.

Bovenstaande lijn uit de kamerbrief zal onderdeel worden van de herijking van het Veenweidenprogramma in 2025.

Nr. 63	
Inzender:	de Gebiedscommissie Aldeboarn-De Deelen
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.2 (broeikasgassen)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

In de ontwerp-visie Fryslân klimaatbestendig 2050 wordt alleen gesproken over de uitstoot en reductie van CO₂. Er wordt geen beeld gegeven van andere broeikasgassen zoals methaan en lachgas. Ook lopen er nog veel onderzoeken van het Nationaal Onderzoeksprogramma Broeikasgassen Veenweide (NOBV) naar de effecten van maatregelen op de CO₂-uitstoot. De focus wordt gelegd op maar één maatregel: peilverhoging. Ook op dit punt vragen wij weer aandacht voor een bredere kijk: een eenzijdige focus op alleen peilverhoging vinden wij te beperkt. En wederom vragen wij om samen, stapsgewijs en mede vanuit de praktijk invulling te geven aan de visie en te zoeken naar oplossingen die de leefbaarheid, vitaliteit en het toekomstperspectief voor het veenweidegebied richting 2050+ waarborgen.

Antwoord

In de ontwerpvisie FK2050 ligt vooral de focus op behoud van veen ten behoeve van de functie van het veen in het watersysteem op weg naar een klimaatbestendig Fryslân. Wat betreft uitstoot CO₂ en klimaatmitigatie volgen we het Veenweideprogramma en het nationale klimaatbeleid incl. methaan en lachgas. De focus in de ontwerpvisie FK2050 ligt op stapsgewijze peilverhoging. We volgen eerst het Veenweideprogramma, voor de herijking van het Veenweideprogramma en de langere termijn zullen we moeten kijken welke volgende stappen we moeten nemen voor behoud van het veen. Dit wordt samen met het gebied opgepakt en heeft een belangrijke samenhang met het FPLG. In FK2050 agenderen we het belang van maatregelen geven we de richting aan om stapsgewijs ongewenste gevolgen later (2050 e.v.) te voorkomen.

Nr. 64	
Inzender:	LTO Noord ondersteund door 5 particulieren
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.2 (broeikasgassen)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Peilbeheer hoger dan 20 cm-mv levert meer broeikasgas (CO₂eq) op dan peilbeheer tussen de 20-40 cm-mv. M.a.w. het onder water zetten van een deel van het veenweidegebied leidt niet tot broeikasgasreductie!

Antwoord

Zie het antwoord bij nr. 92.

Nr. 65	
Inzender:	LTO Noord Opsterland
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.2 (veengronden)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

U schrijft in uw visie dat bij veengronden de waterpeilen omhoog moeten. De boeren op veengronden moeten perspectief hebben nu en in de toekomst. Dat betekent voor ons: een droogligging van de grond waarbij we koeien kunnen weiden, goede kwaliteit gras kunnen verbouwen en oogsten. De argumenten die u gebruikt waarom bij veengronden de peilen omhoog moeten vinden we discutabel. U noemt dan verzilting, wij vinden dat een peilverhoging van 50 cm daar geen verschil in kan maken.

Antwoord

In de ontwerpvisie FK2050 werken we stapsgewijs toe naar verhoging van de grondwaterpeilen in het veenweidegebied om het veen te behouden en te voorkomen dat het oxideert. De eerste fase is peilverhoging naar een grondwaterstand van 40 cm onder maaiveld en valt voor de dikke veengronden samen met de uitvoering van het Veenweideprogramma '21-'30. Bij de herijking van het Veenweideprogramma willen we toewerken naar een geleidelijke peilverhoging in de klei-op-veen gebieden en de gebieden met dun veen. In de fase daarna volgen we de Water- en bodem sturend lijn om uiteindelijk naar een peil toe te werken waarbij veenoxidatie nagenoeg stopt, zoals ook als doel geformuleerd is in het Veenweideprogramma.

Niet het verhoogde peil, maar het effect daarvan: behoud van het veen, is belangrijk om de instroom van zout grondwater op grote diepte te vertragen. Het is van belang hierbij op te merken dat het tegengaan van de instroom van zout grondwater niet de belangrijkste reden is om de peilen in het veenweidegebied te verhogen. Belangrijke redenen om peilen te verhogen, zijn het verminderen van de CO₂ uitstoot, het beheersbaar houden van kosten van het waterbeheer en het tegengaan van schade aan infrastructuur en bebouwing, zie ook het antwoord bij nr. 10.

Nr. 66	
Inzender:	de Friese Milieu Federatie, It Fryske Gea, Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.2 (veenoxidatie)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

U geeft in 3.3.2 (Visie op de veengronden in 2050+) aan dat in 2050 o.a. de veenoxidatie nagenoeg gestopt is. Daarbij is niet aangegeven hoeveel veenoxidatie en bodemdaling in de komende kwart eeuw dan nog vóór die tijd over is. Graag aangeven dat urgentie geboden is bij de uitvoering van de visie vooral voor de veengebieden (blz. 8 sleutelrol).

Antwoord

Uw constatering klopt dat als de veenoxidatie in 2050 nagenoeg is gestopt dat er dan tot die tijd nog wel veenoxidatie en bodemdaling moet worden geaccepteerd. Doordat wij stapsgewijs willen toewerken naar het stoppen van de veenoxidatie en we de grootte van de stapjes nog niet weten, kunnen wij nu niet aangeven

hoeveel veen dan nog over is. Wij onderkennen uw gevoel van urgentie des te meer, daarom geven we het veen ook een sleutelrol.

Nr. 67	
Inzender:	Individuele reactie 3
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.2 (vernatten)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Voor de genoemde problemen in de visie lijkt als enige oplossing peilverhogingen. De overheid zegt steeds dat bij de transitie, die de landbouw moet maken, rekening wordt gehouden met een goed verdienmodel van de landbouw. In deze visie lezen wij hier niets over terug. Vroeger is gekozen voor lagere slootwaterpeilen om een hogere opbrengst te krijgen en een betere bewerkbaarheid van de percelen. Het lijkt ons logisch dat, als je nu het omgekeerde gaat doen, dit vanzelfsprekend ten koste gaat van opbrengst en bewerkbaarheid van percelen. Wij zien problemen om de percelen te betreden met onze machines zonder schade aan te richten bij verhoogde waterpeilen. Het is algemeen bekend dat je met een lagere grondwaterstand een diepere beworteling krijgt en dat daardoor gewassen beter bestand zijn tegen droogte. Dit lijkt niet meer van toepassing in uw visie, wat ons bevreemd. Peilverhogingen brengen ook weer andere problemen met zich mee. We hebben namelijk niet alleen te maken met droogte, maar ook met extreme stortbuien. Het waterbergend vermogen is bij hogere peilen minder. In het plan wordt ook gesproken over acceptatie van water op het land. Ook hier geen woord over compensatie van de boer. Samengevat zijn wij tegen peilverhogingen in onze gebieden polder de IZermieden en de Surhuizumermieden.

Antwoord

Peilverhoging en waterconservering zijn inderdaad belangrijke maatregelen om de toekomstige problemen het hoofd te bieden. Deze maatregelen hebben vooral effect op de laagstgelegen percelen, waardoor hier de impact op landbouw het grootst is. Om te komen tot robuuste toekomstbestendige watersystemen is het van belang in te zetten op waterconservering en voldoende ruimte voor water.

Het betreft hier een visie. Na het vaststellen van de visie worden de uitgangspunten van de visie verwerkt in beleid en worden de uitgangspunten ingebracht in gebiedsprocessen. Maatregelen om water vast te houden of peilverhoging zullen wij altijd in samenspraak met grondeigenaren oppakken. Of en in welke mate de peilen daadwerkelijk verhoogd gaan worden, zal volgens een nader onderzoek met peilbesluit(procedure) worden gedaan. Zoals gezegd betreft het een visie, die niet ingaat op financiële consequenties.

Nr. 68	
Inzender:	Gemeente Weststellingwerf
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.2 (wegwijziging Noordoostpolder)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja, we voegen in hoofdstuk 3.3.2 diepe veenpolders toe dat we bewust zijn van de invloed van de NO polder.

Reactie

We weten vanuit de grondwaterstudie en gesprekken met Agrariërs dat er wijziging plaatsvindt naar de Noordoostpolder. Dit graag benoemen in paragraaf 3.3.2 en benoemen dat er eerst onderzoek naar deze wijziging moet plaatsvinden alvorens gesprek over eventuele peilverhoging in de Groote veenpolder kan volgen.

Antwoord

De wijziging naar de Noordoostpolder is in de brede grondwaterstudie in beeld gebracht. Bij maatregelen in de Groote Veenpolder en andere diepe veenpolders moet rekening gehouden worden met deze wijziging. Dat neemt niet weg dat een peilverhoging van belang is voor behoud van veen en voldoende zoetwaterbuffer in de Groote Veenpolder.

Nr. 69	
Inzender:	Stichting Farmers Defence Force
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.2. (waterpeilen)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Is het Wetterskip bereid om met de ingelanden naar meer maatwerk te kijken op basis van Hoog Als Kan, Laag Als Moet (HAKLAM), zodat ook laaggelegen landbouwgrond, en deze is al zo schaars, behouden kan blijven voor de landbouw? De gehoorde term duur is natuurlijk geen issue zeker wanneer het Wetterskip zich uitsluitend bezig houdt met haar basistaken.

Antwoord

De focus in de ontwerpvisie FK2050 ligt op stapsgewijze structurele peilverhoging om daarmee de veengronden in Fryslân te behouden. De eerste stap op weg daar naar toe is conform de afspraken volgens het Veenweideprogramma '21-'30. Bij de herijking van het Veenweideprogramma in 2025 en voor de langere termijn zullen we kritisch bekijken welke volgende stappen we gaan nemen voor behoud van het veen. Dit wordt samen met het gebied opgepakt en heeft een sterke samenhang met de Gebiedsgerichte Aanpak volgens het FPLG. In FK2050 geven we de richting aan, om stapsgewijs ongewenste gevolgen op langere termijn (2050 e.v.) te voorkomen. Berekeningen van Wetterskip Fryslân op basis van de kerntaken van het waterschap laten de komende jaren een sterke stijging van de kosten zien. Hierbij zijn de kosten om het watersysteem klimaatbestendig te maken nog niet meegerekend.

Nr. 70	
Inzender:	klankbordgroep landbouw in Idzegea
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.3 (afspraken veenweideprogramma)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

In Idzegea zijn we al sinds 2016 in gesprek over de toekomst van ons gebied en hebben we in 2023 een startnotitie vastgesteld om tot een officiële gebiedscommissie te komen en traject richting een gebiedsplan te starten. In de visie missen we de afspraken die in het Veenweideprogramma gemaakt zijn, perspectief voor de landbouw, aandacht voor haalbaarheid én ruimte voor gebiedsprocessen. We vragen hierbij om meer afstemming én om meer technische ingrepen, juist zo komen we vooruit voor een toekomstbestendiger Idzegea én Fryslân. Met kleinere peilvakken kunnen we ruimte voor landbouw en weidevogels creëren.

Antwoord

Zie antwoord bij nr. 69.

Nr. 71	
Inzender:	de Friese Milieu Federatie, It Fryske Gea, Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.3 (Greidhoeke)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja behoud van oud greppeltjesland als maatregel opnemen bij "waterberging".

Reactie

Onder de Greidhoeke zien we graag het behoud van oud greppeltjesland toegevoegd. De Provincie heeft inmiddels een SKNL regeling ontwikkeld om agrarische gronden gedeeltelijk af te waarderen ten gunste van de

weidevogels, om in het kader van het Aanvalsplan Grutto en het geactualiseerde weidevogelbeleid robuuste weidevogelplusgebieden te kunnen ontwikkelen.

Antwoord

Het behoud van en realisatie van nieuw greppeltjesland past prima bij maatregelen om water vast te houden, grondwaterstanden te verhogen (en daarmee de zoetwatervoorraad in het gebied te vergroten). Greppeltjesland kan goed gecombineerd worden met andere maatregelen zoals verhogen van het organische stofgehalte in de bodems (en daarmee CO₂-opslag) en verbreden van watergangen. We nemen uw voorstel over.

Nr. 72	
Inzender:	Nederlandse Akkerbouw Vakbond
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.3 (kleigronden)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Het behouden van een goede zoetwatervoorziening is van groot belang, omdat de akkerbouw- en vollegrondsgroentegewassen over een lage tot matige zouttolerantie beschikken. In de visie wordt gesproken over verminderde aanvoer vanuit het IJsselmeer. De conclusie van Rijkswaterstaat en het Landelijk comité waterverdeling is dat de aanvoer door de Rijn onder normale omstandigheden ruim voldoende is. Een klimaatverandering die structureel tot lage zomeraanvoer zou leiden vanuit de Rijn zou dan ook bestreden moeten worden met beperking van de genoemde zout-intrek. WF zou hiervoor samen met de andere waterschappen die putten uit het IJsselmeer als pleitbezorger kunnen optreden!

Antwoord

Het is belangrijk te pleiten voor maatregelen die verzilting tegengaan. Tegelijkertijd bereiden we ons voor op de verminderde leveringszekerheid van zoet water vanuit het IJsselmeer vanaf 2050 (Stresstest IJsselmeer, RWS) terwijl de zoetwaterbehoefte structureel blijft toenemen. Daarom verminderen we onze afhankelijkheid van het IJsselmeerwater en streven om meer gebiedseigen zoetwater beschikbaar te hebben, zodat het noordelijk zee-kleigebied minder kwetsbaar is in tijden van droogte. Dat betekent niet dat wij als waterschappen niet pleiten voor voldoende zoetwater en zo min mogelijk verzilting van het IJsselmeer. Dat belang behartigen wij onder andere in het Deltaprogramma IJsselmeer.

Nr. 73	
Inzender:	LTO Noord ondersteund door 5 particulieren
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.3 (kwelderontwikkeling)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

We missen bij de paragrafen waterveiligheid kwelderontwikkeling. De ruimte die kweldergroei en ontwikkeling levert is ook bruikbaar voor verbreding van de zeedijk. Indien dijkverbreding nodig is, dan kan dit uitstekend worden gedaan aan de buitenzijde in plaats van dat weer goede landbouwgronden moeten worden ingeleverd om dit binnendijks mogelijk te maken. Een ander aspect dat van belang is bij kwelderontwikkeling, is dat deze gronden kunnen worden gebruikt voor extensieve landbouw en natuurontwikkeling.

Antwoord

De ontwerpvisie FK2050 betreft het grondgebied van de provincie Fryslân en het beheersgebied van het Wetterskip Fryslân. Het grootste deel van de kwelders vallen daar formeel niet onder, maar horen tot het beheersgebied van het Rijk en vallen als zodanig onder de UNESCO Werelderfgoedstatus van het Waddengebied. Omdat kwelders wel van invloed zijn, als onderdeel van waterkerende landschappen voor nu en in de toekomst, proberen we i.o.m. de partners en formele beheerders hier in de planvorming rekening mee te

houden en waar mogelijk kansen te benutten. De ontwikkeling van waterkerende landschappen zijn passend binnen de duurzaamheidsambities van rijk, provincies en waterschappen.

Nr. 74	
Inzender:	de Friese Milieu Federatie, It Fryske Gea, Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.3 (kwelderontwikkeling)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja relevante teksten (conform 3.3.4) worden toegevoegd bij 3.3.3 (visie op de kleigronden)

Reactie

In 3.3.3. (Visie op de kleigronden in 2050+): Voor de kwelders blijft net zoals voor de Waddeneilanden "Building with nature" niet alleen onderbelicht, het ontbreekt geheel.

Antwoord

Zie antwoord nr. 73.

Kwelders worden (zie tekst 3.3.4 bij Waddeneilanden onder Waterveiligheid op orde) beschouwd als onderdeel van de waterkeringen langs Waddenzee en Noordzee. Natuurinclusieve oplossingen en zandsuppletie worden in de tekst genoemd. Figuur 18 toont een illustratie van zandsuppletie bij Vlieland, incl. de term "building with nature".

Nr. 75	
Inzender:	Gemeente Terschelling
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.3/3.3.4 (kwelderontwikkeling)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

In dit kader willen wij graag nog aangeven dat er in de visie niet is gekeken naar de mogelijkheden van het laten groeien van de kwelders langs de Waddenkust van de eilanden als maatregel van de waterveiligheid te vergroten, de verzilting tegen te gaan, de zoetwaterbel te vergroten en CO2 vast te leggen. Kwelders kunnen een belangrijke toevoeging zijn in het handelingsperspectief wanneer water en bodem sturend zijn bij de inrichting van de omgeving. Wij zien graag dat dit wordt meegenomen in de visie.

Antwoord

Zie antwoord nr. 73.

Nr. 76	
Inzender:	Nederlandse Akkerbouw Vakbond
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.3 (vispassage)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Voorkomen van verzilting in de Friese kleibouwstreek begint met het voorkómen van zout-intrek middels zachte overgangen tussen land en Waddenzee. Onder het motto wat er niet binnenkomt hoeven we ook niet weg te spoelen! In de bestaande overleggen tussen landbouw - provincie en waterschap wordt dan ook enkel gesproken over vispassages en niet over 'gaten in de dijk'.

Antwoord

In het hoofdstuk 'Stem van de jongeren' wordt inderdaad gesproken over het doorsteken van de dijk, maar dit is

geen onderdeel van de visie. Het hoofdstuk geeft voorbeelden van oplossingsrichtingen die genoemd werden door de aanwezigen op de jongerenavond. Dit voorbeeld dient om aan te geven hoe er op deze avond buiten de gebaande paden werd gedacht; een vaardigheid die nodig gaat zijn als wij een visie voor de langere termijn willen formuleren. De dijk doorsteken en de historische Middellzee in ere herstellen zijn niet opgenomen in FK2050.

Nr. 77	
Inzender:	Nederlandse Akkerbouw Vakbond
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.3 (waterafvoer)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Wat betreft waterafvoer: binnen de waterbalans zal zich te allen tijde een onevenwichtigheid voor doen tussen het aanbod van water en de vraag. Onder normale omstandigheden heerst er een neerslagtekort van medio maart tot en met augustus. In de Achtergrondinformatie en onder punt 1 hierboven is de discrepantie al aangegeven. Naast instandhouding van de aanvoer uit het IJsselmeer moet de afvoercapaciteit van de boezem op peil gebracht worden door ondersteuning van de afvoer via Lauwersoog middels een gemaal. Dit is tevens van belang voor de afwatering van Groningen en Drenthe.

Antwoord

Het klopt dat er onder normale omstandigheden in de zomer sprake is van een neerslagtekort en in de winter van een neerslagoverschot. Door het neerslagtekort in de winter af te voeren naar zee zijn we in de zomer afhankelijk van wateraanvoer uit het IJsselmeer. Door de klimaatverandering neemt de leveringszekerheid van zoetwater uit het IJsselmeer af, terwijl door de drogere zomers (groter neerslagtekort) de vraag naar water toeneemt. De belangrijkste reden voor de afname van de leveringszekerheid van zoetwater uit het IJsselmeer is het veranderen van de Rijnaanvoer. Door klimaatverandering verandert de Rijn van een gletsjerrivier in een regenwaterrivier. Het afvoerregiem van de Rijn wordt grilliger met hoge afvoeren in de winter en lage afvoeren in de zomer. De aanvoer van de Rijn en daarmee de voorraad in het IJsselmeer wordt in de zomerperiode ontoereikend om alle zoetwatervragers in Nederland en rondom het IJsselmeer van voldoende zoet water te voorzien. Conform de geldende Landelijke verdringingsreeks worden , als het IJsselmeerpeil te laag wordt er landelijke beperkingen van toepassing voor de inname van water uit het IJsselmeer. De inlaat van water voor landbouw (beregening), doorspoeling voor waterkwaliteit en verzilting en peilhandhaving in de kleigebieden worden dan als eerste gekort.

De keuzes voor het de waterbeheer en de inrichting van de Friese boezem voor de lange termijn wordt de komende jaren opnieuw onderzocht. Daarbij wordt ook gekeken naar eventueel benodigde extra bemalingscapaciteit en de afwegingen m.b.t. locatie.

Nr. 78	
Inzender:	LTO Noord ondersteund door 5 particulieren
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.3 (zoetwater kleigebieden)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

In de visie op de kleigebieden staat dat de kleischil in de nabije toekomst niet altijd kan rekenen op zoetwater. Een tekort aan zoetwater in de Noordelijke kleischil is niet alleen rampzalig voor de landbouw, maar ook de natuur zal er veel last van hebben. LTO Noord stelt voor dat we hier gezamenlijk in optrekken en voldoende mitigerende maatregelen gaan treffen die er voor zorgen dat de kleischil voldoende zoet water kan krijgen uit het IJsselmeer.

Antwoord

Door de klimaatverandering neemt de vraag naar zoet water toe, terwijl het aanbod zoetwater vanuit de grote rivieren en het IJsselmeer steeds meer onder druk komen te staan. Dit betekent dat er in droge zomers niet altijd genoeg water in het IJsselmeer beschikbaar is om alle functies te voorzien van voldoende zoet water. Op basis van de verdringingsreeks zijn afspraken gemaakt over de verdeling van zoet water uit het IJsselmeer. De verdeling van IJsselmeerwater is gebaseerd op het zoveel mogelijk voorkomen van (onomkeerbare) schade. Dit heeft erin geresulteerd dat de wateraanvoer voor verziltingsbestrijding een lagere prioriteit heeft dan de wateraanvoer naar de veengebieden en kwetsbare natuurgebieden. Hierbij is het belangrijk om op te merken dat

het doorspoelen van oppervlaktewater tegen verzilting, niet voorkomt dat er verzilting van het grondwater optreedt. We onderschrijven de oproep om samen op te trekken bij het nemen van maatregelen om de kans op zoetwatertekort te verkleinen. Deze maatregelen moeten alleen niet gericht zijn op het krijgen van meer IJsselmeerwater, maar op het vergroten van de zoetwaterlens in de grond in de kleischil.

Nr. 79	
Inzender:	Gemeente Terschelling
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.4 (acceptatie)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja, we passen de tekst in het groene kader aan naar: "moeten we soms plaatselijk wateroverlast accepteren"

Reactie

Er wordt in de visie gezegd dat plaatselijke verzilting en wateroverlast in de polder worden geaccepteerd (pagina 46). Zoals ook in het visiedocument is aangegeven loopt er op dit moment op Terschelling een project (publiek private samenwerking) waarbij onderzoek wordt gedaan naar handelingsperspectieven voor de klimaatadaptieve landbouw. Hierbij ligt de focus op het watersysteem. In dit project participeren alle betrokken stakeholders. Er wordt in dit project gekeken naar de mogelijkheden om de landbouw zoveel mogelijk voort te laten bestaan inclusief maatregelen om de verzilting zoveel mogelijk te beperken. Het zonder meer accepteren van verzilting en wateroverlast is voor Terschelling geen uitgangspunt.

Antwoord

Door extremere buien als gevolg van klimaatverandering neemt de kans op wateroverlast toe. Dit betekent dat ook op de eilanden meer ruimte nodig is om tijdelijk water te bergen/op te slaan. Deze ruimte kan op verschillende manieren worden gevonden, maar we moeten zeker in de specifieke waterhuishouding van de eilanden rekening houden met een zekere mate van overlast. Voor de verzilting geldt hetzelfde. Door zeespiegelstijging neemt de zoute kwel toe, waardoor de verzilting toeneemt. Met het project dat op dit moment op Terschelling wordt uitgevoerd wordt gekeken hoe de kans op wateroverlast en de toename van de verzilting zoveel mogelijk kan worden beperkt en op welke wijze landbouw ook in de toekomst kan blijven voortbestaan. Dit betekent niet dat overal de gevolgen van klimaatverandering en zeespiegelstijging kunnen worden voorkomen en dat een zekere mate van acceptatie nodig is om een klimaatbestendig watersysteem te realiseren.

Nr. 80	
Inzender:	Agrarisch Belang Terschelling, LTO Noord, Afdeling Terschelling, Campinghouders Vereniging Terschelling
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.4 (zoetwater)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja in H3.4.4. verwijzing opnemen naar het PPS-project in blauw kader

Reactie

In het PPS project, waar het Wetterskip en de Provincie zelf nota bene aan deelnemen, wordt voor het gehele eiland bekeken waar zoet en zout water het eiland in- en uitgaan. De resultaten van dit project dienen te worden afgewacht en betrokken.

Antwoord

De inzichten van dit onderzoek worden meegenomen in het geheel van maatregelen om op Terschelling een klimaatbestendig water- en bodemsysteem te creëren. De doelstelling van de visie, namelijk een watersysteem dat in balans is als het gaat om watergebruik en wateraanvulling is niet anders dan de doelstelling van het PPS-project, waarin ook gestreefd wordt naar een duurzaam en toekomstbestendig watersysteem. Het feit dat er een breed draagvlak is voor het project betekent dat alle partijen inzien dat het huidige waterbeheer niet toekomstbestendig is. De inzichten uit dit onderzoek worden meegenomen in de uitwerking van een duurzaam en toekomstig watersysteem op Terschelling.

Nr. 81	
Inzender:	Agrarisch Belang Terschelling, LTO Noord, Afdeling Terschelling, Campinghouders Vereniging Terschelling

Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.4 (Zoetwaterbel)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

In de visie staat beknopt beschreven dat Terschelling qua watervraag en aanbod in evenwicht moet zijn. Ook staat in één zin de publiek-private samenwerking voor klimaat adaptieve landbouw benoemd. Wij stellen voor dat de visie op Terschelling wordt gevormd met de resultaten van dit onderzoek, waarbij als uitgangspunt moet gelden: er moet balans en evenwicht zijn tussen gebruik(ers) en beheer(ders). Het uitgangspunt van peil volgt functie kan niet worden losgelaten, zonder met de gebruikers van de polder en de binnenduinrand om tafel te gaan om de gevolgen in kaart te brengen en te voorzien van een sociaaleconomisch haalbaar alternatief en een tijdlijn.

Antwoord

Zie antwoord bij nr. 80. In aanvulling: Wij gebruiken uw oproep graag om samen verder invulling te geven wat de ambities betekenen voor Terschelling en hoe het bestaande onderzoek daarin kan landen.

Nr. 82	
Inzender:	Gemeente Vlieland
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.4 (afkoppelen)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

In uw visie staat beschreven dat "inzetten op 100% afkoppelen en voeren regenwater zo min mogelijk af naar de rioolwaterinstallatie". Niet overal bestaat de mogelijkheid om regenwater via oppervlaktewateren af te voeren. Op Vlieland is de grondwaterstand al zo hoog, dat extra infiltratie van regenwater tot grotere (grond)water overlast in de bebouwde omgeving leidt.

Antwoord

We begrijpen uw zorgen dat afkoppeling kan leiden tot een toename van wateroverlast in de bebouwde omgeving. Afkoppelen hoeft niet altijd te betekenen dat het water direct geïnfiltreerd wordt in de bodem. Er zijn ook andere mogelijkheden zoals het afvoeren uit de bebouwde omgeving. Het doel van afkoppelen is om zo min mogelijk schoon regenwater af te voeren naar de zuivering vanuit de trits schoon houden, scheiden en zuiveren. Het streven blijft om maximaal in te zetten op afkoppelen. Per locatie zal worden gekeken hoe dat vorm kan krijgen, en welke eventuele maatregelen zoals een bufferlocatie buiten het bebouwde gebied getroffen kunnen worden.

Nr. 83	
Inzender:	Gemeente Ameland
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.4 (afkoppelen)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Op pagina 46 wordt gesteld dat ingezet moet worden op 100% afkoppelen en het zo weinig mogelijk afvoeren van regenwater via de rioolwaterinstallatie. Dit is een goed streven, maar 100% afkoppelen is niet overal realistisch. Het is niet overal mogelijk om regenwater via oppervlaktewater af te voeren. In sommige bebouwde gebieden is de grondwaterstand al zo hoog, dat extra infiltratie van regenwater tot grotere water overlast in de bebouwde omgeving leidt.

Antwoord Zie antwoord nr. 82.

Nr. 84	
Inzender:	Gemeente Terschelling

Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.4 (afkoppelen)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

100% afkoppelen is niet in alle bebouwde gebieden mogelijk. Niet overal is het makkelijk om het regenwater via oppervlaktewateren af te voeren. In sommige bebouwde gebieden is de grondwaterstand al zo hoog, dat extra infiltratie van regenwater tot grotere (grond)water overlast in de bebouwde omgeving leidt.

Antwoord Zie antwoord nr. 82.

Nr. 85	
Inzender:	Gemeente Vlieland
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.4 (buitendijks gebied)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja, in hoofdstuk 3.3.4 onder 'Waterveiligheid op orde' voegen we toe: "Waddeneilandgemeenten besteden met de Veiligheidsregio aandacht aan waterveiligheid buitendijks gebied Waddeneilanden".

Reactie

Op pagina 46 beschrijft u de visie op meerlaagsveiligheid op de Waddeneilanden. Hier ontbreekt een opmerking over de functies in buitendijks gebied. Bij zeespiegelstijging zal het risico voor functies in buitendijks gebied toenemen. Er zijn diverse gevallen e.d. (tijdelijk) verlies van die functies bij hogere storm-zeewaterstanden kan economische en maatschappelijke ontwrichting zorgen voor die eilanden die veel buitendijkse voorzieningen hebben. Er dient voor te worden gezorgd dat het overstromingsrisico voor deze functies niet toeneemt. De Waddeneilanden ontwikkelen hiertoe gezamenlijk voor elk eiland een integrale waterveiligheidsstrategie.

Antwoord

In de visie zijn inderdaad de buitendijkse gebieden niet benoemd. De reden hiervoor is dat de wettelijke verantwoordelijkheid geldt voor de waterveiligheid binnen de, in de Waterwet, gedefinieerde primaire waterkeringen. Buiten de primaire waterkeringen is er sprake van eigen risico. Voor de buitendijkse vitale functies is het daarom van belang dat deze hoog genoeg zijn aangelegd of in de situatie van een dreigende overstroming beschermd worden. U stelt in gezamenlijkheid een integrale waterveiligheidsstrategie op per eiland. Wij zullen in de visie bij 'waterveiligheid op orde' een zin over buitendijkse gebieden toevoegen.

Hoewel buitendijks de wettelijke verantwoordelijkheid voor de waterveiligheid bij grondeigenaren en gebruikers ligt, heeft de Provincie in het Regionaal Waterprogramma opgenomen, dat ze met de regionale overheden en de Veiligheidsregio gezamenlijk wil inventariseren welke functies en belangen in buitendijks gebied aan de orde zijn en hoe het best schade en wateroverlast kan worden voorkomen. Ook eventuele functiewijziging en/of acceptatie zullen onderdeel zijn van deze inventarisatie. De provincie Fryslân heeft inmiddels in RBO Noord al een eerste stap genomen met de Inventarisatie Klimaatrisico's Vitale en Kwetsbare Functies Noord-Nederland.

Nr. 86	
Inzender:	Gemeente Ameland
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.4 (buitendijks gebied)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja, in hoofdstuk 3.3.4 onder 'Waterveiligheid op orde' voegen we toe: "Waddeneilandgemeenten besteden met de Veiligheidsregio aandacht aan waterveiligheid buitendijks gebied Waddeneilanden".

Reactie

Op pagina 46 wordt gesproken van het versterken van de primaire waterkeringen ten behoeve van de waterveiligheid. Er wordt hier echter niet gesproken over het buitendijks gebied, terwijl in deze gebieden de risico's juist zullen toenemen met het oog op zeespiegelstijging. Voornamelijk het verlies van vitale functies als infrastructuur en energievoorziening zijn daarbij een risico in buitendijks gebied. Er dient voor te worden gezorgd dat het overstromingsrisico voor deze functies niet toeneemt. De Waddeneilanden ontwikkelen hiertoe gezamenlijk voor elk eiland een integrale waterveiligheidsstrategie. Graag zien wij dat er in de visie ook aandacht wordt besteed aan het buitendijks gebied van de eilanden als het aankomt op waterveiligheid.

Antwoord

Zie antwoord nr. 85.

Nr. 87	
Inzender:	Gemeente Terschelling
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.4 (buitendijks gebied)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja, in hoofdstuk 3.3.4 onder 'Waterveiligheid op orde' voegen we toe: "Waddeneilandgemeenten besteden met de Veiligheidsregio aandacht aan waterveiligheid buitendijks gebied Waddeneilanden".

Reactie

In de visie is niets opgenomen over de functies in buitendijks gebied. Bij zeespiegelstijging zal het risico voor functies in buitendijks gebied toenemen. Een groot deel van West Terschelling betreft buitendijks gebied. Er dient voor te worden gezorgd dat het overstromingsrisico voor deze functies niet toeneemt. De Waddeneilanden ontwikkelen in dit verband gezamenlijk voor elk eiland een integrale waterveiligheidsstrategie.

Antwoord Zie antwoord nr. 85.

Nr. 88	
Inzender:	de Friese Milieu Federatie, It Fryske Gea, Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.4 (duinen)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja tekst over koppeling en wisselwerking koppeling tussen natuurlijk duinbeheer, het vergroten van de zoetwaterbel en het versterken van de waterveiligheid toevoegen aan 3.2.3

Reactie

In 3.3.4. ('Visie op de Waddeneilanden in 2050+'): De duinen zijn van vitaal belang voor de leefbaarheid op de eilanden op de lange termijn. De functie van de duinen als schakel in het behalen van de beschreven doelstellingen blijft naar ons idee echter onderbelicht in de visie. De noodzakelijke koppeling tussen natuurlijk duinbeheer, het vergroten van de zoetwaterbel en het versterken van de waterveiligheid (3.2.3.) moet duidelijker worden beschreven (building with nature). Logisch is om daarom een koppeling te maken met de (nieuw te schrijven) Natura 2000 beheerplannen voor de eilanden.

Antwoord

In par. 3.2.3 ontbreekt een passage over de wisselwerking c.q. koppeling tussen natuurlijk duinbeheer, het vergroten van de zoetwaterbel en het versterken van de waterveiligheid zoals in de zienswijze wordt voorgesteld. Building with Nature is een ontwerpfilosofie gebaseerd op natuurlijke processen. Dit kan een aantal voordelen opleveren, zoals bescherming tegen overstromingen en kusterosie, en kansen voor natuur en recreatie. Een koppeling met de nieuw te schrijven N2000 beheerplannen vinden wij een goed idee voor de verdere uitwerking van deze visie.

Nr. 89	
Inzender:	Agrarisch Belang Terschelling, LTO Noord, Afdeling Terschelling, Campinghouders Vereniging Terschelling
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.4 (effluent)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja opnemen dat het benutten en vasthouden van regenwater de voorkeur heeft voor het realiseren van voldoende beschikbaarheid van zoetwater op de eilanden. Opnemen dat bij een mogelijke inzet van effluent dit gezien de aard en beperkte omvang van de ontvangende watersystemen aan kwaliteitseisen moet voldoen die passen bij de aanwezige functies en geen risico vormen voor de aanwezige functies.

Reactie

In de ontwerpvisie wordt opnieuw benoemd effluent te benutten. In eerdere besprekingen is er al ruimschoots aangegeven dat dit voor de betrokken omliggende grondgebruikers geen optie is, nu de gronden worden gebruikt

voor het voeden van melkgevend vee. Het opnieuw agenderen, zonder verdere garanties voor het voorgezet gebruik op eenzelfde wijze is niet passend.

Antwoord

Om in de toekomst voldoende zoet water beschikbaar te hebben op de eilanden zal er anders met water omgegaan moeten worden. Zoals beschreven zetten wij hiervoor in op een aantal sporen: het verhogen van het grondwaterpeil, minder regenwater afvoeren (door in te zetten op 100% afkoppelen), het bergen van water en mogelijk het gebruik van effluent in de zomerperiode. Bij de verdere uitwerking van maatregelen zal gekeken moeten worden met welke maatregelen voldoende beschikbaarheid van zoetwater gerealiseerd kan worden. Door in ieder geval in te zetten op 100% afkoppelen wordt de noodzaak om effluent te gebruiken kleiner. Vanuit de waterkwaliteit gezien heeft het benutten van regenwater (bufferen, hogere grondwaterpeilen, afkoppelen) hierbij de voorkeur. Om effluent in te kunnen zetten voor aanvulling van het watersysteem, zal dit gezien de aard en beperkte omvang van het ontvangende watersysteem van hoge kwaliteit moeten zijn.

Nr. 90	
Inzender:	de Friese Milieu Federatie, It Fryske Gea, Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.4 (effluent)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja opnemen dat het benutten en vasthouden van regenwater de voorkeur heeft voor het realiseren van voldoende beschikbaarheid van zoetwater op de eilanden. Opnemen dat bij een mogelijke inzet van effluent dit gezien de aard en beperkte omvang van de ontvangende watersystemen aan kwaliteitseisen moet voldoen die passen bij de aanwezige functies en geen risico vormen voor de aanwezige functies.

Reactie

Wij staan echter kritisch tegenover het gebruik van het rioolwatereffluent als aanvulling op de grondwaterstand. Dit vanwege de mogelijke aanwezigheid van niet-gebiedseigen stoffen in dit water, bijvoorbeeld medicijnresten en nutriënten.

Antwoord Zie antwoord nr. 89.

Nr. 91	
Inzender:	de Friese Milieu Federatie, It Fryske Gea, Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.4 (recreatie)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Het vasthouden van water in de duingebieden zorgt zoals gesteld tot hogere grondwaterstanden in de binnenduinrand (3.3.4.). In de visie mist echter het perspectief of alternatief voor de recreatieve functies die op dit moment op deze plek aanwezig zijn. Ruiter- en wandelpaden die dan lange tijd onderwater staan en eigenlijk niet toegankelijk. Dat vergt een andere afstemming of ander gebruik van de paden, dat zeker gevolgen heeft voor het recreatief gebruik en vraagt een andere aanpak dan alleen maar ophogen.

Antwoord

Het klopt dat het verhogen van de grondwaterstanden in de duinen leiden tot vernatting van de binnenduinrand. Het is niet mogelijk om de grondwaterstanden in de duinen te verhogen zonder dat dit effect heeft op de binnenduinrand. Deze verhoging kan echter geleidelijk plaatsvinden, waardoor de huidige recreatieve functies tijd hebben om zich aan te passen aan de nieuwe omstandigheden. Dat zal onderdeel worden van het gebiedsproces ter plaatse.

Nr. 92	
Inzender:	Gemeente Terschelling
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.4 (recreatie)

Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee
---------------------------------------	-----

Reactie

Op Terschelling vinden in de binnenduinrand veel recreatie activiteiten plaats die van economisch belang zijn voor het eiland. Verdere verhoging van grondwaterstanden leidt mogelijk tot een verergering en uitbreiding van de overlast voor deze functies. In de toekomst moet worden gekeken naar mogelijke maatregelen om de wateroverlast voor deze functies te verminderen. Het accepteren van vernatting in de binnenduinrand is geen uitgangspunt voor Terschelling.

Antwoord

Zie antwoord nr. 91.

Nr. 93	
Inzender:	Gemeente Vlieland
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.4 (vernatten)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

In duinen die geen oppervlakkige waterafvoer kennen, of waar geen naastgelegen polders met afvoer zijn, zal de grondwaterspiegel automatisch meestijgen met de stijging van de zeespiegel, waardoor de zoetwaterbel grotendeels intact zal blijven. De vernatting die hiervan in lagere delen het gevolg is, kan in afvoerloze duingebieden ook tot verdrinking van gebieden leiden. Dit zal op Vlieland voor verschillende functies tot problemen leiden.

Antwoord

Zie antwoord nr. 91.

Toevoeging op antwoord 91: dat zal niet beperkt blijven tot alleen recreatieve belangen en functies. Indien verhoging geleidelijk verloopt biedt dat alle functies en belangen tijd om zich daar op aan te passen. Dat zal onderdeel worden van het gebiedsproces ter plaatse.

Nr. 94	
Inzender:	Gemeente Vlieland
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.4 (tekstuele opmerking)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja, wijzigen titel naar "3.3.4 Visie op de Waddeneilanden in 2050 en verder".

Reactie

In "3.3.4 Visie op de Waddeneilanden in 2050 en" ontbreekt nog iets achter 'en'.

Antwoord

Klopt. Hier ontbreekt het woord "verder". We voegen dit toe aan de tekst.

Nr. 95	
Inzender:	LTO Noord ondersteund door 5 particulieren
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.4 (Zoetwaterbel)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Meer water opvangen op de Waddeneilanden is een nobel streven. Echter wordt vooral gesproken over wateropvang in polders i.p.v. de duinen, waardoor weer de landbouwsector het effect voelt. We vinden dat het zoete water, net als voorheen, moet worden opgevangen in de duinen en dan gereguleerd wordt los gelaten.

Antwoord

Op de Waddeneilanden zetten we zowel in de duinen als in de polder in op het vasthouden van regenwater. In de duinen wordt de grondwaterstand verhoogd om de zoetwaterbel in stand te houden. Hierdoor wordt het duinwatersysteem verder gevuld met vernatting van de duinen en de binnenduintrand tot gevolg. Er wordt dus maximaal ingezet op het vasthouden van zoet water in de duinen. Dit betekent niet dat in de polders geen waterberging nodig is. Neerslag, die op de polder valt moet in de polder worden vastgehouden. De polders zijn de laagste delen van de eilanden, waardoor het overtollige water tijdens extreme buien zich hier verzameld. Zelfs als het regenwater dat in de duinen valt in de duinen wordt vastgehouden. Om de Waddeneilanden klimaatbestendig te maken en te houden zijn beide maatregelen hard nodig, incl. het accepteren van meer wateroverlast in de binnenduintranden.

Nr. 96	
Inzender:	Gemeente Vlieland
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.4 (Zoetwaterbel)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja in hoofdstuk 3.3.4. Bij "behouden van de zoetwaterbel" opnemen dat op Vlieland door het ontbreken van oppervlaktewaterafvoer de grondwaterstanden vanzelf meestijgen met de zeespiegelstijging. Hiermee is Vlieland afwijkend van de andere Waddeneilanden.

Reactie

Vlieland is één groot duingebied en kent, in afwijking van de andere Waddeneilanden, geen polder. Een belangrijk deel van de economische activiteiten op Vlieland vindt plaats op het oostelijk deel van het eiland, dat geheel is omgeven door hogere duinen. Een oppervlaktesysteem om overtollig hemel- en of grondwater uit dit gebied af te voeren ontbreekt. In dit gebied bevinden zich veel belangrijke functies. Verdere verhoging van grondwaterstanden conform zeespiegelstijging / vergroten zoetwaterbel zullen de overlast voor deze functies verergeren en uitbreiden. Er zullen in de toekomst dus maatregelen nodig zijn om de wateroverlast voor deze functies te verminderen.

Antwoord

Rondom het dorp liggen alleen geïsoleerde plassen zonder afvoer, waardoor geen peilbesluiten aanwezig zijn. Dit betekent dat veranderingen in (grond)waterpeilen niet met een peilbesluit geregeld worden. Het klopt dat door zeespiegelstijging op Vlieland vernatting optreedt (hogere grondwaterstanden). Maatregelen die worden genomen om vernatting te voorkomen hebben een negatieve invloed op de zoetwaterbel onder het eiland. Deze effecten moeten tegen elkaar worden afgewogen.

Zie ook antwoord nr. 91 en 93.

Nr. 97	
Inzender:	Gemeente Ameland
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.4.4 (tekstuele opmerking)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja 'dan' vervangen door 'dat'

Reactie

Een taalfout in de zin op pagina 46; "Sauna's en badjes in de tuin, moet dan (dat) nog wel kunnen op een eiland?"

Antwoord

Klopt, wordt aangepast

Nr. 98	
Inzender:	de Gebiedscommissie Aldeboarn-De Deelen
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.5 (Bebouwd gebied)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Met het fors hogere peil en zelfs het onder water zetten van (delen van) de diepe veenpolders - zoals in de toekomstvisie geschetst wordt - is niet alleen het toekomstperspectief voor de landbouw in het geding, maar ook dat van lagergelegen dorpen zoals Aldeboarn. We begrijpen dat er met het oog op het gehele watersysteem van Fryslân iets moet gebeuren, maar vinden de focus op alleen peilverhoging in veenweide te eenzijdig. Wij geloven in een mix van maatregelen en vragen aandacht voor een bredere kijk dan alleen peilverhoging. Daarnaast vragen wij om samen, stapsgewijs en mede vanuit de praktijk invulling te geven aan de visie en te zoeken naar oplossingen die de leefbaarheid, vitaliteit en het toekomstperspectief voor het veenweidegebied richting 2050+ waarborgen.

Antwoord

Het veengebied in Fryslân vervult een cruciale rol in het functioneren van het watersysteem en het klimaatbestendig maken/houden van Fryslân. FK2050 richt zich daarom ook op het behoud van het veen, naast oplossingen voor zowel teveel water als voor een duurzame zoetwatervoorziening. Daarbij zoeken we nadrukkelijk naar richtingen waarbij meerdere maatregelen elkaar kunnen versterken waardoor meerdere opgaven “in een klap” kunnen worden gerealiseerd. Mede door de lage ligging en rol van veen en diepe veenpolders binnen het watersysteem heeft dit consequenties voor het veengebied. Dit betekent niet dat er geen ruimte is om te zoeken naar oplossingen voor de leefbaarheid. Wij zijn benieuwd wat u bedoelt met een mix van maatregelen, we willen hier in de gebiedsgesprekken graag met u van gedachten wisselen.

Nr. 99	
Inzender:	de Friese Milieu Federatie, It Fryske Gea, Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.5 (Bebouwd gebied)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

U geeft in 3.3.5 (Visie op het bebouwd gebied in 2050+) aan dat op locaties kritisch moeten worden beoordeeld of woningbouw daar überhaupt wenselijk is. Dit willen we zeker ondersteunen. Een “watertoets” is niet voldoende. Wij verwachten een actieve rol van het Wetterskip waarbij stimulerend beleid de voorkeur heeft, maar in sommige situaties ook de stok: het Wetterskip zal er dan alles aan moeten doen om plannen tegen te houden, eventueel tot zelfs de Raad van State. Daarom is het belangrijk dat er duidelijke kaders zijn om de voorspelbaarheid van handelen te vergroten.

Antwoord

In de Friese regionale woondeals is vastgelegd dat er tot en met 2030 zo'n 17.500 nieuwe woningen gebouwd worden. Hierbij is onder andere aandacht voor innovaties op het gebied van circulaire bouw en biobased bouwen. Voor toekomstige nieuwbouw is de ruimtelijke inpassing onderdeel van de NOVEX puzzel. Provincie Fryslân en Wetterskip Fryslân hebben gezamenlijk de ontwerpvisie FK2050 opgesteld om ook gezamenlijk de doorwerking naar de lijn van de ruimtelijke ordening te brengen. Conform beleid zal de POVI doorwerking vinden naar de Gemeentelijke Omgevingsvisies (GOVI) waarmee Water en Bodem Sturend integrale doorwerking krijgt in regionale overheidslagen. Ook landelijk wordt invulling gegeven aan toetsingsmodellen hiervoor. We vertrouwen met dit zorgvuldige proces dat het niet nodig is om naar de Raad van State te gaan.

Nr. 100	
Inzender:	Gemeente Opsterland
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.5 (Bebouwd gebied)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Een verhoging van het oppervlaktewaterpeil betekent dat het rioolstelsel minder capaciteit krijgt om te lozen. Wij gaan ervan uit dat u bij de voorbereiding van de peilverhogingen hier rekening mee houdt, zodat u nadelig gevolgen voor ons rioleringsstelsel kunt voorkomen.

Antwoord

Of en in welke mate de peilen daadwerkelijk verhoogd gaan worden, zal nader onderzocht en uitgewerkt gaan

worden. Vervolgens zal een gebiedsplan en inrichtingsplan worden opgesteld in overleg met inwoners, overheden en stakeholders. Op grond daarvan zal vervolgens een peilbesluit(procedure) worden gevolgd. In dat onderzoek worden ook lokale effecten op riolering, kelders en funderingen beschouwd en vanzelfsprekend worden gemeentes daarbij betrokken.

Nr. 101	
Inzender:	Gemeente Súdwest-Fryslân
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.5 (Bebouwd gebied)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Wettelijk heeft de gemeente de zorgplicht om nieuwe structurele grondwateroverlast binnen hun grondgebied te voorkomen. Met deze grondwaterzorgplicht in het achterhoofd wijzen wij u erop dat eventuele verhoging van grondwaterstanden niet alleen goed is vanuit klimaatbestendig perspectief, maar ook tot wateroverlast en schade kan leiden bij de eigenaren van woningen, bedrijven en percelen in onze gemeente. Voordat u overgaat tot maatregelen die een verhoging van het grondwaterpeil tot gevolg hebben, vragen wij u voldoende onderzoek te doen naar het ontstaan van schade en overlast. De gemeente wil graag vanuit zijn lokale kennis een inhoudelijke bijdrage leveren.

Antwoord

Zie antwoord nr. 100.

Nr. 102	
Inzender:	Gemeente Ooststellingwerf
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.5 (Bebouwd gebied)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja, in hoofdstuk 3.1.8 de aanvulling maken: "Daarnaast hanteren we het principe 'pas toe of leg uit'. De leidende principes en structurerende keuzes in FK2050 zijn het uitgangspunt, maar er is ruimte voor maatwerk. Hierbij hechten we veel waarde aan het benutten van beschikbare kennis in de gebiedsprocessen. Wanneer wordt afgeweken geldt dat dit expliciet uitlegbaar en toetsbaar moet zijn en dat doelen nog steeds wel gehaald worden."

Reactie

Eén van de leidende principes is niet afwentelen op andere gebieden. In een aantal gevallen zijn de bebouwde kommen niet robuust genoeg en is de gemeente afhankelijk van de gebieden buiten de bebouwde kom om bij een piekbui het regenwater naar toe te leiden. Niet afwentelen is niet altijd mogelijk of de meest doelmatige oplossing. Het gemeentelijk rioolstelsel kan alleen maar goed functioneren wanneer de overstorten met voldoende capaciteit kunnen werken. Om te voorkomen dat het verhogen van het grondwaterpeil door verhogen van het peil van oppervlaktewater nadelige gevolgen heeft voor het rioleringsstelsel, vragen wij u hiermee rekening te houden.

Antwoord

Zie antwoord bij nr. 100.

In aanvulling daarop: Ondanks dat in sommige gevallen het principe niet afwentelen in de huidige situatie niet mogelijk is betekent dit niet dat niet afwentelen niet het uitgangspunt moet zijn. Ook voor gebieden waar het nu nog niet mogelijk is moet bij toekomstige aanpassingen gewerkt worden aan het realiseren van dit principe. Dit geldt ook voor de aanpassingen van de riolering om in de toekomst te komen tot 100% afkoppelen. In reactie op uw – en andere zienswijzen – hebben we er wel voor gekozen om het principe 'pas toe of leg uit' steviger te accentueren in hoofdstuk 3.1.8.

6. Zienswijzen met betrekking tot Hoofdstuk 4 (nr. 103 t/m 120)

Nr. 103	
Inzender:	de Friese Milieu Federatie, It Fryske Gea, Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 4.1
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

“Ontwikkelingen”. Graag verduidelijken wat in 4.1 eerste alinea in die context bedoeld wordt met “autonome ontwikkelingen”. In het achtergrond document (blz. 35) wordt daaronder verstaan alle verwachte ontwikkelingen bij uitvoeren of voortzetten van het huidige beleid. Kunnen we aannemen dat de visie een aantal autonome ontwikkelingen zoals veenoxidatie als gevolg van lage waterpeilen niet (meer) voorstaat?

Antwoord

Onder autonome ontwikkelingen verstaan we de ontwikkelingen die plaats vinden bij uitvoering van huidig beleid en lopende programma's. Zoals de visie aangeeft in paragraaf 3.3.2. *“In 2050 is in het veengebied de veenoxidatie, bodemdaling en CO₂ -uitstoot nagenoeg gestopt, het huidige Veenweideprogramma heeft dit ook als doel gesteld. Behoud van de veenbodem is namelijk van groot belang voor het hele grondwatersysteem van Fryslân. Op deze manier wordt de verdrogende invloed van het veengebied op de zandgronden beperkt en de instroom van zout grondwater vertraagd. We werken stapsgewijs toe naar een peil waarbij veenoxidatie nagenoeg stopt.”*

Het is dan wel van belang dat het huidige beleid snel tot uitvoering komt en dat we bij de herijking van het Veenweideprogramma kritisch kijken naar welke stappen nodig zijn om het doel (veenoxidatie nagenoeg gestopt in 2050) te bereiken.

Nr. 104	
Inzender:	Gemeente Vlieland
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 4.2.2. (tekstuele opmerking)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja, de zin moet zijn "Meer ruimte voor water biedt hiervoor kansen."

Reactie

Pagina 51 De laatste zin onderaan de linker kolom "Meer ruimte voor water" is niet compleet.

Antwoord

Klopt. We zullen de zin aanvullen met "... biedt hiervoor kansen".

Nr. 105	
Inzender:	Gemeente Heerenveen
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 4.2.3 (zwemwater)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja tekst nuanceren. Opnemen dat het De ambitie is dat de kwaliteit van het oppervlaktewater overal zodanig is dat erin gezwommen en gerecreëerd kan worden zonder dat er qua bacteriologische verontreinigingsrisico's zijn voor de gezondheid.

Reactie

Op pagina 51 (par. 4.2.3) van de ontwerpvisie is de tekst “De ambitie is dat het water overal op zwemwaterkwaliteit is.” Naar onze mening is deze ambitie niet realistisch en ook niet overal noodzakelijk. Wij stellen voor deze tekst op dit onderdeel te nuanceren c.q. de ambitie bij te stellen/anders te formuleren.

Antwoord

In 2015 sloot de vereniging van Friese gemeenten samen met een groot aantal andere partijen (Provincie Fryslân, Wetterskip Fryslân, Staatsbosbeheer, Marrekrite, de Friese Milieufederatie, Watersportverbond Hiswa, Recron en de Vereniging van Friese rondvaartondernemers) het convenant Schoon zwemwater Fryslân af. Hierin is de ambitie opgenomen om uiteindelijk overal in Fryslân verantwoord te kunnen zwemmen in het binnenwater. Het convenant is inmiddels afgelopen, in het provinciaal bestuurlijk overleg water (PBOW) is in 2021 afgesproken om een nieuw convenant op te stellen met minimaal dezelfde ambitie.

We begrijpen in uw reactie de uitgesproken zorg over hoe realistisch het is om overal 'zwemwaterkwaliteit' te realiseren. Water dat ecologisch en chemisch gezien op orde is, is immers niet automatisch ook van 'zwemwaterkwaliteit' zoals dit op basis van de zwemwaterrichtlijn getoetst wordt. Daarbij worden zware eisen gesteld aan veiligheid, toegankelijkheid en bacteriologische gezondheid die voor natuurwater niet altijd noodzakelijk zijn, zodat zwemwaterlocaties ook zo veilig mogelijk worden geacht voor bijvoorbeeld ouderen, kleine kinderen en mensen met een kwetsbare gezondheid. Deze kwaliteit is niet overal haalbaar, bijvoorbeeld vanwege de aanwezigheid van beroepsscheepvaart, natuurlijke stroming in het watersysteem of de aanwezigheid van watervogels. Wij zullen daarom de teksten in de visie op dit punt nuanceren.

We streven er wel naar om de risico's voor zwemmers in buitenwater te minimaliseren door de kwaliteit te verbeteren. En om daarnaast op termijn voor alle inwoners van Fryslân op een locatie binnen 10 km afstand een officiële zwemwaterlocatie, waar de zwemwaterkwaliteit volgens de richtlijn wordt gemonitord, beschikbaar te hebben. Deze ambitie is ook opgenomen in de Provinciale omgevingsvisie 'de Romte Diele'.

Nr. 106	
Inzender:	Friese gemeenten
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 4.2.3 (zwemwater)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja wij zullen de tekst nuanceren. Opnemen dat het de ambitie is at de kwaliteit van het oppervlaktewater overal zodanig is dat erin gezwommen en gerecreëerd kan worden zonder dat er qua bacteriologische verontreinigingenrisico's zijn voor de gezondheid.

Reactie

We vragen ons af of 'alle wateren op zwemkwaliteit' realistisch en wenselijk is. Voor de KRW-wateren gelden de doelen uit de Kaderrichtlijn en niet alle wateren die buiten de KRW-richtlijn vallen, zijn zwemlocaties. We verzoeken u om meer richting te geven aan deze ambitie. Daarnaast zouden we ook graag een doorkijk willen naar de maatregelen die u noodzakelijk acht om de (zwem)waterkwaliteit te verbeteren.

Antwoord

Op dit punt nuanceren we de teksten in de visie. Zie antwoord nr. 105.

Nr. 107	
Inzender:	Gemeenten NoardEast- Fryslân, Opsterland, De Fryske Marren en Dantumadiel
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 4.4. (ruimtelijke consequenties)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Water en bodem wordt sturend gemaakt in de visie, op een dergelijke wijze dat er sprake is van prioritering waarbij alle andere zakendoende 'lagen' zoals sociaaleconomische ontwikkelingen of leefbaarheid per definitie secundair zijn geworden. Door water en bodem te verheffen boven andere belangrijke elementen kunnen constructieve gesprekken over toekomstbestendigheid van gebieden ernstig gefrustreerd raken naar onze mening.

Antwoord

Deze vraag hangt nauw samen met de discussie rondom het principe 'water en bodem sturend', en hoe het woord 'sturend' opgevat moet worden. Voor ons betekent 'sturend' dat we op basis van ons water- en bodemsysteem een afweging maken welke keuzes wel- of niet logisch en volhoudbaar zijn richting de toekomst. Het kan bijvoorbeeld voorkomen dat er na een zorgvuldige afweging tóch besloten wordt om te bouwen in gebieden waarvoor een risico als gevolg van klimaatverandering bestaat - zolang deze risico's en de gevolgen van deze keuzes op het water- en bodemsysteem maar tijdig aan de voorkant voldoende onderdeel zijn geweest in de afweging. Zodanig kan hier goed op ingespeeld worden (bijvoorbeeld door klimaatbestendig c.q. verhoogd of aangepast te bouwen).

Echter, als we ontwikkelingen toestaan die niet houdbaar zijn, of waar het water- en bodemsysteem op aangepast moet worden wentelen we af op anderen. Dit geldt vooral voor investeringen met een lange levensduur, zoals woningbouw. Mede om deze reden hebben wij ervoor gekozen om het principe 'pas toe of leg uit' steviger te accentueren in hoofdstuk 3.1.8.

Nr. 108	
Inzender:	Gemeente Heerenveen
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 4.4.4. (bebouwd gebied)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Hoe denkt u samen met de provincie in de praktijk om te gaan met initiatieven om te bouwen in gebieden waarvoor een (theoretisch) risico als gevolg van klimaatverandering bestaat, wanneer deze initiatieven een belangrijke invulling geven aan deze andere urgente noodzakelijke opgaven?

Antwoord

Zie eerste alinea antwoord nr. 135.

Nr. 109	
Inzender:	Gemeente Súdwest-Fryslân
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 4.4.4 (bebouwd gebied)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

U geeft aan dat in 2050 en verder Fryslân klimaatneutraal en klimaatrobuust moet zijn ingericht (samenvatting blz. 7 / hoofdstuk 4.4.4). Wij vragen ons af wat bijv. de effecten zijn van het verhoogd aanleggen van nieuwe bebouwing ten opzichte van al bestaande bebouwing. In veel kernen van Súdwest-Fryslân betreft het maar enkele nieuwbouwwoningen. Is een zo stringente aanpak dan voldoende kosteneffectief?

Antwoord

Om deze reden behandelt de visie daarom zowel bestaand bebouwd gebied als nieuwbouw gebieden (3.3.5); want de aanpak richting een klimaatrobuust bebouwd gebied is voor beiden verschillend. Voor nieuwbouwlocaties gaat het o.a. om slimme locatiekeuzes en om klimaatbestendig bouwen. Voor bestaand bebouwd gebied draait het o.a. om voortgaande en versterkte aandacht voor verminderen van verhard oppervlak (zodat regenwater kan infiltreren en schoon water niet de rioolwaterzuiveringsinstallatie belast), het voorkomen van wateroverlast. en voor de rol van water en groen bij het voorkomen van hittestress en het in stand houden van een aantrekkelijke leefomgeving. Gezamenlijk draagt het bij aan een klimaatrobuuster bebouwd gebied.

Nr. 110	
Inzender:	Gemeente Ameland

Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 4.4.5 (Landbouw Wadden)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Op pagina 57 wordt genoemd dat op de Waddeneilanden waar landbouw wordt bedreven de transitie naar duurzame landbouw reeds in gang is gezet. Graag zouden wij verduidelijkt zien in welke mate deze transitie al in gang is gezet en welke vormen van duurzame landbouw daarbij in beeld zijn.

Antwoord

Op de eilanden zien we verschillende initiatieven die gericht zijn op lokale producten en het telen voor de lokale markt. Ook zijn er veel initiatieven om landbouw en andere functies, zoals recreatie, energieopwekking en natuur te combineren. Er wordt al jaren veel aan agrarische natuurbeheer gedaan. Op Schiermonnikoog bijvoorbeeld hebben de boeren grote stappen gezet naar natuur inclusieve landbouw. Er is tevens een initiatief gestart die de mogelijkheden voor zilte teelt verkent.

Nr. 111	
Inzender:	Individuele reactie 2
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 4.4.5 (landbouw)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Het lijkt ons niet goed om peil volgt functie om te draaien naar functie volgt peil. Aangezien we als burger nog steeds moeten eten wat hoofdzakelijk door de landbouw wordt geproduceerd. En zolang we niet kunnen eten van moeras velden en vernatte kavels waar geen landbouw mogelijk is, lijkt het ons niet verstandig om ons qua voedsel afhankelijk te laten worden van partijen elders. De coronapandemie heeft ons dat wederom geleerd. Daar waar de landbouw een steentje bij kan dragen is in overleg veel mogelijk, alleen laten we de komende generaties boeren (die bij ons al vol ongeduld staan te trappelen) niet bij voorbaat al "een stok tussen de spaken steken" en de landbouw in ons gebied op voorhand al onmogelijk te maken.

Antwoord

Dank voor het delen van uw zorgen. De ongemakkelijk waarheid is dat het níet nemen van maatregelen óók grote gevolgen voor de Fryslân-brede landbouwsector heeft. Zoals in de ontwerpvisie FK2050 staat uitgewerkt zal het zonder maatregelen steeds lastiger worden om het veen in Fryslân te behouden. Het verdwijnen van veen heeft een grote impact op het totale watersysteem van Fryslân, zowel de boezem als het grondwatersysteem, incl. de zoetwatervoorraad in de ondergrond. Wij beseffen ons dat deze consequenties onderwerp van gesprek gaan zijn aan de keukentafels in het Friese landelijke gebied. Wij gaan hier graag met u over in gesprek.

Nr. 112	
Inzender:	Stichting Farmers Defence Force
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 4.4.5 (landbouw)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Is het Wetterskip bereid om samen met de landbouworganisaties de handschoen op te pakken om de derogatie terug te krijgen? Ook al is daar vergaande politieke druk voor nodig.

Antwoord

We snappen het belang van derogatie voor de landbouworganisaties. Wij hebben ons er ook voor ingezet dat de maatregelen vanuit het 7^e Nitraactieprogramma en het bijbehorende addendum zo effectief mogelijk in ons gebied ingepast zouden worden. De door de EU gestelde voorwaarde van het afbouwen van de derogatie vanuit

de Nitraatrichtlijn is gericht op het verbeteren van de waterkwaliteit ten aanzien van stikstof en fosfaat. Deze verbetering is nodig omdat met de eerdere maatregelen nog niet aan de doelstelling van de Nitraatrichtlijn en ook de Kaderrichtlijn Water wordt voldaan. Als waterkwaliteitsbeheerder hebben wij een belang en ook een verantwoordelijkheid voor het behalen van deze doelstellingen. Het ligt daarom niet voor de hand om vanuit het Wetterskip te bepleiten de derogatie terug te krijgen. Daarmee is het aan de politieke partijen zelf om hier al dan niet actie op te willen ondernemen.

Nr. 113	
Inzender:	LTO Noord ondersteund door 5 particulieren
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 4.4.5 (landbouw)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Het vernatten van gebieden (zoals beschreven bij de beekdalen en blauwgroene dooradering) geven allemaal een ruimtelijke claim die de vermogenspositie van vastgoed en grond van boeren onder druk zet in deze gebieden. Nergens staat beschreven dat dit leidt tot economische schade voor de boer. Krijgen ze hiervoor een acceptabele vergoeding? Het lijkt LTO Noord goed om dit toch vooraf goed met de sector te bespreken, voordat allerlei proefballontjes worden opgelaten.

Antwoord

De ontwerpvisie heeft niet beoogd om proefballonnetjes op te willen laten. Er is in de ontwerpvisie beschreven welke autonome- en klimatologische ontwikkelingen er op Fryslân afkomen, en wat de gevolgen daarvan zijn op het Friese water- en bodemsysteem. Daarbij is het belang van het meer vasthouden van gebiedseigen water toegelicht, zoals in beekdalen en het versterken van de groenblauwe dooradering.

In gebiedsprocessen onder de vlag van het FPLG worden de doelen uitgewerkt naar concrete maatregelen en tempo. Daarbij worden ook de inzet van instrumenten inclusief eventuele vergoedingen e.d. uit bijvoorbeeld het Transitiefonds

Nr. 114	
Inzender:	De stuurgroep* landbouw van het veenweideprogramma, ondersteund door 21 particulieren uit veenweidegebied
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 4.4.5 (landbouw)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Uw ontwerp-visie overtreft het stikstofkaartje effect van der Wal. Het presenteren van dergelijke toekomstbeelden zal ervoor zorgen dat landbouwbedrijven die te maken krijgen met een sterkere vernatting dan dat veenweideprogramma beoogt, dan wel het onder water zetten van landbouw gronden 'op slot komen'. Zij zullen gaan ervaren dat investeringen in de toekomst van hun bedrijf door financiers -als gevolg van uw visie- niet haalbaar worden geacht, waarmee ze op een doodlopend spoor komen van 'stilstand is achteruitgang'. Dit zijn zeer ongewenste effecten die ook direct van invloed zijn op de waarde van grond en bedrijfsgebouwen.

Wij stellen u dan ook aansprakelijk voor de vermogensschade die u veroorzaakt bij de agrarische ondernemers in de door u benoemde veengebieden bij het vaststellen van deze visie.

Antwoord

Wij begrijpen uw zorgen dat onze visie impact heeft op de bedrijfsvoering van agrarische ondernemers. Wij vinden het onze verantwoordelijkheid om de toekomstige ontwikkelingen van het water- en bodemsysteem inzichtelijk te maken. Dit is waardevolle informatie waar agrarische ondernemers rekening mee kunnen houden. Omdat deze visie geen rechtstreekse of concrete maatregelen betreft is er geen sprake van vermogensschade als gevolg van deze visie.

Nr. 115	
Inzender:	de Friese Milieu Federatie, It Fryske Gea, Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 4.4.5 (landbouw) en 4.4.6 (natuur)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja in de visie onder paragraaf 4.4.5 en 4.4.6. de toevoeging maken dat we natuur- en landschapsorganisaties onderdeel zijn van de gebiedsgerichte aanpak voor de verdere uitwerking.

Reactie

Bij 4.4.5 (Landbouw) staat aangegeven dat met zorgvuldige gebiedsgerichte aanpak met de landbouw wordt gezocht naar de juiste richting (landbouwkundig gebruik en natuurherstel). We pleiten ervoor om dit ook met de natuur- en landschapsorganisaties te doen.

Antwoord

Klopt. Landbouw wordt hier specifiek genoemd omdat deze paragraaf ingaat op de consequenties en mogelijkheden voor het ruimtegebruik wat betreft de agrarische sector. Wij zijn het echter met u eens dat natuur- en landschapsorganisaties zeker ook onderdeel zijn van deze zorgvuldige gebiedsgerichte aanpak. We zullen deze toevoeging daarom onder punt 4.4.5 (landbouw) en 4.4.6 (Natuur & Biodiversiteit) maken.

Nr. 116	
Inzender:	Stichting Farmers Defence Force
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 4.4.5 (landbouw)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Welk fonds / regeling kunnen de landbouwers aanspreken om de door de veroorzaakte vernatting inkomsten- en vermogensderving te verhalen?

Antwoord

Zie het antwoord op reactie nummer, tweede alinea 113.

Nr. 117	
Inzender:	LTO Noord Opsterland
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 4.4.6 (natuur)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

In de visie is in een hoofdstuk geschreven dat de groen-blauwe dooradering die nu 2% is moet uitbreiden naar 10%. Daar zijn wij als LTO Opsterland tegen: Wij zijn van mening dat er al genoeg natuur is in Opsterland, nu ongeveer een derde van het oppervlak van onze gemeente. De laatste 20 jaar is er ongeveer 800 Ha natuur bij gekomen. Het zou verstandig zijn van de provincie om de natuuropgave die langs het koningsdiep ligt niet uit te voeren. Door het wegvallen van de derogatie hebben boeren meer grond nodig.

Antwoord

Groenblauwe dooradering is een opgave die in het kader van Nationaal Programma Landelijk Gebied is gesteld en waar het FPLG invulling aan zal gaan geven. In hoofdstuk 4.3 Rijksbeleidslijn WaBoS wordt aangegeven dat volgens de WaBoS-lijn 10% groenblauwe dooradering nodig is. In deze visie is de Rijksbeleidslijn WaBoS verwerkt. De groenblauwe dooradering gaat niet over natuurgebieden, maar over ruimte voor biodiversiteit in het

landelijk gebied en verbinding tussen verschillende gebieden waar mogelijkheden liggen voor combinatie van opgaven waaronder waterberging, KRW en water vasthouden.

Nr. 118	
Inzender:	Vereniging De Princenhof
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 4.4.7 (recreatie)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja, de regel "Op dit moment wordt gewerkt aan...." is achterhaald, want de visie is er al. Wij zullen dit aanpassen.

Reactie

Op pagina 60 wordt een gebruikvisie Waterrecreatie aangekondigd. Graag zijn wij hier in het voortraject bij betrokken.

Antwoord

De Gebruikvisie Waterrecreatie Fryslân 2050, is op 28 maart jl. door Gedeputeerde Staten van Fryslân vastgesteld. Aan dit traject hebben ruim 80 betrokken partijen, variërend van medeoverheden, belangen- en brancheorganisaties tot ondernemers, geparticipeerd. De resultaten; de visie en de onderliggende atlas, zijn te vinden en downloaden op www.Fryslân.frl/watersport. Het komende jaar zullen er regionale sessies worden georganiseerd om met de visie aan de slag te gaan en waar nodig te verbeteren, waarvoor u zich kunt aanmelden via team Gastvrij Fryslân 2028.

Nr. 119	
Inzender:	Gemeente Weststellingwerf
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 4.4.7 (recreatie)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

In de visie wordt een aantal maal aangegeven om (water)recreatie te combineren met verbetering biodiversiteit en aanleg van natuurvriendelijke oevers. Dit vinden wij positief, maar bedoelt u hiermee ook het gebruik van (water)vaartuigen.

Antwoord

In de basis bedoelen we recreatie in de breedte van het woord, dus ook vaartuigen. Al zal bij de inrichting van gebieden altijd kritisch gekeken moeten worden welke type vaartuigen wenselijk zijn, of en hoe het past binnen het vaarwegenbeleid in Fryslân, welke randvoorwaarden nodig zijn (zoals vaardiepte) en hoe dat of hoe dat niet in te passen is met de combinatie met natuur.

Nr. 120	
Inzender:	Vereniging De Princenhof
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 4.4.7 (recreatie)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Opvallend is dat De Alde Feanen als belangrijk onderdeel in het hart van het veengebied in lage midden slechts een keer, op pagina 19, in de visie staat vermeld. Belangrijk wegens het belang als kwetsbaar (reeds nat!) veengebied, nationaal park en de grote aantrekkingskracht voor toerisme en recreatie. Wij verzoeken dan ook daar meer specifiek aandacht aan te besteden.

Antwoord

Wij benoemen in de visie geen natuurgebieden bij naam, en hebben ervoor gekozen om natuur in algemene zin te benoemen daar het ook een visie voor een groot gebied betreft. Wij zullen de Alde Feanen dus niet apart gaan benoemen in de visie. Daarbij zien wij recreatie nu en in de toekomst als een belangrijke gebruiksfunctie van het water en bodemsysteem. Aan het ruimtelijke gebruik besteden wij aandacht in Hoofdstuk 4. In hoofdstuk 4.4.7 beschrijven wij het belang van (Water)recreatie en de raakvlakken met het toekomstige water- en bodemsysteem. Wij hechten groot belang aan de bijdragen en inspanning van onze gebiedspartners voor het bewerkstelligen van de visie.

7. Zienswijzen met betrekking tot Hoofdstuk 5 (121 t/m 154)

Nr. 121	
Inzender:	Individuele reactie 1
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 5.1 (FLPG)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja, wij voegen in hoofdstuk 1 en de management samenvatting een duidelijkere paragraaf over samenwerkingskader in.

Reactie

Op blz. 61 schrijft u over de realisering:

“Om dat in praktijk te brengen is nadere, integrale afweging en concretisering nodig op basis van inbreng, benodigde (financiële) middelen en bijdragen van alle betrokkenen. Deze concretisering wordt vervolgens verankerd in beleid en regelgeving, investeringsprogramma's, beheerprogramma's, particuliere initiatieven /investeringen enzovoort”

Het uitzetten van een koers op lange termijn herbergt het gevaar in zich van eerst eindeloos en oeverloos overleg met alle partijen en uitstellen van veranderingen. Het realiseren van de koers en het toekomstbeeld vergt m.i. meer dan vaststelling van de principes. Het is zinvol om duidelijke tussentijdse doelen vast te stellen met concrete stappen per sector en per gebied. Dat maakt de uitwerking in deelgebieden via de gebiedsprocessen met alle betrokkenen (burgers, bedrijven en andere overheden) alleen maar makkelijker en sneller. Geef dus als Provincie en Wetterskip ook duidelijke kaders en tussentijdse doelen per gebied en sector.

Antwoord

Bedankt voor uw oproep. Provincie en Wetterskip Fryslân zijn reeds bezig met het in gang zetten van de realisatie. Zoals beschreven in hoofdstuk 5.4: "Zonder samenwerken aan het vormgeven en uitvoeren van de koersverandering komt deze niet tot stand." ... "De NOVEX/ de POVI, het Fries programma landelijk gebied, met als onderdeel daarvan de gebiedsgerichte aanpak, zijn daarvoor de belangrijkste samenwerkingskaders." Daarom zetten we ook in op het borgen van de ambities in het beleid.

De tussentijdse doelen en duidelijke kaders zijn- en komen er. De provincie Fryslân gaat de Provinciale Omgevingsvisie (POVI) namelijk actualiseren. De ontwerpvisie FK2050 vormt daarvoor een belangrijke bouwsteen. Op basis van de visie zal de bestaande POVI worden herijkt, en waar nodig aangepast. (Aangescherpte) doelen en kaders zullen hierin landen. Conform beleid zal de POVI doorwerking vinden naar de Gemeentelijke Omgevingsvisies (GOVI) waarmee het principe 'Water en Bodem Sturend' ook een integrale doorwerking krijgt in de regionale overheidslagen.

FK2050 betreft een onderbouwde visie op een klimaatbestendig Fryslân op de langere termijn, inclusief aangrijpingspunten om daar stapsgewijs naar toe te werken via zogenaamde adaptatiepaden. FK2050 is ook belangrijke input voor het Fries Programma Landelijk Gebied en de daaraan verbonden Gebiedsgerichte Aanpak. Om dit nog wat te verduidelijken in onze visie voegen we in hoofdstuk 1 en de management samenvatting een duidelijkere paragraaf over samenwerkingskader in.

Nr. 122	
Inzender:	Gemeente Súdwest-Fryslân
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 5.1 (FLPG)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja, wij voegen in hoofdstuk 1 en de management samenvatting een duidelijkere paragraaf over samenwerkingskader in.

Reactie

Het is nodig om met alle betrokken partners samen voldoende grip te krijgen op het tijdspad om doelen en werkwijzen op elkaar af te stemmen. Wij vragen u een beter inzicht te geven in de wijze waarop en de termijn waarbinnen de visie kan worden doorvertaald naar verdere beleidsmatige kaders en uitvoering. En vooral hoe dit zich verhoudt tot de gewenste gebiedsgerichte aanpak en betrokkenheid van gebiedspartners. In het op te leveren FPLG document (Fries Gebiedsprogramma, 1 juli 2023) verwachten wij hierop een antwoord.

Antwoord

Bedankt voor uw oproep. FK2050 betreft een onderbouwde visie op een klimaatbestendig Fryslân op de langere termijn, inclusief aangrijpingspunten om daar stapsgewijs naar toe te werken via zgn. adaptatiepaden. FK2050 is ook belangrijke input voor het Fries Programma Landelijk Gebied en de daaraan verbonden Gebiedsgerichte Aanpak. Het is inderdaad van belang om per deelgebied duidelijkheid te krijgen over het pad dat belopen gaat worden om hier te komen. Deze is echter nog niet voorhanden; beleidsmatige kaders en uitvoering zullen ontstaan uit de gebiedsprocessen en uitgewerkt worden in het Fries Programma Landelijk Gebied. Dit is een proces dat zorgvuldig en samen met gebiedspartners zal gebeuren.

Nr. 123	
Inzender:	Gemeente Súdwest-Fryslân
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 5.1 (FLPG)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Ondersteunend aan de gebiedsprocessen is het van groot belang dat er een goed functionerend instrumentarium beschikbaar is: de Arkbak. Wij ervaren in de eerste gebiedsprocessen (in Súdwest-Fryslân bijv. in het gebied Idzegea) dat die Arkbak nog onvoldoende functioneert om als werkend instrument in te zetten bij gebiedsaanpassingen (bijv. het ontbreken van een goed werkende grondbank). Hetzelfde geldt voor vraagstukken die samenhangen met andere Arkbak-onderdelen zoals bijv. de manier waarop wij met bepaalde landbouw opgaven willen omgaan binnen de gebiedscontext (bijv. monomestvergistings, alternatieve teelten, enz.). Wij willen u aansporen om binnen het FPLG meer nadruk op de realisatie van deze Arkbak te leggen.

Antwoord

Zie antwoord nr. 122.

In aanvulling: we onderkennen en onderschrijven het belang van een goed functionerende Arkbak voor het gebiedsgericht werken. Dat zal ook nodig zijn en blijven voor een integrale en dus ook klimaatbestendige herinrichting van bepaalde gebieden in Fryslân.

Nr. 124	
Inzender:	Gemeente Súdwest-Fryslân
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 5.1 (FLPG)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

De vraag is op welke manier wij in de uitvoer van de visie een aanpak kunnen vormgeven waarbij andere gebiedswaarden (economische- of sociaal-culturele opgaven met vraagstukken rond bijv. wonen en energie) direct worden meegekoppeld. Fungeert de visie, die volop inzet op het principe van sturing op water en bodem, niet op voorhand te veel als blauwdruk?

Antwoord

De visie is geen blauwdruk voor Fryslân in 2050 en daarna; hij is bedoeld om te laten zien wat het betekent als de natuurlijke water- en bodemsysteem sturend zijn in het toekomstige water- en bodembeheer en de doorwerking daarvan in ruimtelijke beslissingen. Voor het vervolg zie antwoord nr. 122.

In aanvulling: FK2050 vormt daarmee belangrijke input voor het Fries Programma Landelijk Gebied, de herijking van de POVI, en de ruimtelijke puzzel die gelegd moet worden in het kader van de NOVEX. Het is met name in deze trajecten waar de door u genoemde gebiedswaarden en opgaven afgewogen worden. Ondanks het feit dat de ontwerpvisie FK2050 geen blauwdruk is, is het wél van belangrijk dat water en bodem als uitgangspunt genomen wordt in deze afweging.

Nr. 125	
Inzender:	Gemeente Súdwest-Fryslân
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 5.1 (FLPG)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja, wij voegen in hoofdstuk 1 en de management samenvatting een duidelijkere paragraaf over samenwerkingskader in.

Reactie

Binnen de Regio Deal Natuurinclusieve Landbouw Noord-Nederland is binnen Súdwest-Fryslân al ervaring opgedaan om opgaven binnen het kleiweidegebied te benoemen en verder te brengen (o.a. binnen de samenwerking Greidhoeke Plus). Wij willen het vervolg rond de visie "Fryslân Klimaatbestendig" vooral in samenhang zien met die al ingezette aanpak en deze verder uitbouwen als onderdeel van het FPLG uitvoeringsprogramma. Binnen die aanpak kunnen vraagstukken rond water, natuur/biodiversiteit en klimaat met gebiedspartners gestalte krijgen. Wij zien hier het belang om de lopende en nieuw op te starten gebiedsprojecten in verband te brengen met oplossingen rond de bijv. verziltingsproblematiek en de weidevogelopgaaft.

Antwoord

Op Rijksniveau is het programma Water en Bodem Sturend ondergebracht bij de Nationale Omgevingsvisie Extra (NOVEX), die uitwerking vindt in de gebiedsprocessen van het Nationaal Programma Landelijk Gebied. Op provinciaal niveau is er een soortgelijke samenhang. Concreet houdt dit in dat de water- en bodemambities in de ontwerpvisie FK2050 als onderlegger ingebracht zullen worden bij de gebiedsgerichte aanpak voor het Fries Programma Landelijk Gebied. Ook andere lopende processen en gebiedsprojecten zullen worden meegenomen in het FPLG.

Nr. 126	
Inzender:	Gemeenten NoardEast- Fryslân, Opsterland, De Fryske Marren en Dantumadiel
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 5.1 (FLPG)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Op 1 juli 2023 moeten provincies de eerste versies van hun gebiedsprogramma, waar Fryslân klimaatbestendig 2050 van uit maakt, klaar hebben. Wij maken ons naast het proces grote zorgen over de tijdsdruk, het wordt erg lastig om collega's, raden en inwoners hier voor 1 juli voldoende bij te betrekken. Bij ons rijst de vraag of wij niet als samenwerkende overheden een signaal af zouden moeten geven aan Den Haag.

Antwoord

We begrijpen uw zorgen en delen uw mening, dat het belangrijk is om als overheden hierin samen te blijven optrekken. Ook wij maken ons zorgen om zorgvuldigheid in relatie tot tijdsdruk. Dit signaal hebben provincie en Wetterskip ook al meermaals laten klinken. Voor de komende jaren blijft er echter nog ruim mogelijkheid om collega's, raden en inwoners te betrekken in de uitwerking van de plannen, dat geldt zowel voor FK2050 als voor het FPLG.

Voor het FPLG geldt dat het plan dat op 1 juli bij het rijk wordt ingeleverd, een ontwerpversie betreft dat bovendien geen gedetailleerd plan hoeft te zijn. In de periode na 1 juli, wordt er naast een formele inspraakmogelijkheid, middels een iteratief proces gewerkt aan het opstellen van de definitieve versie (planning vaststelling voorjaar 2024). Bovendien bestaat er in de gebiedsplannen ruimte voor verdere detaillering en uitwerking. In het FPLG zijn ook herijkmomenten voorzien, waarop doelen die nu in potlood zijn opgeschreven in de komende periode, bijvoorbeeld op basis van aanvullend onderzoek, worden herijkt en in pen worden opgeschreven. Het eerstvolgende moment is voorzien voor 2025.

Voor Fryslân klimaatbestendig geldt dat onze visie is opgesteld voor de periode 2050 en verder. Het plan bevat wel leidende principes en voorbeelden van maatregelen op de korte termijn (waar kan worden begonnen). Deze leidende principes moeten de komende periode gaan landen in beleidsontwikkelingstrajecten zoals de POVI en NOVEX, de nieuwe versies van de waterbeheerprogramma's en plannen, etc., maar zijn nu nog niet concreet in

programma's en regelgeving opgenomen. Met uitzondering van de al eerder vastgestelde plannen en programma's. Bij al deze processen worden stakeholders, waaronder inwoners en gemeenten, betrokken.

Nr. 127	
Inzender:	de Friese Milieu Federatie, It Fryske Gea, Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 5.1 (FLPG)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja, wij voegen in hoofdstuk 1 en de management samenvatting een duidelijkere paragraaf over samenwerkingskader in.

Reactie

Op blz. 61 tweede alinea staat omschreven dat op het moment dat de visie onderdeel wordt van het FPLG- en NOVEX-pakket - en in de gebiedsgerichte aanpak de visie wordt vertaald naar concrete doelen en maatregelen en met welke urgentie - dat dan pas een integrale afweging kan plaatsvinden. Wat gaat ervoor zorgen dat de visie gerealiseerd gaat worden als dit zo sterk afhangt van de uitwerking per afzonderlijk gebied(sproces)?

Antwoord

Zoals beschreven in hoofdstuk 5.1 is voor de provincie het Fries programma voor het landelijk gebied (FPLG) hét middel om 'bodem en water sturend' in de praktijk te brengen. Het is één van de structurerende hoofdsporen van het nationale en het provinciale programma voor het landelijk gebied. Daarin wordt volgens een gebiedsgerichte aanpak gewerkt, maar het is ook een taak van de overheden gezamenlijk om het doelbereik voor de provincie als geheel te blijven monitoren en te laten landen in het gebiedsprogramma. Daarom zetten we ook in op het borgen van de ambities in het beleid. Zo gaat de provincie Fryslân de een Provinciale Omgevingsvisie (POVI) actualiseren. De ontwerpvisie FK2050 vormt daarvoor een belangrijke bouwsteen. Op basis van de visie zal de bestaande verordening worden herijkt, en waar nodig aangepast. Conform beleid zal de POVI doorwerking vinden naar de Gemeentelijke Omgevingsvisies (GOVI) waarmee Water en Bodem Sturend integrale doorwerking krijgt in regionale overheidslagen. Om dit nog wat te verduidelijken in onze visie voegen we in hoofdstuk 1 en de management samenvatting een duidelijkere paragraaf over samenwerkingskader in.

Nr. 128	
Inzender:	Gemeente Súdwest-Fryslân
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 5.1 (MKBA)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

De kern van onze zienswijze is o.a. dat wij het belangrijk vinden dat er een goede inschatting van de sociaaleconomische impact van de visie plaatsvindt voor inwoners en bedrijven van onze gemeente. Binnen het Fries Programma Landelijk Gebied (FPLG) is al gewezen op het belang van een sociaaleconomische impactanalyse, ook in samenhang met de Friese aanpak rond de Nationale Omgevingsvisie Extra (NOVEX). Als onderdeel hiervan is het van belang ook meer grip te krijgen op de ontwikkeling van een toekomstbestendige landbouwsector, die op basis van passende verdienmodellen zich kan door ontwikkelen naar een meer natuur inclusieve, klimaatadaptieve en circulaire bedrijfsvoering (als onderdeel van een bredere duurzame agrofoodketen). Ook de impact van de betaalbaarheid van waterbeheer op langere termijn speelt hierbij een rol.

Antwoord

Zoals staat toegelicht in Hoofdstuk 5.1 van de visie is er voor de toekomstvisie geen maatschappelijke kosten-batenanalyse opgesteld. Op het moment dat de visie onderdeel wordt van het FPLG-en NOVEX-pakket, en in de gebiedsgerichte aanpak de visie wordt vertaald naar concrete doelen en maatregelen, kan een integrale afweging plaatsvinden.

Wij zijn het met u eens. Zoals u aangeeft wordt dit traject nadrukkelijk opgepakt in het kader van het FPLG en de NOVEX. Tevens lopen er diverse onderzoekstrajecten die zich op de door u gestelde vragen richten, waaronder

de kennisagenda onder het FPLG, 'Laag Nederland 2050', en diverse innovatiesporen onder o.a. het Veenweideprogramma.

Nr. 129	
Inzender:	Stichting Farmers Defence Force
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 5.1 (MKBA)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Wanneer kunnen we de sociaaleconomische effectrapportage van deze ontwerp-visie tegemoet zien? Of is deze er niet en worden er (utopische) plannen gemaakt waar de ingelanden later de rekening van krijgen?

Antwoord

Zie de eerste alinea van het antwoord op reactie nr. 128.

Nr. 130	
Inzender:	Stichting Farmers Defence Force
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 5.1 (MKBA)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

We verzoeken u als bestuurders deze ontwerp-visie te zodanig te herzien dat er een maatschappelijk sociaaleconomisch haalbaar en betaalbaar document ontstaat wat Friesland kan helpen naar de toekomst, want wie zijn boeren niet eert, heeft van het verleden niets geleerd. Graag uw reactie op dit verzoek.

Antwoord

Zie de eerste alinea van het antwoord op reactie nr. 128.

Nr. 131	
Inzender:	Friese gemeenten
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Achtergronddocument
Leidt tot wijziging in FK2050:	nee

Reactie

We verzoeken u inzicht te geven in de kosten en baten van het continueren van de huidige situatie versus de kosten en baten van een toekomstbestendig water- en bodemsysteem.

Antwoord

Zoals staat toegelicht in Hoofdstuk 5.1 van de visie is er voor de toekomstvisie geen maatschappelijke kosten-batenanalyse opgesteld. Op het moment dat de visie onderdeel wordt van het FPLG-en NOVEX-pakket, en in de gebiedsgerichte aanpak de visie wordt vertaald naar concrete doelen en maatregelen, kan een integrale afweging plaatsvinden, inclusief een kosten – baten analyse. Wetterskip Fryslân heeft recent wel de kosten van het huidige waterbeheer in beeld gebracht en wat dat betekent voor de toekomst. Daaruit blijkt dat de kosten voor het waterbeheer in de toekomst sterk zullen toenemen, als we geen veranderingen doorvoeren. In de Kaderbrief 2023-2027 (link: [kaderbrief-2023-2027.pdf \(weterskipfryslan.nl\)](#)) wordt hier duiding aan gegeven en zijn de toenemende kosten voor wat betreft assets (kunstwerken als stuwen en gemalen) al meegenomen.

Nr. 132	
Inzender:	Gemeente Súdwest-Fryslân
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 5.1 (POVI)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

De Omgevingsverordening van de provincie Fryslân wordt aangepast om klimaatrobuust te borgen. Graag zijn wij hierbij betrokken.

Antwoord

Bedankt voor uw betrokkenheid. De maatregelen en ingrepen die binnen dit programma – en vooral straks in de uitvoering – worden geformuleerd zullen vaak ruimtelijk en planologisch geregeld moeten worden. We gaan daarbij uit van de situatie vanaf 1 januari 2024, als de nieuwe Omgevingswet in werking treedt. De provincie Fryslân gaat de een Provinciale Omgevingsvisie (POVI) actualiseren. De visie FK2050 vormt daarvoor een belangrijke bouwsteen. Op basis van de visie zal de bestaande verordening worden herijkt, en waar nodig aangepast. Vanuit de samenwerking tussen overheden zal u tegen die tijd worden betrokken.

Nr. 133	
Inzender:	Gemeente Heerenveen
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 5.1 (POVI)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Bent u van mening dat de verandering naar een klimaatbestendig Fries watersysteem alleen tot stand kan komen en kan functioneren wanneer alle deelgebieden en actoren hierin hun bijdragen/inspanningen leveren en instemmen met de visie? Hoe denkt u samen met de provincie invulling te geven aan de uitrol van de visie en opgaven voor ons als overheden en het functioneren hierin als één overheid en de juridische en de financiële consequenties hiervan?

Antwoord

Wij hechten groot belang aan de bijdragen en inspanning van onze gebiedspartners voor het bewerkstelligen van de visie. Wij zetten in op samenwerking en afstemming met overheden onderling om te kunnen functioneren als één overheid. Provincie Fryslân gaat de Provinciale Omgevingsvisie (POVI) actualiseren. De ontwerpvisie FK2050 vormt daarvoor een belangrijke bouwsteen. Op basis van de visie zal de bestaande verordening worden herijkt, en waar nodig aangepast. Conform beleid zal de POVI doorwerking vinden naar de Gemeentelijke Omgevingsvisies (GOVI) waarmee Water en Bodem Sturend integrale doorwerking krijgt in regionale overheidslagen.

Nr. 134	
Inzender:	De stuurgroep* landbouw van het veenweideprogramma, ondersteund door 21 particulieren uit veenweidegebied
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 5.2
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Het is bijzonder te lezen dat er op geen enkele wijze in de visie wordt stilgestaan bij de eigen werkwijze en beleid van het Wetterskip als beheerder van het systeem. Waar is het zogenaamde 'laaghangend fruit' in deze?

Antwoord

De visie is bedoeld om te laten zien wat het betekent als de natuurlijke water- en bodemsystemen sturend zijn in het toekomstige water- en bodembeheer en de doorwerking daarvan in ruimtelijke beslissingen. Het is een stip op de horizon die handvatten geeft bij het leggen van bijvoorbeeld de ruimtelijke puzzel in het kader van de NOVEX, FPLG en de gebiedsprocessen waar we de komende jaren in Fryslân voor staan. De visie wordt na vaststelling onderdeel van de beleidscyclus van het Wetterskip, dat betekent dat we onze eigen werkwijze en beleid en beheer gaan aanpassen. Toch gaan we ook op korte termijn al aan de slag om het watersysteem meer klimaatbestendig te maken. Laaghangend fruit is bijvoorbeeld het zoveel mogelijk vasthouden van water. Dat doen we al door in het voorjaar, in overleg met grondeigenaren, de peilen zo hoog mogelijk te houden en het openstellen van een subsidieregeling waterconservering. Ander voorbeeld is het uitbreiden van de boezem of het realiseren van berging voor natte perioden.

Nr. 135	
Inzender:	Friese gemeenten
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 5.3 (uitvoering)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Hoe borgen we met de huidige krappe arbeidsmarkt de uitwerking en uitvoering van de visie? Hoe gaat u dat organiseren? Wij maken ons daar zorgen over te meer daar de uitwerking ook extra capaciteit van gemeenten zal vragen.

Antwoord

Wij delen deze zorgen met u. Het toekomstbestendig maken van het water- en bodemsysteem vereist inspanning en intensieve samenwerking van de gezamenlijke overheden. Samen moeten we inzetten op prioritering en het maken van keuzes over wat eerst en wat later uitwerking kan krijgen.

Nr. 136	
Inzender:	Friese gemeenten
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 5.4 (brede governance)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Het Friese water- en bodemsysteem staat niet op zichzelf maar is provincie overstijgend. Graag horen we hoe de afstemming met Drenthe, Groningen, Overijssel en Noordoostpolder geborgd is.

Antwoord

Afstemming met de aangrenzende gebieden vindt op verschillende niveaus plaats, in bestaande regionale en landelijke overlegstructuren. Op regionaal niveau vindt afstemming plaats over het waterbeheer in gemeente Westerkwartier, de hoge zandgronden en het Lauwersmeergebied, met daaraan gekoppeld het beleid van het Friese boezemstelsel. Op de schaal van Noord-Nederland vindt afstemming plaats op gebied van waterveiligheid, ruimtelijke adaptatie, verzilting- en verdrogingsbestrijding, o.a. in de verschillende Deltaprogramma's. Flevoland treffen wij in overleg over het waterbeheer van het IJsselmeer en de natuurgebieden op deze grens. Met Overijssel en Noordoostpolder vindt afstemming plaats in het Interprovinciaal Overleg en bij de Unie van Waterschappen.

Nr. 137	
Inzender:	Friese gemeenten

Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 5.4 (brede governance)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

De route naar verandering in het waterbeheer en het principe van water en bodem sturend vragen om afstemming in de samenwerking. De grote vraag is hoe de visie "Fryslân Klimaatbestendig 2050+" in de gebiedsgerichte aanpak integraal geborgd wordt en hoe we als overheden hierin samen optrekken. Wij vragen u dan ook afstemming in samenwerking met de Friese gemeenten vorm te geven en ons actief en vroegtijdig te betrekken bij de hierin nog te doorlopen processtappen.

Antwoord

Dat zullen we doen. De ontwerpvisie FK2050 is ingestoken als een eerste stap; een stip op de horizon. De uitwerking hiervan richting die stip gebeurt in samenspraak met gebiedspartners en andere overheden. Een integrale afstemming met de gemeenten staat hoog op onze prioriteitenlijst tijdens de nadere uitwerking van de principes en ambities. We gebruiken hiervoor natuurlijk ook het bestaande PBOW.

Nr. 138	
Inzender:	LTO Noord ondersteund door 5 particulieren
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 5.4 (Brede samenwerking, participatie, governance)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja, we verduidelijken in de visie de bestaande afspraken van het Veenweideprogramma. In Hoofdstuk 5.4 passen we de tekst aan: Hierbij geldt dat koersverandering nu nodig is, maar dat niet alles in één keer hoeft. Zo respecteren wij de bestaande afspraken in het Veenweideprogramma. Er is tijd om aanpassing aan de toekomstige omstandigheden voor te bereiden en uit te voeren en daarin nieuwe inzichten en oplossingen te verwerken. Dat geldt ook voor de herijking van het Veenweideprogramma. Ook in hoofdstuk 4 zullen we een korte verwijzing naar de bestaande afspraken maken.

Reactie

Er zijn reeds afspraken gemaakt met partijen in het veenweidegebied (veenweideprogramma). Het lijkt ons goed om deze afspraken vanuit Provincie Fryslân en Wetterskip Fryslân na te komen zodat de sector kan werken aan een duurzame toekomst.

Antwoord

Als overheden hechten wij grote waarde aan de bestaande samenwerkingen in het veenweidegebied en de afspraken die zijn gemaakt in het Veenweideprogramma. Samen: provincie Fryslân, Wetterskip Fryslân, de gemeenten en stakeholders zetten we dit programma voort. Gezien de analyses van ons watersysteem en klimaatverandering zoals opgenomen in de ontwerpvisie FK2050 is het wel noodzakelijk bij iedere stap de check te doen op "geen spijt". Dit is nodig om te voorkomen dat we desinvesteringen doen of keuzes op de korte termijn maken die benodigde ontwikkelingen voor de langere termijn belemmeren. Deze visie FK2050 vormt de richting die we bij de herijking van het veenweideprogramma zullen gebruiken.

Op basis van uw reactie verwerken wij de volgende aanpassing aan de visie:

5.4... Hierbij geldt dat koersverandering nu nodig is, maar dat niet alles in één keer hoeft. Zo respecteren wij de bestaande afspraken in het Veenweideprogramma. Er is tijd om aanpassing aan de toekomstige omstandigheden voor te bereiden en uit te voeren en daarin nieuwe inzichten en oplossingen te verwerken. Dat geldt ook voor de herijking van het Veenweideprogramma.

Nr. 139	
Inzender:	Stichting Farmers Defence Force

Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 5.4 (Brede samenwerking, participatie, governance)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja, we verduidelijken in de visie de bestaande afspraken van het Veenweideprogramma. In Hoofdstuk 5.4 passen we de tekst aan: Hierbij geldt dat koersverandering nu nodig is, maar dat niet alles in één keer hoeft. Zo respecteren wij de bestaande afspraken in het Veenweideprogramma. Er is tijd om aanpassing aan de toekomstige omstandigheden voor te bereiden en uit te voeren en daarin nieuwe inzichten en oplossingen te verwerken. Dat geldt ook voor de herijking van het Veenweideprogramma. Ook in hoofdstuk 4 zullen we een korte verwijzing naar de bestaande afspraken maken.

Reactie

Is het Wetterskip samen met de provincie bereid zich te houden aan de gemaakte afspraken rondom bijv. het Veenweideprogramma?

Antwoord

Zie het antwoord op reactie nummer 138.

Nr. 140	
Inzender:	Gemeente Súdwest-Fryslân
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 5.4 (Brede samenwerking, participatie, governance)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja, we verduidelijken in de visie de bestaande afspraken van het Veenweideprogramma. In Hoofdstuk 5.4 passen we de tekst aan: Hierbij geldt dat koersverandering nu nodig is, maar dat niet alles in één keer hoeft. Zo respecteren wij de bestaande afspraken in het Veenweideprogramma. Er is tijd om aanpassing aan de toekomstige omstandigheden voor te bereiden en uit te voeren en daarin nieuwe inzichten en oplossingen te verwerken. Dat geldt ook voor de herijking van het Veenweideprogramma. Ook in hoofdstuk 4 zullen we een korte verwijzing naar de bestaande afspraken maken.

Reactie

Vanuit de visie "Fryslân Klimaatbestendig 2050+" worden aanvullende ambities benoemd, die op onderdelen een aanscherping van het veenweideprogramma aannemelijk maken. De consequenties zijn echter nog onvoldoende scherp integraal doordacht. Gelijktijdig is er nog onduidelijkheid in de samenhang met andere opgaven, o.a. ondergebracht binnen het FPLG. Hierdoor kunnen de nu al lopende gebiedsprocessen, zoals binnen Súdwest-Fryslân in het gebied Idzegea, vastlopen, juist nu hier qua doorontwikkeling een versnelling nodig zou moeten zijn. Wij vinden een dergelijk oponthoud ongewenst en ongepast. Wij willen binnen de interbestuurlijke afstemming juist tot een zorgvuldige stroomlijning van processen komen. Aan de al actieve gebieds- commissies moet een voldoende comfort worden geboden om de voortgang te faciliteren en te bevorderen.

Antwoord

Zie het antwoord op reactienummer 138.

Nr. 141	
Inzender:	de gebiedscommissie Beekdal Linde
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 5.4 (Brede samenwerking, participatie, governance)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja, wij voegen in hoofdstuk 1 en de management samenvatting een duidelijkere paragraaf over samenwerkingskader in.

Reactie

Het verzoek is de informatievoorziening naar de streek te intensiveren. De suggestie van de GC is om de visie voor de streek in enkele a4'tjes samen te vatten. Verzoek is om de GC in de toekomst beter op de hoogte te houden van de ontwikkelingen in het gebied (ook met betrekking tot de FPLG-processen).

Antwoord

Bedankt voor deze suggestie. In onze visie staat reeds een management samenvatting opgenomen die in 9 pagina's op hoofdlijnen de opgave, de visie en de nadere ruimtelijke doorwerking van de visie beschrijft en in beelden laat zien. Daarnaast hebben we middels hoofdstuktitels de lezers zo goed als mogelijk geholpen de relevante stukken tekst te kunnen vinden in het omvangrijke documenten. Deze stukken – en andere belangrijke informatie – blijft u kunnen vinden op de website 'www.fryslan.fr/fryslan-klimaatbestendig'. Conform het beschreven partnerschap blijven we graag met uw gebiedscommissie in gesprek om samen invulling te geven aan de ambities op zowel de korte als lange termijn. Om deze urgentie nog wat te verduidelijken in onze visie voegen we in hoofdstuk 1 en de management samenvatting een duidelijkere paragraaf over samenwerkingskader in.

Nr. 142	
Inzender:	Friese gemeenten
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 5.4 (Brede samenwerking, participatie, governance)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Wij vragen u om in alle gebiedsprocessen de visie "Fryslân Klimaatbestendig 2050+" te bespreken. Onze verwachting is dat in de integrale gebiedsgerichte aanpak gezamenlijk stap voor stap wordt gewerkt aan het realiseren van de visie. Vanwege de lange termijnvisie ligt een cyclus van monitoring, evaluatie en eventuele bijsturing voor de hand. Wij verzoeken u onze aanname te bevestigen.

Antwoord

Dat klopt. In de gebiedsgerichte aanpak die onderdeel is van het Fries Programma Landelijk Gebied wordt de ontwerpvisie FK2050 als onderlegger gebruikt. De cyclus van monitoring, evaluatie en bijsturing vindt in integrale samenhang plaats met het FPLG en het actualiseren van de nieuwe Provinciale Omgevingsvisie (POVI).

Nr. 143	
Inzender:	Gemeente Súdwest-Fryslân
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 5.4 (Brede samenwerking, participatie, governance)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Wij vinden het van belang dat tussen de regio's (klei, veen, zand), en daarbinnen in de deelgebieden, de aanpak qua proces en besturing vergelijkbaar zijn terwijl ze inhoudelijk uiteraard verschillen van aard. Dit maakt een lerend proces tussen gebiedsprocessen in verschillende regio's mogelijk. Hierdoor kan ook een ondersteunend instrumentarium zo generiek mogelijk worden ontwikkeld. Ook helpt het om besluitvormingsprocessen zo helder mogelijk te houden en schaars beschikbare capaciteit efficiënter in te zetten.

Antwoord

De aanpak in de deelgebieden zal inderdaad vergelijkbaar zijn en het onderscheid tussen deelgebieden is voornamelijk bedoeld om de inhoudelijke verschillen te waarborgen. Qua organisatie is deze onderverdeling er niet; wij werken nog steeds vanuit de één overheidsgedachte en benutten de bestaande gremia zoals het PBOW om kennis en ervaringen uit te wisselen.

Nr. 144	
Inzender:	de gebiedscommissie Beekdal Linde
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 5.4 (Brede samenwerking, participatie, governance)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

De GC vraagt zich af in hoeverre de visie 'raakt' aan de bestaande opdracht van beekdal Linde. We verzoeken de opstellers van de visie om deze relatie beter te duiden. De gebiedscommissie is al een eind op streek met haar bestaande opdracht. Als je dit naast de visie legt, wat zou er dan extra moeten/kunnen gebeuren? Schatten Provincie Fryslân en Wetterskip Fryslân in dat deze visie ook effect heeft op de scope/opdracht van de gebiedscommissie?

Antwoord

De bestaande opdracht van beekdal Linde is een mooi voorbeeld van hoe de beekdalen van Fryslân klimaatbestendig kunnen worden. Leggen we de bestaande opdracht naast de visie dan ligt er bijvoorbeeld nog een uitdaging op de flanken van het beekdal van de Linde: hoe kunnen we daar meer water vasthouden? Dit zou een uitbreiding of andere scope van de bestaande opdracht zijn. Provincie en Wetterskip Fryslân gaan graag in gesprek met de GC om te kijken wat mogelijk is.

Nr. 145	
Inzender:	Gemeente Weststellingwerf
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 5.4 (Brede samenwerking, participatie, governance)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja, wij voegen in hoofdstuk 1 en de management samenvatting een duidelijkere paragraaf over samenwerkingskader in.

Reactie

U schrijft de visie is geen blauwdruk voor 2050, maar een urgente oproep. De visie kan grote gevolgen hebben voor stakeholders, maar deze gevolgen worden niet in de visie beschreven maar komen tijdens gebiedsprocessen aan de orde. Wij worden graag tijdig betrokken om onze gebiedskennis in te brengen.

Antwoord

Hartelijk dank voor uw oproep om betrokken te blijven en gebiedskennis in te brengen. Wij maken daar graag gebruik van en zullen u uitnodigen in het vervolg. De provincie heeft de regie bij het FPLG en zal initiatief nemen tot overleg. Om dit extra te benadrukken in de visie voegen wij in hoofdstuk 1 en de management samenvatting een duidelijkere paragraaf over het samenwerkingskader in.

Nr. 146	
Inzender:	Gemeente Weststellingwerf
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 5.4 (Brede samenwerking, participatie, governance)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

De uitvoering van de visie mag niet ten koste gaan van lopende processen. Wij vragen u om te bevestigingen dat bijvoorbeeld de funderingsaanpak in het veenweidegebied gewoon doorloopt.

Antwoord

Het is niet de bedoeling dat de visie lopende processen frustreert. In tegendeel: idealiter vinden huidige en toekomstige gebiedsprocessen aansluiting onderling, en aansluiting met de in de huidige visie beschreven principes en ambities. De ontwerpvisie FK2050 is erop gericht om de opgaven vanuit water en bodem uiteen te zetten en de benodigde maatregelen te agenderen, met daarbij de oproep aan gebiedspartners om zich hierbij aan te sluiten. Dat geldt ook voor de funderingsaanpak in veenweiden. De provincie heeft de regie bij het FPLG en zal initiatief nemen tot overleg over een gebiedsgerichte aanpak.

Nr. 147	
Inzender:	Gemeenten NoardEast- Fryslân, Opsterland, De Fryske Marren en Dantumadiel
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 5.4 (Brede samenwerking, participatie, governance)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Met de NOVEX en het FPLG, waar water en bodem sturend een onderdeel van is, wil het rijk meer een regierol pakken met de provincie als uitvoerder. De taak aan provincies is om met een integraal antwoord te komen. Een dergelijk integraal antwoord lijkt ons ver weg en het gevaar dreigt dat losse elementen, zoals deze visie Fryslân Klimaatbestendig 2050+, buiten deze integrale afweging een eigen leven gaan leiden en zorgvuldig doorlopen gebiedsprocessen zoals het veenweidegebied gaan doorkruisen en verstoren

Antwoord

Zie het antwoord op reactie nr. 146.

Nr. 148	
Inzender:	Gemeente Opsterland
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 5.4 (Brede samenwerking, participatie, governance)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

In Opsterland ligt beekdal Koningsdiep waar al een gebiedsproces speelt. Daarnaast loopt het veenweideprogramma waarbinnen uitgangspunten zijn afgesproken. Uw gebiedsvisie kan mogelijk van invloed zijn op deze processen, al dan niet voor vertraging zorgen. Wij vragen u om voor vaststelling aan de betrokken partijen te laten weten wat de consequenties zijn voor het gebiedsproces. Wij verwachten initiatief van de provincie voor overleg met betrokkenen.

Antwoord

Zie het antwoord op reactie nummer 146.

Nr. 149	
Inzender:	De stuurgroep* landbouw van het veenweideprogramma, ondersteund door 21 particulieren uit veenweidegebied
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 5.4 (Brede samenwerking, participatie, governance)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Het is voor ons onbegrijpelijk en ronduit stuitend dat overheden waarmee we samenwerken in het Veenweideprogramma deze ontwerp-visie lanceren zonder enige dialoog met de -vanuit het

veenweideprogramma- georganiseerde bestuurlijk overleg, programmateam, werkgroepen, klankbordgroepen en commissies, waar meer dan 120 boeren uit het veenweidegebied inbreng leveren en met u de schouders zetten onder het realiseren van de opgaven van het veenweideprogramma 2021-2030. Welke waarde kunnen wij / zij nog hechten aan de afspraken die de landbouw met u gemaakt heeft in het veenweideprogramma 2021-2030 zoals vastgesteld in mei 2021?

Antwoord

In september en oktober vorig jaar hebben wij een aantal gebiedsbijeenkomsten georganiseerd, waarvan 2 avonden in het Veengebied (6 en 10 oktober), waarbij de gehele Friese Mienskip welkom was. Er was een goede opkomst, ook van een groot aantal agrariërs bij de bijeenkomsten.

Als overheden hechten wij grote waarde aan de bestaande samenwerkingen in het veenweidegebied en de afspraken die zijn gemaakt in het Veenweideprogramma. Samen met de provincie Fryslân, de gemeenten en stakeholders zetten we dit programma voort. In het concept FPLG-gebiedsprogramma zetten we voor de komende 2 jaar juist in op een intensivering van de bestaande opgaven waaronder specifiek ook het Veenweideprogramma '21-'30. In het concept FPLG wordt de herijking van het Veenweideprogramma '21-'30 uitgesteld naar 2025. Dit betekent dat we wel alert moeten zijn dat er op de korte termijn geen maatregelen worden genomen die gewenste ontwikkelingen voor de langere termijn belemmeren.

Nr. 150	
Inzender:	Gemeente Weststellingwerf
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 5.4 (Brede samenwerking, participatie, governance)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Binnen gemeente Weststellingwerf lopen twee gebiedsprocessen met eigen doelstellingen, te weten Gebiedsproces beekdal Linde en Gebiedsproces Grootte Veenpolder. Graag horen wij hoe de visie en andere opgaven zoals water en bodem sturend invulling krijgen bij deze lopende processen, en of aanpassing van doelstelling en bezetting nodig is.

Antwoord

Of aanpassing van doelstelling en bezetting nodig is voor de genoemde gebiedsprocessen kunnen wij nu nog niet zeggen. Idealiter vinden huidige en toekomstige gebiedsprocessen aansluiting onderling, en aansluiting met de in de huidige visie beschreven principes en ambities. De ontwerpvisie FK2050 is erop gericht om de opgaven vanuit water en bodem uiteen te zetten en de benodigde maatregelen te agenderen, met daarbij de oproep aan gebiedspartners om zich hierbij aan te sluiten.

Nr. 151	
Inzender:	de gebiedscommissie Beekdal Linde
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 5.4 (Brede samenwerking, participatie, governance)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

De spanningen tussen overheid en inwoners en tussen landbouw en natuur lopen in onze streek hoog op. Help de GC in haar streven om de verbinding te behouden.

- Waar het gaat om verhogen van de grondwaterstand en het bergen van water: laat voorbeelden zien van wat dat praktisch voor natuur- en landbouwbelangen betekent.
- Wij hechten aan de mogelijkheid van zelfbeheer op het gebied van waterbeheer, dat geeft gebruikers het gevoel dat het hen niet alleen maar overkomt, maar dat ze ook zelf een rol hebben in het geheel, maak daar in de komende plannen ruimte voor.

Antwoord

Provincie en Wetterskip Fryslân helpen graag om de verbinding in de streek te behouden. Als het gaat om praktische voorbeelden, zijn die er voldoende. Zowel voor water vasthouden als voor zelfbeheer. We gaan graag in gesprek over hoe we dit samen kunnen oppakken.

Nr. 152	
Inzender:	Stichting Farmers Defence Force
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 5.4 (Brede samenwerking, participatie, governance)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Welke maatregelen denkt u te gaan nemen richting de terrein beherende organisaties (TBO's), opdat zij de hun toevertrouwde natuur zodanig gaan beheren dat in hun gebieden de biodiversiteit in de grond gaat toenemen? En dat zij een oplossing bieden voor de verontreiniging van het oppervlaktewater met ganzen nutriënten?

Antwoord

Wij zijn voornemens nauw samen te werken met de gebiedspartners, waaronder ook de terrein beherende organisaties, om de uitwerking van de geschetste visie te bewerkstelligen. Binnen deze samenwerking onderzoeken wij gezamenlijk waar bijvoorbeeld toename van biodiversiteit in de bodem gewenst en mogelijk is en hoe dat kan worden bewerkstelligd. Meer ruimte voor water en natuur maakt hier onderdeel van uit. Over het algemeen is de bijdrage van watervogels aan de nutriëntenbelasting van het oppervlaktewater vrij beperkt. Op specifieke locaties kan dit wel een knelpunt zijn. In bijvoorbeeld de Deelen zal bekeken moeten worden hoe omgegaan wordt met de N2000 doelen m.b.t. (water)vogels in relatie tot de waterkwaliteitsdoelen van de KRW. N2000 gebieden hebben een speciale status binnen de KRW als beschermde gebieden. Met betrekking tot de biodiversiteit binnen de door de TBO's beheerde gebieden dragen de TBO's de verantwoordelijkheid voor de biodiversiteit; men kan in alle redelijkheid aannemen dat die verantwoordelijkheid wordt opgepakt. De genoemde relatie tussen de natuurgebieden en de oppervlakte waterkwaliteit in de omgeving bestaat uit ganzen die overnachten in het natuurgebied en foerageren in de omliggende landbouwgronden en via hun fecaliën mogelijk invloed hebben op de waterkwaliteit. Voor dergelijke relaties heeft de provincie Fryslân separaat beleid uitgewerkt; dit valt niet onder de werking van een op klimaatbestendig gerichte uitwerking van water en bodem in Fryslân.

Nr. 153	
Inzender:	Gemeente Súdwest-Fryslân
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 5.4 (Partnerschap)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja, wij voegen in hoofdstuk 1 en de management samenvatting een duidelijkere paragraaf over samenwerkingskader in.

Reactie

Wij vinden het van groot belang dat binnen de gebiedsgerichte aanpak, op basis van de afgesproken beleidsmatige kaders, de inzet van de gebiedspartners nadrukkelijk centraal komt te staan. Het mag niet zo zijn dat bij de formele besluitvorming door de overheden de inzet vanuit de gebieden lichtzinnig terzijde wordt geschoven. Het gaat hierbij om solidariteit tussen gebieden, kracht, kennis en inspiratie benutten binnen de gebieden en het verleden aan de toekomst van het landschap verbinden.

Antwoord

Bedankt voor uw oproep. De inzet vanuit de gebieden en het inbrengen van lokale kennis is inderdaad belangrijk. Een breed participatietraject was mede daarom één van de pijlers onder de ontwerpvisie FK2050. In de visie zelf hebben we daarom partnerschap als één van de acht leidende principes benoemd. Onderdeel van het partnerschap is de optie geven tot reactie en wij zijn dan ook blij dat er vanuit de Friese Mienskip breed is gereageerd. In de nota van antwoord zullen wij iedere gemaakte opmerking beantwoorden, en waar nodig

passen wij de visie erop aan. De gebiedspartners worden vanzelfsprekend betrokken in het vervolg en in de gebiedsgerichte aanpak binnen het FPLG.

Nr. 154	
Inzender:	LTO Noord ondersteund door 5 particulieren
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 5.4 (Partnerschap)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Ja, wij voegen in hoofdstuk 1 en de management samenvatting een duidelijkere paragraaf over samenwerkingskader in.

Reactie

Het lijkt de landbouwsector goed om het beschreven partnerschap toe te passen en het plan aan te passen naar aanleiding van de vele opmerkingen die gemaakt zijn. LTO Noord schuift hierbij graag aan om de inbreng nader toe te lichten.

Antwoord

Zie antwoord nr.153.

In aanvulling: Wij waarderen de betrokkenheid van de landbouwsector op dit dossier en onderschrijven dan ook uw voorstel om het partnerschap toe te passen. LTO Noord wordt vanzelfsprekend betrokken in het vervolg.

8. Reacties op het Webinar van 28 maart 2023 (nr. 155 t/m 181)

Nr. 155	
Inzender:	Luisteraar webinar
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Geen hoofdstuk
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Interessante presentatie!

Antwoord

Bedankt!

Nr. 156	
Inzender:	Luisteraar webinar
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Geen hoofdstuk
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Je graaft een meer bij Holwerd en gebruikt die grond voor het veenweidegebied 😞

Antwoord

Geen reactie benodigd.

Nr. 157	
Inzender:	Luisteraar webinar
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Geen hoofdstuk
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

maar' 30/40 kijkers verbaasd mij wel....is het met een webcastlink terug te zien ook?

Antwoord

Tijdens het webinar hebben in totaal 680 mensen live meegekeken. Dat is exclusief het aantal 'terugkijkers'. Het webinar is terug te kijken via de website <https://www.Fryslân.frl/Fryslân-klimaatbestendig>

Nr. 158	
Inzender:	Luisteraar webinar
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Geen hoofdstuk
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Goed verhaal. Complimenten.

Antwoord

Bedankt!

Nr. 159	
Inzender:	Luisteraar webinar
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 1 (totstandkoming)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Vraag of watersport/-recreatie organisaties hebben deelgenomen aan participatie.

Antwoord

De uitnodigingen voor de webinar en gebiedsgesprekken zijn in de breedte verspreidt. Ook watersport/-recreatie organisaties hebben aan meerdere gesprekken deelgenomen.

Nr.160	
Inzender:	Luisteraar webinar
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 1 (totstandkoming)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Vraag of men bij bijeenkomsten zich bewust was van verandering landschap?

Antwoord

Tijdens de gebiedsbijeenkomsten werd samen met de aanwezigen nagedacht en geschetst op een grote kaart van de verschillende deelgebieden van Fryslân. Tijdens deze gebiedsgesprekken werd gepraat over de (gevolgen van) klimaatverandering en het Friese bodem en watersysteem richting 2050 en verder. Het (veranderende) Friese landschap is daarbij nadrukkelijk aan bod gekomen, evenals wat dit betekent voor de gebruiksfuncties in de gebieden.

Nr. 161	
Inzender:	Luisteraar webinar
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 1 (totstandkoming)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Vraag waarom het rapport nu komt, en niet 5 of 10 jaar geleden, of over 10 jaar.

Antwoord

Klimaatverandering is natuurlijk niet 'iets nieuws', al jaren merken we hier aantoonbaar de gevolgen van. De urgentie voor de klimaatverandering wordt echter steeds groter, en beginnen we in Nederland steeds meer te voelen. Voorbeelden zijn de droge zomers van 2018 en 2019 en de overstromingen in Limburg in 2021 - met o.a. grote sociaaleconomische gevolgen. Het onderwerp is te urgent om er nog 10 jaar mee te wachten, daarom schrijven we nu deze visie.

Nr. 162	
Inzender:	Luisteraar webinar
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 1 (totstandkoming)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Wêrom is dizze sesje net yn it Frysk?

Antwoord

It webinar is yn it Nederlânsk sadat it tagonklik is foar in breder publyk.
Het webinar is in het Nederlands zodat het toegankelijk is voor een breder publiek.

Nr. 163	
Inzender:	Luisteraar webinar
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 2.2 (zeespiegelstijging)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Volgens Deltares is er nog geen versnelde zeespiegelstijging waarneembaar. Dat doet niets af aan het toekomstige probleem, maar houdt het wel bij de feiten.

Antwoord

In tegendeel: Deltares publiceerde maart 2023 jl. dat er nu ook langs de Nederlandse kust de versnelling van de zeespiegelstijging te zien is. Voor meer informatie zie:

<https://www.deltares.nl/nieuws/stijging-zeespiegel-langs-nederlandse-kust-is-toegenomen>.

Nr. 164	
Inzender:	Luisteraar webinar
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 2.3 (diepe veenpolders)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Hoe hoog zou het waterpeil in de diepe veenpolders moeten zijn om voldoende tegendruk te creëren?

Antwoord

Zoals de ontwerpvisie al aangeeft: de mate van peilopzet en mogelijk inunderen van (delen van) de diepe veenpolders en effecten daarvan op gebruiksfuncties is nog onderwerp van nader onderzoek. Kortom: we weten op dit moment niet precies hoe hoog het waterpeil in de diepe veenpolders zou moeten zijn om voldoende tegendruk te creëren. Het onderliggende hydrologische principe is echter wel duidelijk: hoe hoger en omvangrijker de peilopzet; hoe meer tegendruk er gegeven wordt aan de kwelstromen vanuit de hoge zandgronden. Alleen maatregelen nemen in de diepe veenpolders is echter niet genoeg. Er zullen ook grootschalige maatregelen getroffen moeten worden in het veenweidegebied en op de zandgronden zelf om water beter en langer vast te houden.

Nr. 165	
Inzender:	Luisteraar webinar
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 2.3 (diepe veenpolders)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

"ik begrijp niet waarom diepe veenpolders water aantrekken? is dat niet gewoon zwaartekracht?
Hoe diep zijn die grondwaterstromen onder de oppervlakte?"

Antwoord

Hier liggen hydrologische principes aan ten grondslag. Oppervlaktewater stroomt van hoog naar laag; grondwater "stroomt" trager van hoge druk (vaak door hogere ligging) naar lagere druk (vaak als gevolg van lage ligging). Het feit dat diepe veenpolders veel kwelwater aantrekken heeft vooral te maken met de lage ligging van het maaiveld en de dunne veenlaag (moerige grond) of het geheel ontbreken van de veenlaag. De lage ligging is in de afgelopen eeuwen ontstaan als gevolg van het afgraven van het veen en later ook door de oxidatie van het veen. Veen heeft de eigenschap dat het water verticaal slecht doorlaat. Een veenlaag fungeert als "deksel op de

pan". Nu het veen weg is, kan het grondwater makkelijker omhoog komen, en wordt via drainage, sloten en via de gemalen snel naar zee afgevoerd. Kwelwater betreft schoon zoetwater. De waterhuishouding in de diepe veenpolders heeft een aanzuigende (drainerende) werking op de grondwaterstromen; zowel het grondwater onder de veenweidegebieden als het grondwater onder de zandgronden van Fryslân. De diepte van deze grondwaterstromen kan verschillen per gebied, gemiddeld gezien is dit 5 tot maximaal 200 meter diep.

Nr. 166	
Inzender:	Luisteraar webinar
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Visiekaart
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

wat is de visie

Antwoord

De visie staat beschreven in Hoofdstuk 3 van het rapport.

Nr. 167	
Inzender:	Luisteraar webinar
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.1.7 (circulariteit)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Vraag of wordt gekeken naar lokaal gebruik maaisel bermen voor inbrengen organische stof in de bodem?

Antwoord

Circulair gebruik van grondstoffen en materialen is als één van de acht leidende principes een belangrijke pijler voor deze visie Fryslân klimaatbestendig 2050+. De visie is bedoeld als denkrichting voor toekomstige plannen en beleid. Door het hoge abstractieniveau wordt er over de specifieke invulling hiervan geen uitspraak gedaan, maar de inzet is wel om voorbeelden van lokaal hergebruik (zoals het voorbeeld die u aandraagt) waar mogelijk te realiseren.

Nr. 168	
Inzender:	Luisteraar webinar
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.1.7 (circulariteit)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Zoet water vasthouden op percelen, zoals landbouw, is ook inzetten op meer organische stof in de bodem. Bijvoorbeeld circulair gebruik van lokaal geoogste bermen, wordt in de visie hier ook op ingezet?

Antwoord

Circulair gebruik van grondstoffen en materialen en bodemvitaliteit zijn als tweevan de acht leidende principes een belangrijke pijler voor deze visie Fryslân klimaatbestendig 2050+. De visie is bedoeld als denkrichting voor toekomstige plannen en beleid. Door het hoge abstractieniveau wordt er over de specifieke invulling hiervan geen uitspraak gedaan, maar de inzet is wel om voorbeelden van lokaal hergebruik (zoals het voorbeeld die u aandraagt) waar mogelijk te realiseren.

Nr. 169	
Inzender:	Luisteraar webinar

Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.2 (peilvakken)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Hallo, het Wetterskip zet in op grote peilvakken, volgens mij zijn kleinere peilvakken veel doelmatiger om water vast te houden, gezien de variatie in hoogte bij elk boerenbedrijf in waterpeil.

Antwoord

Het waterbeheer in Fryslân is momenteel zo ingedeeld dat er ca. 8.000 peilvakken zijn waarin het peil kunstmatig beheerd wordt. Deze werkwijze is arbeidsintensief en duur om te onderhouden, wat resulteert in hoge waterbeheerkosten. Tegelijkertijd zorgt klimaatverandering voor meer hevige weersomstandigheden, waardoor er nog meer behoefte ontstaat aan een robuust watersysteem; een watersysteem dat een stootje kan hebben en zodanig is ingericht dat het knelpunten kan opvangen met zo min mogelijk menselijk ingrijpen. Tegelijkertijd wil Wetterskip Fryslân de kosten voor het waterbeheer structureel beperkt houden. In het streven naar een robuust watersysteem tegen zo beperkt mogelijke kosten passen kleine of nog meer peilvakken niet. Op lokaal niveau zal in gebiedsprocessen een afweging gemaakt worden in doelmatigheid; waar is het mogelijk om peilvakken samen te voegen, en waar zijn kleine peilvakken juist beter? Om op deze manier toe te werken naar een watersysteem dat beter om kan gaan met de natuurlijke (weers)omstandigheden.

Nr. 170	
Inzender:	Luisteraar webinar
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.2 (veenweide)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Wat wordt er gedaan met veengebieden in de zomer. Wordt hier ook rekening gehouden i.v.m. bodemdalingen door veenoxidatie?

Antwoord

Om de waterlopen in het veengebied op peil te houden wordt in de zomer water ingelaten vanuit de Friese Boezem. Op deze manier proberen we de grondwaterstand zo hoog mogelijk te houden, om veenoxidatie tegen te gaan. Daarom zijn hogere peilen belangrijk voor het behoud van veen.

Nr. 171	
Inzender:	Luisteraar webinar
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.3 (kleigronden)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

In de kleischil wordt gesproken over meer sloten of verbreden van sloten, dit was vroeger aan de orde, hoe wordt er omgegaan met de landbouw die de sloten dichtschuiven en grote percelen willen hebben voor een efficiëntere landbouw, hoe ziet het waterschap dit?

Antwoord

Om de klimaatverandering het hoofd te bieden is minimaal het behoud van de huidige ruimte voor water en op termijn meer ruimte voor water nodig om wateroverlast te voorkomen. Vooral voor het akkerbouwgebied kan dit van belang zijn, omdat de schade bij wateroverlast hier potentieel groter is dan in het kleiweidegebied. Wetterskip Fryslân beoordeelt op basis van een toetsing van watersystemen in welke mate nu en met het toekomstig klimaat behoefte is aan extra ruimte voor water. Extra ruimte kan gemaakt worden door meer of bredere sloten. Wij zien inderdaad ook dat er in landbouwgebieden sloten worden gedempt om grotere percelen te krijgen. Dit betekent niet dat de hoeveelheid oppervlaktewater afneemt, omdat voor het dempen van sloten een compensatieplicht geldt. Voor elke sloot die gedempt wordt moet nieuw water worden gegraven. Dit kan zijn door het graven van een nieuwe sloot, maar in de praktijk worden vaak bestaande sloten verbreed.

Nr. 172	
Inzender:	Luisteraar webinar
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.4 (Wadden)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Friesland heeft als waterbuffer tijdens droogte het IJsselmeer. De Waddeneilanden hebben geen waterbuffer. Overtollig water wordt op Terschelling direct de Waddenzee ingepompt. Hoe ziet U de toekomst op de eilanden?

Antwoord

Het klopt dat de Waddeneilanden geheel afhankelijk zijn van hun eigen zoetwatervoorraad. In hoofdstuk '3.3.4 Visie op de Waddeneilanden in 2050 en verder' kunt u lezen hoe Wetterskip Fryslân en Provincie Fryslân de toekomst van de Waddeneilanden voor zich zien. Er wordt onder andere ingezet op het vergroten van de zoetwaterbel die van nature aanwezig is. Voor Terschelling betekent dit, inderdaad, dat regenwater zoveel mogelijk wordt vastgehouden en infiltreert om de zoetwaterbel op peil te houden, en dat overtollig water pas wordt afgevoerd als het systeem vol is.

Nr. 173	
Inzender:	Luisteraar webinar
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.5 (bebouw gebied)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Wat betekenen de peilverhogingen voor de funderingen van woningen/ gebouwen. Komt of is daar een uitgebreid onderzoek naar gedaan?

Antwoord

Funderingsschade kan ontstaan door verzakkingen als gevolg van veenoxidatie en (bij houten funderingen) door paalrot. Dit kan ontstaan wanneer delen van houten funderingen droog komen te staan, door lage grondwaterstanden. Het verhogen van de grondwaterpeilen, zeker in de nabijheid van bestaande woningen kan daarom bijdragen aan het verkleinen van de kans op (toekomstige) schade.

Waar mogelijk worden ook de waterstanden in de bebouwde omgeving en de hoogwatercircuits verhoogd. Of en in welke mate de peilen daadwerkelijk verhoogd gaan worden, zal volgens een nader onderzoek, eventueel met peilbesluit(procedure) worden gedaan.

Nr. 174	
Inzender:	Luisteraar webinar
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.5 (Bebouwd gebied)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Zal het grondwaterpeil ook in de bebouwde omgeving worden verhoogd?

Antwoord

De visie op het bebouwde gebied staat beschreven in hoofdstuk 3.3.5. Waar mogelijk worden ook de grondwaterstanden in de bebouwde omgeving verhoogd. Of en in welke mate de peilen daadwerkelijk verhoogd gaan worden, zal volgens een nader onderzoek, eventueel met peilbesluit(procedure) worden gedaan. In dat onderzoek worden ook lokale effecten (o.a. voor de bebouwde omgeving, zoals effecten op funderingen) onderzocht en afgewogen. In bebouwd gebied zal vooral worden ingezet op het bevorderen van infiltratie van regenwater, afkoppelen en ruimte voor water bij hevige neerslag.

Nr. 175	
Inzender:	Luisteraar webinar
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.5 (Bebouwd gebied)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Hoe zit het met ons rioleringsstelsel?

Antwoord

De visie op het bebouwde gebied, inclusief het rioolstelsel, staat beschreven in hoofdstuk 3.3.5 Visie op het bebouwde gebied in 2050 en verder. Een voorbeeld daarvan is het afkoppelen van schoon verhard oppervlak van de gemengde riolering. Hierdoor wordt vuilemissie via riooloverstorten geminimaliseerd wat een bijdrage levert aan de verbetering van de kwaliteit van het oppervlaktewater.

Nr. 176	
Inzender:	Luisteraar webinar
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 3.3.5 (Bebouwd gebied)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

hoe zit het met wadi's (regen) water infiltratie en drainage? of regen tuinen in openbare ruimtes. om overlast te beperken.

Antwoord

De visie op het bebouwde gebied, inclusief het rioolstelsel, staat beschreven in hoofdstuk 3.3.5 Visie op het bebouwde gebied in 2050 en verder. Wadi's, regenwater infiltratie en regentuinen zijn allemaal voorbeelden van maatregelen die er voor zorgen dat regenwater kan infiltreren of tijdelijk kan worden opgeslagen om overlast in het stedelijk gebied of afwenteling naar andere gebieden te voorkomen. Het infiltreren van regen water is een belangrijke maatregel in het stedelijk gebied.

Nr. 177	
Inzender:	Luisteraar webinar
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 4.4.4 (Veenweide)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Vraag wat er gebeurt met het huidige bebouwde gebied in de veenweide.

Antwoord

Voor funderingsschade zie reactie bij 173.

De ontwerpvisie FK2050 is bedoeld als denkrichting voor toekomstige plannen en beleid. De visie zegt hierover het volgende: "Het is prioriteit dat veiligheid niet in het geding komt en overheden doen binnen hun eigen verantwoordelijkheden alles om schade te voorkomen. Toch wordt het in de toekomst in toenemende mate nodig om lichte hinder te accepteren als benodigde investeringen voor voorkomen hiervan niet in verhouding staan tot vermeden schaderisico's. Als gevolg van de klimaatverandering ontstaan er naar verwachting in de toekomst vaker clusterbuien. Tijdelijk water op straat als gevolg daarvan, zal moeten worden geaccepteerd. Water achter de voordeur willen we voorkomen. Oftewel: "hinder mag, schade niet".

Nr. 178	
Inzender:	Luisteraar webinar

Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 4.4.4. (bouwen)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Vraag wat wordt verstaan onder waterrobuust bouwen, en in hoeverre de provincie een kaderstellende rol gaat spelen bij locatiekeuze woningbouw.

Antwoord

Waterrobuust bouwen kent meerdere vormen, waaronder voldoende hoog of adaptief bouwen, zodat bij calamiteiten de schade van een overstroming beperkt blijft. In het Regionaal Waterprogramma 2022-2027 adviseert provincie Fryslân gemeenten over de aanleghoogte bij nieuwbouw, en maakt daarbij onderscheid naar functie en gebiedstype. Voor agrarische bebouwing is een specifiek advies opgenomen, omdat agrarische bebouwing locatie gebonden is en anders dan voor de aanleg van bedrijventerreinen of woonwijken in het algemeen geen locatiekeuze mogelijk is. Wat betreft de kaderstellende rol van de provincie: regels over waterrobuust bouwen zijn vastgelegd in de Provinciale Omgevingsverordening. In de Friese regionale woondeals is vastgelegd dat er tot en met 2030 zo'n 17.500 nieuwe woningen gebouwd worden. Hierbij is onder andere aandacht voor innovaties op het gebied van circulaire bouw en biobased bouwen. Voor toekomstige nieuwbouw is de ruimtelijke inpassing onderdeel van de NOVEX puzzel.

Nr. 179	
Inzender:	Luisteraar webinar
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 4.4.6 (bos)
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Vasthouden van water op de hogere gronden wordt zeer bevorderd door de aanwezigheid van bos. De sponswerking neemt sterk toe, het water wordt gezuiverd, de bodemvitaliteit neemt sterk toe, goed voor de biodiversiteit etc. etc. Toch zie ik nergens initiatieven tot herbebossing terugkomen, en wordt primair gedacht aan civieltechnische maatregelen om de waterafvoer te vertragen. Hoe kan dat?

Antwoord

De provincie Fryslân heeft, net als de andere provincies in het land, een Bossenstrategie vastgesteld. Daarnaast zijn de ambities voor meer bomen en bos meegenomen in het (concept) Fries Programma Landelijk Gebied. De provincie Fryslân en het Wetterskip Fryslân werken hier gezamenlijk aan. Onderdeel is inderdaad het onderzoeken hoe bos op de zandgronden en/ of beekdalen (met name de bovenlopen) kan bijdragen aan het vasthouden van water. In het document "kansenkaart voor nieuw bos in beekdalen" (Unie van Waterschappen) staan handreikingen.

Nr. 180	
Inzender:	Luisteraar webinar
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 5.3
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Heeft het ter inzage liggend stuk betreffend een klimaatbestendig Fryslân ook invloed op de v-GRP's (reeds vastgestelde GRP's en de nog op te stellen v-GRP's) van alle gemeenten?

Antwoord

Op reeds vastgestelde GRP's heeft het geen directe invloed. Echter, zoals opgenomen in hoofdstuk 5.3: Voor veel gemeenten is klimaatadaptatie nu al belangrijk bij (her)inrichting, gebruik en beheer van de gebouwde omgeving en de openbare ruimte. De uitwerking van de koersverandering zal ook bij gemeenten onderdeel moeten worden van de beleids- en beheercyclus, waarin regelmatige herijking plaatsvindt. Overheden werken nauw samen hierin. Doorwerking van de BOVI zal ook via de Watertoets plaatsvinden naar gemeenten.

Nr. 181	
Inzender:	Luisteraar webinar
Onderwerp / hoofdstuknummer:	Hoofdstuk 5.3
Leidt tot wijziging in FK2050:	Nee

Reactie

Hoe zorgen we dat alle betrokken partijen zich houden aan deze visie: Hoe ziet monitoring er uit en wat wordt er gedaan als men zich er niet aan houdt?

Antwoord

Een visie is nooit bindend is en is juist agenderend en richtinggevend. Zoals beschreven in hoofdstuk 5 krijgt de ontwerpvisie FK2050 doorwerking in de huidige beleidscyclus en ruimtelijk beleid van zowel Provincie Fryslân en Wetterskip Fryslân. Door de uitgangspunten water- en bodem sturend te verwerken in zowel de visie als regels (in o.a. provinciale verordeningen, waterbeheerprogramma, peilbeleid, de provinciale omgevingsvisie, NOVEX en het Fries Programma Landelijk Gebied) krijgt het een bindend karakter waarop toetsing, vergunningverlening, monitoring, toezicht en handhaving kan plaatsvinden.